

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο»

Η Λιβυκή κρίση: Τα αίτια της και οι περιφερειακές της επιδράσεις.

Διπλωματική Εργασία του Καζαντζίδη Νικόλαου ms 4332020011

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Κεφαλά Παρασκευή

Μέλη Επιτροπής

- 1. Σακκάς Ιωάννης, Καθηγητής**
- 2. Στριμπής Ιωάννης, Επίκουρος Καθηγητής**

Ρόδος, Ιανουάριος 2022

Στην μητέρα μου
Ελένη Αμπατζίδου

“ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ. Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος.”

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία σκοπεύει στην ανάδειξη των εσωτερικών αντιφάσεων και αντιπαλοτήτων που υπήρχαν σε λανθάνουσα κατάσταση στην Λιβύη και οι οποίες με την ανατροπή του καθεστώτος του Συνταγματάρχη Καντάφι, ήρθαν στην επιφάνεια. Το ζήτημα των φυλών, η αντιπαλότητα μεταξύ κοσμικών και ισλαμικών πολιτικών δυνάμεων οδήγησαν σε εμφύλιο πόλεμο σε μια χρονική συγκυρία κατά την οποία αναδιατάσσεται η ισχύς σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο. Έτσι μικρές και μεσαίες δυνάμεις είχαν την ευκαιρία να εμπλακούν στην λιβυκή κρίση μετατρέποντας την σε πόλεμο δι' αντιπροσώπων. Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η ανάδειξη αυτών των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της Λιβύης, με σκοπό την κατανόηση αφενός των αιτιών της λιβυκής κρίσης και αφετέρου του τρόπου με τον οποίο οι ξένες δυνάμεις προσπαθούν να την εκμεταλλευθούν προς όφελός τους. Για τον σκοπό αυτό θα αναλυθούν τα αίτια της εξέγερσης, οι παράγοντες που οδήγησαν στον εμφύλιο, ώστε να γίνει κατανοητό το πλαίσιο της σύγκρουσης, καθώς επίσης και ο περιφερειακός αντίκτυπος της σύγκρουσης που εκτυλίσσεται στη Λιβύη από το 2014 μέχρι σήμερα. Τέλος, θα αναλυθούν η πολιτική και οι στόχοι των ξένων δυνάμεων που αναμειγνύονται εμμέσως ή αμέσως στην λιβυκή κρίση αλλά και η δράση των διεθνών Οργανισμών, κυρίως του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Ως συμπέρασμα μπορεί να ειπωθεί ότι η λιβυκή κρίση δεν φαίνεται να τελειώνει αντιθέτως μάλλον βαθαίνει. Αυτό συμβαίνει καθώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Λιβύης δεν διευκολύνουν την επίτευξη μίας πολιτικής λύσης, ενώ παράλληλα η εμπλοκή των ξένων δυνάμεων δημιουργεί ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος στο οποίο κανείς δεν μπορεί να υποχωρήσει. Τέλος, η μετατροπή του λιβυκού κράτους σε ένα αποτυχημένο κράτος (failed state) αποτελεί τον μεγαλύτερο κίνδυνο για το υποσύστημα καθώς αποτελεί πηγή ασύμμετρων απειλών.

Abstract

The present dissertation aims to highlight the internal contradictions and rivalries that existed in a latent state and which, with the overthrow of Colonel Gaddafi's regime, came to the surface. Tribal rivalries but also rivalries between secularists and Islamists led to a civil war at a time when power is being redistributed internationally and regionally. Thus, small, and medium-sized powers had the opportunity to get involved in the Libyan crisis, turning it into a proxy war. The object of the study is to highlight these special features of Libya, to understand on the one hand, the causes of the Libyan crisis and on the other hand the way in which foreign forces are taking advantage of the situation. This is achieved through the analysis of the internal factors of the uprising and the regional impact of the civil war. Finally, the analysis of the main foreign powers and international organizations presents the other side of the issue. In conclusion, it can be said that the Libyan crisis does not seem to be ending, on the contrary, it is deepening. This is because the characteristics of Libya do not facilitate a smooth political solution while at the same time the involvement of foreign powers creates a zero-sum game to which no one can back down. The transformation of the Libyan state into a failed state has become the biggest threat to the subsystem as it is a constant source of asymmetric threats with far reaching effects.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη

Abstract

1. Εισαγωγή

2. Τα εσωτερικά χαρακτηριστικά της Λιβύης

- 2.1. Γεωστρατηγική και γεωοικονομική σημασία
- 2.2. Το πολιτικό σύστημα της Λιβύης (1951-2011) και η επίδραση του στην διαμόρφωση της χώρας
- 2.3. Πληθυσμιακή διάρθρωση και Φυλές
- 2.4. Η αδελφότητα των Σενούσι και οι σχέσεις της με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους.

3. Η λιβυκή εξέγερση

- 3.1. Τα αίτια της λιβυκής εξέγερσης και τα διακυβεύματα της
- 3.2. Η «Η Αυγή της Οδύσσειας» και τα αποτελέσματα της
- 3.3. Από την εξέγερση στον εμφύλιο
- 3.4. Οι επιπτώσεις του εμφυλίου στον λιβυκό πληθυσμό

4. Η λιβυκή κρίση ως παράγοντας περιφερειακής αποσταθεροποίησης

- 4.1. Η επίδραση της λιβυκής κρίσης στην Αίγυπτο
- 4.2. Η επίδραση της λιβυκής κρίσης στις χώρες του Μάγκρεμπ και την υποσαχάριο Αφρική
- 4.3. Το πρόβλημα της ισλαμικής τρομοκρατίας
- 4.4. Το ζήτημα των προσφυγικών ροών προς την Ευρώπη

5. Η μετατροπή της λιβυκής κρίσης σε πόλεμο δια αντιπροσώπων.

- 5.1. Η πολιτική της Τουρκίας
- 5.2. Η πολιτική της Ομοσπονδίας της Ρωσίας
- 5.3. Η πολιτική των χωρών του Κόλπου
- 5.4. Η πολιτική των ΗΠΑ και της ΕΕ
- 5.5. Η στάση του ΟΗΕ

6. Συμπέρασμα

7. Βιβλιογραφία

8. Παράρτημα Χαρτών

Ευχαριστίες

Αισθάνομαι ιδιαίτερη ανάγκη να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην Καθηγήτρια του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών Βιβή Κεφαλά για τις συμβουλές και την ανεξάντλητη υπομονή της χωρίς τα οποία το παρόν πόνημα δεν θα είχε ολοκληρωθεί. Αλλά και τους φίλους Λυριστή Μηνά, Φράγκο Γιώργο και Καλαντζάκη Γιώργο για την στήριξη και το ενδιαφέρον τους. Τέλος ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ στον πατέρα μου που βρίσκεται πάντα δίπλα μου.

Εισαγωγή

Η Βόρειος Αφρική¹ είναι ένα υποσύστημα το οποίο διαχρονικά αναγνωριζόταν ως σημαντικό για διαφορετικούς λόγους από τις εκάστοτε μεγάλες δυνάμεις. Πέραν όμως της διαχρονικής γεωγραφικής του σημασίας η βαρύτητα του έχει αυξηθεί στον σύγχρονο κόσμο ειδικά μετά τις αραβικές εξεγέρσεις του 2011. Οι εξεγέρσεις εκείνες υπογράμμισαν αφενός την αλληλεξάρτηση και την εγγύτητα την οποία έχει επιφέρει η παγκοσμιοποίηση αλλά αφετέρου κατέδειξαν² πως η Βόρειος Αφρική και η Μέση Ανατολή³ διέπονται, παρά τις διαφορές, τους από μια κοινή πολιτική και ιδεολογική δυναμική. Με άλλα λόγια τα δύο υποσυστήματα θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «συγκοινωνούντα δοχεία»⁴. Για αυτό και η αυτοπυρπόληση ενός μικροπωλητή στην Τυνησία προκάλεσε αλυσιδωτές αντιδράσεις σε ολόκληρο τον αραβικό κόσμο διαλύοντας την επίπλαστη εικόνα σταθερότητας της ευρύτερης περιοχής και οδηγώντας σε εξεγέρσεις λιγότερο η περισσότερο επιτυχημένες. Ακόμη και στις αραβικές χώρες όπου δεν συνέβησαν εξεγέρσεις δεν μπορεί να ειπωθεί πως πρόκειται περί εξαιρέσης καθώς οι εξεγέρσεις αποτελούν τρόπον τινά κοινή πολιτική παράδοση που αγγίζει όλους τους Άραβες όπως φαίνεται από τις λεγόμενες ταραχές του ψωμιού την δεκαετία του '80, αλλά και από την σύγχρονη συζήτηση που διεξάγεται στο εσωτερικό αυτών των κοινωνιών.

Αυτό, όμως, που για τους Άραβες αποτέλεσε ένα γεγονός μείζονος σημασίας, καθώς απέδειξε ότι τα καθεστώτα μπορούν να ανατραπούν και προκάλεσε, κατά συνέπεια, πολιτικές ζυμώσεις στις αραβικές κοινωνίες, ακόμη και εάν η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από το πολιτικό Ισλάμ, αποτέλεσε και την απαρχή μιας περιόδου αστάθειας. Στην καρδιά του Μάγκρεμπ η λιβυκή εξέγερση του 2011 έχει εξελιχθεί σε ένα πόλεμο δι' αντιπροσώπων ο οποίος απειλεί την σταθερότητα ολόκληρου του υποσυστήματος. Παρόλο που τα κράτη της Βορείου Αφρικής έχουν πολλά κοινά στοιχεία, όπως η υπαρξη φυλών και το γεωφυσικό ανάγλυφο, η Λιβύη χαρακτηρίζεται από κάποιες ιδιαιτερότητες οι οποίες και επέτρεψαν την κλιμάκωση της κρίσης. Η μετατροπή λοιπόν της Λιβύης σε «αποτυχημένο κράτος» (failed state) παράγοντα αστάθειας και διάχυσης ασύμμετρων απειλών απασχολεί όχι μόνο τα όμορα κράτη αλλά και την Νότια Ευρώπη. Ειδικά η Ευρώπη, πέραν των ζητημάτων ασφάλειας, αντιλαμβάνεται την χώρα αυτή ως ένα πάροχο ενέργειας, ο οποίος θα βοηθούσε τα μέγιστα στην διαφοροποίηση των ενεργειακών της πηγών, συμβάλλοντας στην ενεργειακή της ασφάλεια.

Πρόκειται, επομένως για ένα ζήτημα που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, τόσο για τους περιφερειακούς δρώντες, όσο και για την Ρωσία αλλά και για την Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικότερα για την Ελλάδα, μετά την σύναψη του τούρκο-λιβυκού Μνημονίου του 2019. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια η παρούσα διπλωματική εργασία θα εξετάσει τα αίτια και τα διακυβεύματα της λιβυκής κρίσης, αποφεύγοντας οριενταλιστικά στερεότυπα και αναδεικνύοντας τους καθοριστικούς παράγοντες που την ανατροφοδοτούν. Επίσης, φιλοδοξεί να συνεισφέρει, κατά το δυνατόν, στην κάλυψη του κενού που παρατηρείται στην ελληνική βιβλιογραφία, εν μέρει μέσω της επικαιροποίησης κάποιων στοιχείων για την λιβυκή κρίση, αλλά κυρίως να προσφέρει μια προσέγγιση, που ίσως οδηγήσει στην καλύτερη κατανόηση της περιοχής.

---

¹ Μάγκρεμπ (Δύση) για τους Άραβες.

² Αυτή η σχέση μεταξύ των υποσυστημάτων ήταν ήδη γνωστή από παλιά και δεν είναι τυχαίο πως το 1967 η Δυτική Γερμανία συνέταξε σχέδιο επαναπροσέγγισης των αραβικών κρατών διαμέσου της σύναψης ισχυρών δεσμών με την Λιβύη και την Αλγερία. Οι σχέσεις Βόννης-αραβικών κρατών είχαν διακοπεί λόγω της στήριξης της πρώτης στο κράτος του Ισραήλ. Εν τέλει το σχέδιο δεν τελεσφόρησε, για διάφορους λόγους, στοιχειοθετεί όμως την σχέση «συγκοινωνούντων δοχείων» μεταξύ Μάγκρεμπ και Μάσρεκ.

Hirsch P., *The Cold War, the Arab world, and West Germany's 'Mediterranean moment': 1967–73.* pp. 165–166. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14682745.2019.1690460> (ημ/νια προσπέλασης 8/7/2021).

³ ή Μάσρεκ (Ανατολή)

⁴ Κεφαλά Β. *Βόρεια Αφρική. Εσωτερική πολιτική/ περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις* εκδ. Παπαζήση 2015 .

Η υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης είναι ότι στο εσωτερικό της Λιβύης υπήρχαν αντιθέσεις και παράγοντες σύγκρουσης, που βρίσκονταν σε λανθάνουσα κατάσταση και οι οποίοι με την ανατροπή του καθεστώτος του Συνταγματάρχη Καντάφι, ήρθαν στην επιφάνεια. Οι παράγοντες αυτοί, όπως το ζήτημα των σχέσεων μεταξύ των φυλών ή η αντιπαλότητα μεταξύ των κοσμικών και ισλαμικών πολιτικών δυνάμεων της χώρας, οδήγησαν στον εμφύλιο και μάλιστα σε μια περίοδο κατά την οποία διεξάγεται μια συνεχής πάλη για την αναδιάρθρωση της ιεραρχίας ισχύος τόσο σε διεθνές όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Οι παράγοντες αυτοί δημιούργησαν το κατάλληλο πλαίσιο για την επέμβαση μικρών και μεσαίων ξένων δυνάμεων, μετατρέποντας έτσι τον εμφύλιο πόλεμο στην Λιβύη σε πόλεμο δι' αντιπροσώπων.

Αντικείμενο, λοιπόν, της παρούσας μελέτης είναι η ανάδειξη αυτών των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της Λιβύης, με σκοπό αφενός να γίνουν κατανοητά τα αίτια της λιβυκής κρίσης και αφετέρου ο τρόπος με τον οποίο την εκμεταλλεύονται οι ξένες δυνάμεις. Πρόκειται, επομένως, να αναδεχθεί το βάρος των εσωτερικών αιτιών της σύγκρουσης στην διαιώνισή της, καθώς και να σκιαγραφηθεί επακριβώς ο ρόλος του ξένου παράγοντα, που την επιτείνει.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται τα εσωτερικά χαρακτηριστικά της Λιβύης τα οποία και διαμορφώνουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο δρουν όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες. Ξεκινώντας από την γεωστρατηγική και γεωοικονομική σημασία της χώρας, περνούμε στην ιστορική πολιτική ανάλυση από την κήρυξη της ανεξαρτησίας της Λιβύης έως την ανατροπή του καθεστώτος του Καντάφι. Έπειτα αναλύονται ειδικότερα ο ρόλος των φυλών στην κοινωνική οργάνωση της Λιβύης αλλά και η αδελφότητα των ας-Σενούσι καθώς και οι δεσμοί τους με το κίνημα των αδελφών Μουσουλμάνων.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στην λιβυκή εξέγερση και εξετάζει ποια ήταν τα αίτια της και πόσο αποφασιστική ήταν η στήριξη του NATO στους εξεγερμένους. Ακολούθως θα αναλυθούν οι λόγοι για τους οποίους παρά την επικράτηση των εξεγερμένων, η χώρα βυθίστηκε σε ένα νέο κύκλο εμφύλιας βίας καθώς και το ποιες είναι οι επιπτώσεις αυτού μακροχρόνιου πολέμου στον λιβυκό πληθυσμό.

Ακολούθως, στο τρίτο κεφάλαιο θα διερευνηθούν οι γενικότερες περιφερειακές επιδράσεις της λιβυκής κρίσης, όπως η ισλαμική τρομοκρατία και το ζήτημα των μεταναστευτικών ροών, που αποτελούν ασύμμετρες απειλές οι οποίες απασχολούν ιδιαίτερος την Ευρώπη καθώς έχουν κυρίως αυτή ως στόχο καθώς και οι επιδράσεις της στα όμορα κράτη.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται η παρούσα φάση της λιβυκής κρίσης δηλαδή ο πόλεμος δι' αντιπροσώπων. Σε αυτό το κεφάλαιο σκιαγραφούνται τα κράτη που συμμετέχουν σε αυτόν, ενώ γίνεται μια προσπάθεια κατάδειξης των στρατηγικών τους στόχων. Επίσης, αναλύεται και ο ρόλος του ΟΗΕ, κυρίως διαμέσου των ψηφισμάτων του, αλλά και της αναγνώρισης της κυβέρνησης Σάρατζ –και στην συνέχεια της μεταβατικής κυβέρνησης Ντμπέϊμα- ως της νόμιμης κυβέρνησης της χώρας.

Το συμπέρασμα το οποίο προκύπτει από την ανάλυση των ανωτέρω είναι ότι η λιβυκή κρίση δεν φαίνεται να τελειώνει, αντιθέτως, μάλλον βαθαίνει. Αυτό συμβαίνει διότι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Λιβύης δεν διευκολύνουν τον εθνικό διάλογο που θα οδηγούσε σε μία ομαλή πολιτική λύση, ενώ παράλληλα η εμπλοκή των ξένων δυνάμεων δημιουργεί ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος στο οποίο κανείς δεν υποχωρεί. Ενδεικτικό γεγονός της εμφύλιας σύγκρουσης είναι ότι πριν ακόμα αναβληθούν οι εκλογές για την ανάδειξη κοινοβουλίου του 2021 στη Λιβύη, που επρόκειτο να γίνουν στις 24 Δεκεμβρίου, ένοπλες ομάδες είχαν διακηρύξει ήδη την αντίθεση τους σε ενδεχόμενα εκλογικά αποτελέσματα, προαναγγέλλοντας έτσι ένα νέο κύκλο βίας. Η μακρόχρονη σύγκρουση υπέσκαψε την ίδια την κρατική υπόσταση της Λιβύης δίνοντας την ευκαιρία σε ισλαμιστικές ομάδες να αναπτυχθούν. Παρ' όλο που φαινομενικά υπάρχει ύφεση στο θέατρο επιχειρήσεων μετά την ήττα και του ισλαμικού κράτους στην περιοχή της Τριπολίτιδας και της

Κυρηναϊκής, οι ομάδες αυτές είτε απλά έχουν ενδυθεί έναν αντιπολιτευτικό μανδύα είτε υποχώρησαν κρυπτόμενοι.

Έτσι, αφενός ο κίνδυνος της μαζικής επανεμφάνισης ισλαμιστών είναι πάντα υπαρκτός αφετέρου οι δραστηριότητες τους συνεχίζονται, άρα και η ενδεχομένη δράση τους στο υποσύστημα συνεχίζει να αποτελεί μια υπαρκτή ασύμμετρη απειλή. Τέλος η Δύση, παρόλο που συνέβαλλε αποφασιστικά στην νίκη των εξεγερμένων επι του καθεστώτος Καντάφι, όμως, όπως φάνηκε στην συνέχεια δεν είχε κάποιο συγκροτημένο σχέδιο για το μέλλον της χώρας. Αυτό συνέβη σε μια στιγμή που η ίδια η Δύση αντιμετωπίζει μεγάλες προκλήσεις οικονομικές και γεωπολιτικές όποτε άφησε και το περιθώριο σε μικρές και μεσαίες δυνάμεις να εφαρμόσουν την δική τους εξωτερική πολιτική. Ο μόνος δρόμος για να λήξει η σύγκρουση στην Λιβύη παραμένει μια παρέμβαση που θα στηρίξει αποφασιστικά τον εσωτερικό διάλογο και την εθνική συμφιλίωση, όμως σε αυτή την χρονική συγκυρία κάτι τέτοιο φαίνεται μάλλον απίθανο.

1. Τα εσωτερικά χαρακτηριστικά της Λιβύης.

Παρόλο που η ονομασία Λιβύη απαντάται ήδη από τους ελληνιστικούς χρόνους, αυτή η ονομασία δεν σήμαινε πάντοτε τον σημερινό γεωγραφικά καθορισμένο χώρο. Το έδαφος που καλύπτει σήμερα το κράτος της Λιβύης συναποτελείται από τις περιοχές της Τριπολίτιδας της Κυρηναϊκής και του Φεζάν, οι οποίες εάν και ιστορικά αλληλένδετες, ως βιλαέτια της Τριπολίτιδας υπό την Οθωμανική αυτοκρατορία, ενοποιήθηκαν και ελέγχθηκαν ουσιαστικά μόλις το 1919 υπό την ιταλική αποικιακή διοίκηση⁵. Οι παράγοντες που διαμορφώνουν το αναφορικό πλαίσιο στο οποίο θα βασιστεί η ανάλυση θα μπορούσαν να συνοψιστούν στην γεωγραφία, τις ιστορικές εξελίξεις, την κοινωνική διάρθρωση και το πολιτικό Ισλάμ.

1.1. Γεωστρατηγική και γεωοικονομική σημασία

Παρόλο που η γεωγραφία παραμένει αναλλοίωτη, η σημασία της αλλάζει με την πάροδο του χρόνου και της τεχνολογίας. Στην περίπτωση της Λιβύης το γεωφυσικό ανάγλυφο αποτέλεσε ίσως τον σημαντικότερο παράγοντα διαμόρφωσης της εξέλιξης της χώρας. Το μεγαλύτερο μέρος της Λιβύης αποτελείται από την έρημο Σαχάρα η οποία και καλύπτονταν για χρόνια από ένα πέπλο μυστηρίου για την Δύση, όμως τα παράλια της αποτέλεσαν το μήλο της Έριδος ήδη από την αρχαιότητα⁶. Δεν είναι τυχαίο πως μετά το τέλος του δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου η Λιβύη αποτελούσε σημείο κλειδί⁷ για την Βρετανική εξωτερική πολιτική, καθώς η στρατηγική της θέση θα εξυπηρετούσε με τον βέλτιστο τρόπο τα συμφέροντά της στην ευρύτερη περιοχή, αλλά θα αποτελούσε και βάση κατά του αναπτυσσόμενου αραβικού εθνικισμού. Για αυτό τον λόγο και το Λονδίνο αρχικά επεδίωξε την διατήρηση της κηδεμονίας των περιοχών Κυρηναϊκή και Φεζάν ενώ οι ΗΠΑ σχεδίαζαν ακόμα και την ένταξη της Λιβύης στο NATO⁸ με σκοπό την αντιμετώπιση της σοβιετικής επιρροής.

Η Λιβύη κατέχει σήμερα την μεγαλύτερη ακτογραμμή στην Μεσόγειο από όλα τα κράτη της Βορείου Αφρικής⁹ ελέγχει μάλιστα το μεγαλύτερο μέρος του κόλπου της Σύρτης, ο οποίος είναι ο μεγαλύτερος φυσικός κόλπος της Μεσογείου. Ο κόλπος της Σύρτης έχει τεράστια οικονομική σημασία λόγω των πλούσιων αλιευτικών του δυνατοτήτων αλλά και των διακομετακομιστικών εμπορικών του δυνατοτήτων. Στο εσωτερικό της χώρας το γεωφυσικό ανάγλυφο είναι κατά 94%¹⁰ έρημος με βραχάδεις εξάρσεις στο νότο, ενώ μόνο παραλιακά υπάρχει μια στενή λωρίδα καλλιεργήσιμης γης. Το ξηρό και ζεστό κλίμα σε συνδυασμό με το άγονο έδαφος αναγκάζει την Λιβύη να εισάγει κατά μέσο όρο το 70%¹¹ των τροφίμων της.

Λόγω της θέσης της η Λιβύη αποτελεί ένα κομβικό σημείο το οποίο ενώνει την Ευρώπη με την υποσαχάριο Αφρική αλλά και την Βόρεια Αφρική με την Μέση Ανατολή. Δυνητικά η Λιβύη θα

⁵ Γενικότερα τα σύνορα της Λιβύης καθορίστηκαν προς Δύση από την ίδια την Μεσόγειο θάλασσα, προς Ανατολή και Δύση από την Οθωμανική περίοδο και τέλος τα νότια σύνορα στη Σαχάρα από την ιταλική αποικιοκρατία. Βλ. Κεφαλά Β., *Βόρεια Αφρική. Εσωτερική πολιτική/ περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις*. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2015, σελ. 217.

⁶ Κατακτήθηκε διαδοχικά από τους Φοίνικες-Ελληνες-Ρωμαίους-Βάνδαλους-Αραβες-Οθωμανούς-Ιταλούς αλλά και άλλους για διαφορετικούς λόγους την εκάστοτε ιστορική περίοδο. Βλ.. Oyeniyi B. A., *The history of Libya*. Abc CLIO 2019, κεφ 2.

⁷ Pargeter A., Anglo—Libyan relations and the Suez crisis. *The Journal of North African Studies*. N. 5, 2007, pp: 41-58.

⁸ Kelly S., *Cold War in the Desert. Britain, the United States and the Italian Colonies, 1945–52*. Palgrave Macmillan, London, 2000, p. 170

⁹ Σε συνολικά μεγέθη, βέβαια, το Μαρόκο είναι μεγαλύτερο, αλλά εδώ αναφέρεται μόνο η ακτογραμμή που βρέχεται από την Μεσόγειο.

¹⁰ Chapin Metz H. (ed) *Libya: a country study*, Washington, Library of Congress 1989, σελ. 142.

¹¹ Ibid, σελ. 143.

μπορούσε να παίζει τον ρόλο της οικονομικής και πολιτικής γέφυρας μεταξύ αυτών των περιοχών. Ειδικά η ανακάλυψη πετρελαίου και φυσικού αερίου μετά τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ενίσχυσε περαιτέρω την γεωστρατηγική αλλά και γεωοικονομική της σημασία. Η Λιβύη ανήκει στις μεγάλες πετρελαιοπαραγωγές χώρες και είναι μέλος του OPEC, ενώ διαθέτει και μεγάλα κοιτάσματα φυσικού αερίου. Η συντριπτική πλειοψηφία των ενεργειακών της εξαγωγών διοχετεύονται στην Ευρώπη λόγω εγγύτητας, ενδεικτικά μόνο το 2010 το 85% των ενεργειακών εξαγωγών της Λιβύης κατευθύνθηκε στην Ευρώπη¹².

Η ιδιαίτερη ευκολία άντλησης του λιβυκού πετρελαίου, λόγω του μικρού βάθους στο οποίο βρίσκεται σε συνδυασμό με τη χαμηλή περιεκτικότητα σε θειώδη, το καθιστούν ιδανικό από οικονομικής και παραγωγικής άποψης. Δηλαδή το κόστος εξόρυξης του είναι πολύ χαμηλό και η επεξεργασία του και μετατροπή του σε πετρελαϊκά παράγωγα πολύ αποτελεσματική. Τα αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου υπολογίζονται σε περισσότερα από 48 δισεκατομμύρια βαρέλια, ενώ τα αποθέματα φυσικού αερίου σε 1,5 τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα¹³. Τα μεγάλα αποθέματα φυσικού αερίου αποτελούν την συμφέρουσα επιλογή για την ΕΕ στο πλαίσιο της προσπάθειας ενεργειακής της ανεξάρτησης από την Ομοσπονδία της Ρωσίας. Για αυτό τον σκοπό, άλλωστε, ήδη από το 2004 έχει εγκαινιαστεί ο αγωγός φυσικού αερίου Greenstream¹⁴ ο οποίος συνδέει την Τρίπολη με την Τζέλα της Σικελίας, αλλά έχει κατασκευαστεί και μονάδα υδροποίησης φυσικού αερίου. Όμως η αστάθεια και η γενικευμένη ένοπλη σύρραξη έχει καταστήσει την παροχή ασταθή με τις αυξομειώσεις της παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου να ακολουθούν την ένταση των συγκρούσεων.

1.2 Το πολιτικό σύστημα της Λιβύης (1951—2011) και η επίδραση του στην διαμόρφωση της χώρας.

Η Λιβύη απέκτησε την ανεξαρτησία της το 1949¹⁵ σύμφωνα με το σχετικό ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. Έτσι, στις 24 Δεκεμβρίου 1951 ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος με πολιτικό σύστημα την βασιλευόμενη ομοσπονδία και βασιλιά τον Ιντρίς Ας Σενούσι Α'¹⁶. Σε αντίθεση, βέβαια, με τα άλλα κράτη της Βορείου Αφρικής η ανεξαρτησία της Λιβύης ήταν αποτέλεσμα διεθνούς συγκυρίας και όχι εθνικού αγώνα. Επόμενο ήταν οι Λίβυοι να αναγνωρίζουν τους συνεκτικούς δεσμούς μεταξύ τους αλλά χωρίς αυτό να συνεπάγεται την ύπαρξη εθνικής συνείδησης. Το Λονδίνο είχε παραδώσει από τον Μάιο του 1949 τον έλεγχο της Κυρηναϊκής στον βασιλιά Ιντρίς, οποίος ανακήρυξε αμέσως την ανεξαρτησία της Κυρηναϊκής και τον εαυτό του Εμίρη. Αυτή η κίνηση των Βρετανών δήλωνε ουσιαστικά πως: «(Η Λιβύη) θα πάρει την μορφή που μόνο ο Ιντρίς η Βρετανία και οι Δυτικοί σύμμαχοι της Βρετανίας ήθελαν: μια ομοσπονδιακή

¹² <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=590> (ημ/νια προσπέλασης 11/7/2021).

¹³ Σύμφωνα με τα στοιχεία του OPEC https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/166.htm (ημ/νια προσπέλασης 11/7/2021)

¹⁴ Colafrancesco V., “A Case of Paradiplomacy?: Italian-Libyan Diplomatic Relations from the Rise to Power of Gaddafi till the Beginning of the ‘Arab Spring.’” *Studia Diplomatica* 65, no. 3 (2012): 93–118. <https://www.jstor.org/stable/26531545>.

¹⁵ Έχει ενδιαφέρον το γεγονός πως αρχικά στο Πότσδαμ το 1945 σύμμαχοι ΗΠΑ-ΕΣΣΔ-Γαλλία-Βρετανία συμφώνησαν αφενός στην αποκοπή της αποικίας από την Ιταλία αλλά αφετέρου θεωρούσαν απαραίτητη την κηδεμονία της Λιβύης. Μόνο μετά την αποτυχημένη προσπάθεια της Βρετανίας, Γαλλίας και Ιταλίας (Σχέδιο Μπρέβιν-Σφόρτσα) για την από κοινού κηδεμονία της Λιβύης (η όποια καταψηφίστηκε από την Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ) και την εκδήλωση φιλοσοβιετικών διαδηλώσεων στην Λιβύη εναντίον της πρότασης, το Λονδίνο προχώρησε στην υποστήριξη του Ιντρίς ως βασιλιά και πρότεινε την άμεση ανεξαρτητοποίηση της Λιβύης. Βλ. Oyeniyi B. A., *The history of Libya* Abc CLIO 2019, σελ 78.

¹⁶ Ο Ιντρίς ας-Σενούσι ήταν ο εγγονός του Μωχάμεντ ιμπν ας Σενούσι ιδρυτή της αδελφότητας των Ας Σενούσι.

μοναρχία υπό το στέμμα των Σενούσι»¹⁷ Η επιλογή ενός ισλαμιστή ως ηγεμόνα της Λιβύης εκκινούσε από την παραδοχή πως οι ισλαμιστές μπορούσαν να αποτελέσουν τον συνεκτικό ιστό σε μια χώρα δίχως εθνική συνείδηση και είχε διττό στόχο: αφενός εξασφάλιζε την παραμονή της Λιβύης στο δυτικό στρατόπεδο και αφετέρου την απομάκρυνε από την επιρροή του αραβικού εθνικισμού. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το 1953, η Τρίπολη και το Λονδίνο σύναψαν Συνθήκη Φιλίας και Συμμαχίας (Treaty of Friendship and Alliance) η οποία περιείχε μια κοινή αμυντική ρήτρα και έδινε την δυνατότητα στην Μ. Βρετανία να αποκτήσει στρατιωτικές βάσεις στην Λιβύη. Το επόμενο έτος ακολούθησε και η συμφωνία με τις ΗΠΑ για την χρήση της αεροπορικής βάσης Wheelus.

Το 1958 η British Petroleum ανακαλύπτει μεγάλα κοιτάσματα νοτιώς της Κυρηναϊκής. Η ανακάλυψη του πετρελαϊκού πλούτου δεν άλλαξε την οικονομική κατάσταση των Λίβυων, καθώς οι συμφωνίες ήταν ετεροβαρείς υπέρ των ξένων εταιριών. Παράλληλα κυριάρχησε στην κοινή γνώμη η ιδέα πως η στενή σχέση της Λιβύης με την Δύση ήταν μια νέα μορφή αποικιοκρατίας, καθώς και ότι απομάκρυνε την χώρα από το Ισλάμ. Επίσης, το γεγονός πως ο βασιλιάς Ιντρίς έσπευσε να καταστήσει κληρονομική την διαδοχή του στέμματος, διαχωρίζοντας την από το κίνημα των Σενούσι, δυσαρέστησε τους οπαδούς του¹⁸. Παράλληλα, οι αντιπρόσωποι των Λίβυων, υπό την καθοδήγηση των Βρετανών, είχαν καταλήξει στη δημιουργία Συντάγματος το 1951, το οποίο προέβλεπε την κατοχύρωσή τον ομοσπονδιακό χαρακτήρα του λιβυκού κράτους, την δημιουργία Βουλής (Parliament) και Γερουσίας (Senate) η οποία είχε την δυνατότητα άσκησης του δικαιώματος της αρνησικυρίας βέτο της Γερουσίας στις αποφάσεις του μονάρχη. Στην πραγματικότητα όμως ο μονάρχης ήταν αυτός που ασκούσε την εξουσία και, ουσιαστικά, επρόκειτο για «μοναρχική δικτατορία»¹⁹.

Το Σύνταγμα προέβλεπε αυτοδιοίκηση για κάθε μια από τις τρεις περιοχές (Τριπολίτιδα, Κυρηναϊκή και Φεζάν) ενώ ο βασιλιάς διόριζε τον κυβερνήτη σε κάθε μία από αυτές. Αυτό σε συνδυασμό με την έλλειψη μορφωμένου προσωπικού²⁰ σήμαινε πως αντί το πολιτικό σύστημα να ενισχύει την κοινή εθνική συνείδηση, αντιθέτως, διατηρούσε την ήδη υπάρχουσα κατάσταση, την πίστη δηλαδή στην φυλή ή την εθνότητα και όχι στο έθνος. Πρέπει να σημειωθεί πως ο Ιντρίς διάλεγε τα ανώτερα κρατικά στελέχη από τις φυλές της Κυρηναϊκής, οι οποίες είχαν και σχέση με την αδελφότητα των ας Σενούσι. Επίσης, φοβόταν τον ρόλο του στρατού και προσπαθούσε να τον ελέγχει επιλέγοντας αξιωματικούς κυρίως από την Κυρηναϊκή. Αξιοσημείωτο είναι πως απαγόρευε την χρήση των τεθωρακισμένων, που είχαν δώσει οι Βρετανοί στην Λιβύη, ακόμα και εάν επρόκειτο για στρατιωτική εκπαίδευση²¹. Βασιζόταν δε σε ένα ανεξάρτητο σώμα υποστηρικτών του για την προσωπική του ασφάλεια και κατά συνέπεια την ασφάλεια του καθεστώτος. Όλα αυτά, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη επιρροή του αραβικού εθνικισμού, τις επιτυχημένες επαναστάσεις σε Αλγερία και Αίγυπτο αλλά και την ήττα στον αραβοϊσραηλινό πόλεμο του 1967, δημιούργησαν μεγάλη λαϊκή δυσαρέσκεια προς το πρόσωπο του Βασιλιά.

Το 1969, το «Κίνημα των Ελευθέρων Αξιωματικών» της Λιβύης, εκμεταλλευόμενο την απουσία του Βασιλιά στο εξωτερικό, κατέλαβε την εξουσία αναίμακτα καταλύοντας τη μοναρχία, με ηγέτη τον άρτι προαχθέντα στον βαθμό του συνταγματάρχη Μουαμάρ Καντάφι²². Η θέση του βασιλιά Ιντρίς ήταν επισφαλής²³ και ο ίδιος είχε σχεδιάσει την παραίτηση του από τον θρόνο υπέρ ενός

¹⁷ Wright J., *A History of Libya*. Hurst Publishers, 2012, σελ 55-56.

¹⁸ Sammut D., "Libya and the Islamic Challenge." *The World Today* 50, no. 10 (1994): 198–200.

<http://www.jstor.org/stable/40396547>.

¹⁹ Oyeniyi B. A., *The history of Libya*. Abc CLIO 2019, σελ 89.

²⁰ Οι Ιταλική αποικιοκρατία είχε σκοπίμως κρατήσει την πλειοψηφία των λίβυων χωρίς μόρφωση καθώς έτσι θεωρούσαν πως θα ήλεγχαν καλύτερα τον πληθυσμό.

²¹ Simons G., *Libya: The Struggle for Survival*. St. Martin's Press, New York, 1996, 2nd ed. σελ 182.

²² Ο Μουαμάρ Καντάφι ήταν αξιωματικός του Λιβυκού Στρατού. Η ιδεολογία του διαμορφώθηκε από την φυλετική του καταγωγή και τον νασερικό αραβικό εθνικισμό.

²³ Όπως ανέφερε ο Βρετανός Γενικός Γραμματέας Άμυνας D. Healey: «ήταν προφανές ότι η μοναρχία ήταν πιθανό να καταρρεύσει ανά πάσα στιγμή από ένα στρατιωτικό πραξικόπημα». Βλ. Simons G., *Libya the Struggle for Survival*. Palgrave Macmillan, London, 1996, σελ 170. Στην αυτοβιογραφία του δε αναφέρει ένα

διάδοχου του, όμως το πραξικόπημα δεν του το επέτρεψε. Το Λονδίνο και η Ουάσιγκτον πιθανολογούσαν μια στρατιωτική ανατροπή του καθεστώτος, ενώ οι βρετανικές μυστικές υπηρεσίες είχαν εκτενή φάκελο για το ποιόν και τις ιδέες του Συνταγματάρχη Καντάφι, τις όποιες όμως δεν μοιράστηκαν ούτε με τον λιβυκό στρατό ούτε τον ίδιο τον Ιντρίς²⁴. Αρχικά οι ΗΠΑ και η Βρετανία τήρησαν στάση αναμονής έναντι των επαναστατών, πιστεύοντας, ίσως, ότι μια συνεργασία ήταν πιθανή. Όμως, ο Μουαμάρ Καντάφι απέκλεισε οποιαδήποτε πιθανότητα συνεργασίας, όταν απαίτησε την άμεση απομάκρυνση όλων των ξένων στρατευμάτων και βάσεων από την Λιβύη²⁵ και διακήρυξε την πίστη του στον νασερικό παναραβισμό. Πράγματι, το 1970 οι ΗΠΑ και η Βρετανία εγκατέλειψαν τις βάσεις τους στην χώρα, ενώ ο Καντάφι πλησίασε την Γαλλία αλλά και την ΕΣΣΔ για υποστήριξη. Πρέπει να αναφερθεί πως ο Καντάφι είχε περιβάλλει το καθεστώς του με τον μανδύα του Ισλάμ, απορρίπτοντας κάθε άλλη ερμηνεία της θρησκείας πέραν της δικής του.

Με την επανάσταση η Λιβύη θα υιοθετήσει το 1969 νέο Σύνταγμα και θα αλλάξει το επίσημο όνομα της σε «Αραβική Λιβυκή δημοκρατία». Το νέο σύστημα, όμως, δεν μακροήμερευσε καθώς ήδη από το 1971 ο Καντάφι ξεκινά την μετατροπή της δημοκρατίας σε Τζαμαχιρίγια²⁶ (κράτος των μαζών). Αυτό σήμανε την ίδρυση «Λαϊκών Επιτροπών»²⁷ οι οποίες και θα λογοδοτούσαν στο ανώτερο όργανο, το Γενικό Λαϊκό Κογκρέσο (General People's Congress). Το 1977, οι Επιτροπές έφτασαν να αριθμούν περίπου τις τρεις χιλιάδες²⁸ και βρισκόταν σε όλα τα επίπεδα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης. Τελικά, το 1977 η Λιβύη μετονομάζεται σε «Λαϊκή Αραβική Λιβυκή και Σοσιαλιστική Τζαμαχιρίγια»²⁹. Η λεγόμενη Τρίτη Οικουμενική Θεωρία³⁰ προσπάθησε να ενσωματώσει το Κοράνι, τον εθνικισμό, τον σοσιαλισμό αλλά και τον παναραβισμό και τον παναφρικανισμό σε ένα σύστημα. Ο Καντάφι φαινομενικά κράτησε μια αμφιλεγόμενη στάση έναντι των φυλών: αφενός ο ίδιος δήλωνε περήφανος για την ύπαρξη τους και τις θεωρούσε κομμάτι της κοινωνίας και αφετέρου η δομή των Επιτροπών δεν ήταν βασισμένη στον φυλετισμό αλλά σε εθνική βάση. Στην πραγματικότητα, η χαλαρή δομή εξουσίας που εγκαθίδρυσε ο Καντάφι εξυπηρετούσε και ενίσχυε το φυλετικό σύστημα.

Ειδική μνεία πρέπει να γίνει στους οικονομικούς οργανισμούς, όπως η Κεντρική Τράπεζα της Λιβύης (CBL) και η Εθνική Εταιρία Πετρελαίου(NOC). Η CBL³¹ δημιουργήθηκε το 1956 και βασίστηκε πάνω στην Λιβυκή Νομισματική Επιτροπή, μια τεχνοκρατική επιτροπή του ΟΗΕ η οποία είχε δημιουργηθεί την περίοδο της αποαποικιοποίησης. Το ίδιο και η NOC³² η οποία αν και δημιουργήθηκε κατά την διακυβέρνηση Καντάφι το 1970, στηρίζει την θεσμική της δομή στην Λιβυκή Εταιρία Πετρελαίου, που είχε ιδρυθεί την περίοδο της διακυβέρνησης του βασιλιά Ιντρίς, σύμφωνα με τις διεθνείς πρακτικές. Αυτοί είναι και οι μόνοι³³ ανεξάρτητοι οργανισμοί δυτικού τύπου της Λιβύης. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι το πολιτικό σύστημα επηρέαζε σημαντικά την διαφάνεια στην οικονομική διαχείριση της χώρας, δεδομένου ότι ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούσε η Τζαμαχιρίγια, με τις δεκάδες επιτροπών και ημιавтоνομων οργανισμών, είχε ως αποτέλεσμα την παντελή αδιαφάνεια των συναλλαγών και των διαδρομών του χρήματος.

άλλο πραξικόπημα το οποίο ο ίδιος θεωρούσε ως το πλέον πιθανό από τον Αρχηγό Επιτελείου Στρατού Σχη. Αμπντ ελ Αζίζ Σέλχι. Βλ. Healey D., *The time of my life*. Methuen publishing ltd, 1989, σελ 322.

²⁴ Oyeniya B. A., *The history of Libya*. σπ. π. σελ. 107.

²⁵ St. John R. B., *Libya: From Colony to Revolution*. Oxford, Oneworld Publications, 2011 σελ 200.

²⁶ Η πολιτική του θα μπορούσε να συνοψιστεί στο σύνθημα: «η εξουσία του λαού από τον λαό, με τον λαό, για τον λαό»

²⁷ Όπως αναφέρει το «Πράσινο Βιβλίο» στόχος των Επιτροπών ήταν να παραδώσουν την κρατική ισχύ, τον κυβερνητικό έλεγχο και την διακυβέρνηση απευθείας στον λαό.

²⁸ ²⁸ Oyeniya B. A., σπ. π. σελ. 117

²⁹ الجماهيرية العربية الليبية الشعبية الاشتراكية στα αραβικά

³⁰ Σύμφωνα με τον Μουαμάρ Καντάφι, η πρώτη θεωρία ήταν ο καπιταλισμός και η δεύτερη ο μαρξισμός.

³¹ Central Bank of Libya : <https://cbl.gov.ly/en/history> (ημ/νια προσπέλασης 20/7/2021)

³² National Oil Corporation <https://noc.ly/index.php/en/about-us-2> (ημ/νια προσπέλασης 20/7/2021)

³³ Ο τρίτος Οργανισμός αν και λιγότερο ανεξάρτητος από τους δύο προηγούμενους είναι η Λιβυκή Αρχή Επενδύσεων (Libyan Investment Authority).

Η διακυβέρνηση Καντάφι χρησιμοποίησε τα έσοδα από το Πετρέλαιο για να εγκαινιάσει μια πολιτική παροχών πρωτοφανή για την χώρα. Όμως, οι αποτυχίες στην εξωτερική του πολιτική, τα φαραωνικά έργα και η οικονομική δυσπραγία των μέσων της δεκαετίας του 1970 δημιούργησαν μεγάλη λαϊκή δυσαρέσκεια. Η δυσαρέσκεια αυτή εκφράστηκε με την απόπειρα πραξικοπήματος εναντίον του το 1975, ενώ το επόμενο έτος κατέστειλε βίαια τους φοιτητές του πανεπιστημίου Αλ Φάτεχ, που ζητούσαν ελεύθερες εκλογές και απαγχόνισε τους πρωτεργάτες των διαδηλώσεων εκτέλεση που μεταδόθηκε από την τηλεόραση. Μέσα σε αυτό το κλίμα, ο Μουαμάρ Καντάφι σταμάτησε να εμπιστεύεται τις ένοπλες δυνάμεις³⁴ και άρχισε να βασίζεται σε μισθοφόρους για την προσωπική του ασφάλεια. Το 1985, οι φόβοι του επιβεβαιώθηκαν από μια ακόμα προσπάθεια πραξικοπήματος από αξιωματικούς του στρατού, πράγμα που τον οδήγησε, μεταξύ άλλων στο να μειώσει τα μέλη του Επαναστατικού Συμβουλίου από δώδεκα σε πέντε. Το πραξικόπημα αυτό συνέβη, μετά την καταγγελία των ΗΠΑ πως η Λιβύη χρηματοδοτεί την παγκόσμια τρομοκρατία και το επακόλουθο εμπάργκο, γεγονός που είχε αρνητικό αντίκτυπο στον προϋπολογισμό του κράτους και οδήγησε σε περικοπές στις κοινωνικές παροχές, οι οποίες προκάλεσαν ακόμα μεγαλύτερη δυσαρέσκεια. Υπό την πίεση των γεγονότων αυτών, ο Μουαμάρ Καντάφι αναγκάστηκε να προχωρήσει σε οικονομική φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος, επιτρέποντας την δημιουργία ιδιωτικών επιχειρήσεων και χρηματοπιστωτικών Οργανισμών. Αν και, επί καθεστώτος Καντάφι, υπήρχαν έξι ημιαυτόνομες υπηρεσίες οικονομικού ελέγχου³⁵ ωστόσο, η λειτουργία τους δεν απέφερε πρακτικά κανένα αποτέλεσμα. Έτσι, το άνοιγμα στην ιδιωτική πρωτοβουλία επέτεινε την διαφθορά, η οποία υπήρχε στην Λιβύη αφού, όπως έχει αναφερθεί, η οικονομία της Λιβύης ήδη χαρακτηριζόταν από αδιαφανείς πρακτικές, οι οποίες ευνοούν την διαφθορά.

Από τα τέλη του 1990 έως και την πτώση του καθεστώτος, ο Μουαμάρ Καντάφι συνέχιζε να συγκεντρώνει εξουσίες στο άτομο του, ενώ ήρθε πιο κοντά στην Δύση αποδεχόμενος τις κατηγορίες εναντίον του για το τρομοκρατικό χτύπημα στο Βερολίνο και την υπόθεση Λόκερμπι. Αιτία αυτής της μεταστροφής ήταν η αυξανόμενη απήχηση των ισλαμιστών στο εσωτερικό της Λιβύης μαζί με την αποδοχή ότι ο διπολισμός είχε τελειώσει, άρα οι καλές σχέσεις με την Δύση ήταν μονόδρομος για την έξοδο της χώρας από την διεθνή απομόνωση³⁶. Επιπρόσθετα, οι υποχωρήσεις που έκανε στην οικονομία αλλά και η παράδοση του χημικού του οπλοστασίου προς καταστροφή, οδήγησαν στην πλήρη αποκατάσταση των σχέσεων της Λιβύης με την ΕΕ και τις ΗΠΑ το 2004. Τελευταία επιτυχία ίσως του Καντάφι ήταν η εκλογή του ως προέδρου της Αφρικανικής Ένωσης το 2009, όμως αυτό είχε μικρή σημασία για το εσωτερικό της Λιβύης.

Μπορεί να ειπωθεί πως ουσιαστικά κράτος με την δυτική έννοια δεν υπήρξε ποτέ στην Λιβύη, η πολιτική σταθερότητα βασιζόταν διαχρονικά σε ένα σύστημα επιβράβευσης και αποκλεισμών. Αυτό αποτέλεσε και βασική αρχή της πολιτικής του βασιλιά Ιντρίς και του Μουαμάρ Καντάφι, αν και ο δεύτερος την άσκησε με μεγαλύτερη επιτυχία. Δηλαδή, και οι δυο αντιλαμβάνονταν ότι μόνο μέσα από την ισχυροποίηση κάποιων φυλών έναντι άλλων θα μπορούσαν να παραμείνουν στην εξουσία. Για τον λόγο αυτό και ο Ιντρίς πριμοδοτούσε τις φυλές της Κυρηναικής, οι οποίες ήταν πιστές στην αδελφότητα των Σενούσι, ενώ ο Μουαμάρ Καντάφι στηρίχθηκε στους Καντάντφα την φυλή από την οποία προερχόταν και ο ίδιος. Ακολούθως, σήμερα οι πολιτοφυλακές, οι οποίες οργανώνονται σε φυλετικές γραμμές, διεκδικούν μια προνομιακή θέση στη νομή της νέας εξουσίας. Τελευταίο, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, η υπερσυγκέντρωση εξουσιών στα χέρια του Μουαμάρ Καντάφι είχε ως αποτέλεσμα, εν τέλει, να είναι η Λιβύη μια χώρα χωρίς θεσμούς, χωρίς δημοκρατική πολιτική παράδοση, χωρίς καν στρατό.

---

³⁴ Mattes H., Formal and Informal Authority in Libya since 1969. Στο: Vandewalle D., (ed.) *Libya since 1969: Qadhafi's Revolution Revisited*. Palgrave Macmillan, N.Y. 2012, σελ 55-65.

³⁵ UNODC Libya anti-corruption related authorities: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/CountryVisitFinalReports/2018_11_09_Libya_Final_Country_Report_English.pdf (ημ/νια προσπέλασης 22/7/2021)

³⁶ Entelis J., Libya and Its North African Policy. Στο: Vandewalle D., (ed.) *Libya since 1969*. Op.c.it: pp.173-185

1.3 Πληθυσμιακή διάρθρωση και φυλές

Ο πληθυσμός της Λιβύης είναι περίπου έξι εκατομμύρια³⁷ και στην πλειοψηφία τους είναι Σουνίτες, ενώ η χώρα αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κέντρα του Σουφισμού. Λόγω του γεωφυσικού ανάγλυφου και των κλιματικών συνθηκών που επικρατούν, η πλειοψηφία των Λίβυων κατοικεί στα παράλια της χώρας. Παρά το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού κατοικεί σε αστικές περιοχές, αυτό δεν συνεπάγεται της μετατροπής της κουλτούρας τους σε αστική, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα η φυλετική ταυτότητα να παραμένει ισχυρότερη από την εθνική ταυτότητα.

Οι φυλές³⁸ (qabila) της Λιβύης είναι πάνω από εκατό σαράντα³⁹ χωρίς να προσμετρώνται τα παρακλάδια αυτών, ενώ η πληθυσμιακή τους διασπορά ξεπερνά τα σύνορα της χώρας, αφού απλώνονται στην Βόρειο Αφρική την Μέση Ανατολή και την υποσαχάριο Αφρική. Στην Λιβύη οι φυλές θεωρούνται ο αρχαιότερος κοινωνικός θεσμός⁴⁰ και ο ρόλος τους είναι συνυφασμένος με την πολιτική, ειδικά κατά την περίοδο του καθεστώτος Καντάφι⁴¹. Οι φυλές προέρχονται από μια πλειάδα εθνοτήτων, από τις οποίες οι κυριότερες είναι οι Άραβες, οι Βέρβεροι, οι Τουαρέγκ και οι Τέμπο. Οι πλέον ισχυρές και πολυπληθείς είναι οι αραβικές φυλές, ενώ οι Βέρβεροι και οι Τέμπο παραδοσιακά αντιμετωπιζόταν από το καθεστώς Καντάφι ως δευτερεύουσας σημασίας πολίτες λόγω της διαφορετικής κουλτούρας των πρώτων και της αφρικάνικης καταγωγής των δεύτερων. Τέλος, οι Τουαρέγκ είχαν σχετικά καλές σχέσεις με το καθεστώς Καντάφι, γεγονός που τους κατέστησε παρίες μετά το 2011.

Η μακροχρόνια ιστορία των φυλών ως πολιτικών οντοτήτων⁴² στην Λιβύη έχει εδραιώσει μια κουλτούρα «μη-κράτους»⁴³ κοινό χαρακτηριστικό όλων των νομαδικών κοινωνιών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την παντελή έλλειψη θεσμικής κουλτούρας, ενώ παράλληλα ενισχύει τις τοπικές ταυτότητες και αυτονομιστικές τάσεις. Οι φυλές χαρακτηρίζονται επίσης από πραγματιστική και καιροσκοπική σκέψη, όπως αποδεικνύεται από τις συχνές εναλλαγές στις συμμαχίες και τις αντιπαλοτήτες τους, αναλόγως των συσχετισμών ισχύος.

1.4 Η αδελφότητα των Σενούσι και οι σχέσεις της με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους.

Η αδελφότητα των Σενούσι είναι μια πολιτικό-θρησκευτική οργάνωση η οποία ιδρύθηκε στην Μέκκα το 1837 από τον Μωχάμεντ μπίν Άλι ας Σανούσι. Ακολουθούν την θρησκευτική σχολή των Σούφι και βασικές αρχή του δόγματός τους είναι μια τριπλή άρνηση, δηλαδή η άρνηση υιοθέτησης συνήθειων ή τρόπων του Δυτικού πολιτισμού, η άρνηση των τεχνολογικών εφευρέσεων και τέλος η άρνηση-αντίσταση στην δυτική επιρροή στο Νταρ αλ Ισλάμ⁴⁴. Όμως, παράλληλα ήταν και μια δημιουργική δύναμη η οποία απέρριπτε τον θρησκευτικό φανατισμό και κατασκεύαζε ζαουίγια, κοινωνικά κέντρα, τα οποία ήταν ταυτόχρονα τζαμί, μοναστήρι και σχολείο. Κατά μια έννοια τα πιστεύω των Σενούσι είναι παρόμοια με των Ουαχαμιστών στην Σαουδική Αραβία με

³⁷ <https://data.worldbank.org/country/libya> (ημ/νια προσπέλασης 25/8/2021)

³⁸ Βλ. Χάρτη 1

³⁹ <https://www.cetri.be/Libyan-Tribal-Map-Network-of?lang=fr> (ημ/νια προσπέλασης 25/8/2021)

⁴⁰ Al-Hamzeh Al-Shadeedi - Ezzeddine N., *Libyan tribes in the shadows of war and peace*. Clingendael, Netherlands Institute of International Relations, February 2019 https://www.clingendael.org/sites/default/files/2019-02/PB_Tribalism.pdf (ημ/νια προσπέλασης 22/9/2021).

⁴¹ Ben Lama M., "The Tribal Structure in Libya: Factor for Fragmentation or Cohesion?" *Fondation pour la Recherche Strategique*, September 2017 <https://www.frstrategie.org/web/documents/programmes/observatoire-recherche-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/publications/en/14.pdf> (ημ/νια προσπέλασης 25/8/2021)

⁴² Περισσότερα για τον ρόλο των φυλών: Boutaleb M. N., "The Political Aspects of the Tribal Phenomenon in Arab Societies: A Sociological Approach to the Tunisian and Libyan Revolutions." *Arab Center for Research & Policy Studies*, 2012. <http://www.jstor.org/stable/resrep12686>. (ημ/νια προσπέλασης 23/8/2021).

⁴³ Davis J., *Libyan Politics. Tribe and Revolution*. I.B. Tauris London, 1987. σελ 250-255.

⁴⁴ «دار الإسلام» Κυριολεκτικά σπίτι του Ισλάμ, μεταφορικά όλες οι μουσουλμανικές χώρες.

μόνη διαφορά την απόρριψη του σεχταρισμού των δεύτερων. Η αδελφότητα των Σενούσι γρήγορα εξαπλώθηκε στο μεγαλύτερο μέρος της σημερινής Λιβύης, φθάνοντας μέχρι και τη λίμνη Τσαντ περίπου. Κέντρο, όμως, της δύναμης τους ήταν η Κυρηναϊκή και οι φυλές που κατοικούσαν εκεί. Πιστοί στις αρχές τους, αντιστάθηκαν πρώτα στην εξάπλωση της γαλλικής αποικιοκρατίας στην Σαχάρα και μετέπειτα στην αγγλική παρουσία στην Αίγυπτο και εν τέλει στην ιταλική κατάκτηση της Λιβύης⁴⁵. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι Σενούσι έχουν μια πρωτο-εθνική αντίληψη, διεκδικώντας την ανεξαρτησία και αυτοδιοίκηση της Λιβύης και όχι την παγκόσμια τζιχάντ.

Η αντίσταση στην ιταλική κατάκτηση και η γενναιότητα του διοικητή των δυνάμεων των Σενούσι, Ομάρ αλ Μουχτάρ, ενέπνευσε στους Λίβυους μια πρώτη εθνική συνείδηση με τον αγώνα τους κατά των δυτικών εισβολέων. Ο Ομάρ αλ Μουχτάρ απετέλεσε σύμβολο της λιβυκής ενότητας και για το καθεστώς Καντάφι, παρά την προφανή σύνδεση του με τους Σενούσι. Ο Ιντρίς ας Σενούσι ήταν αυτός ο οποίος αντιλήφθηκε την ματαιότητα του να πολεμά κανείς εναντίον τριών ευρωπαϊκών δυνάμεων (Γαλλία, Ιταλία, Βρετανία) και προσέγγισε του Βρετανούς ζητώντας τους εκχειρία, και δημιουργώντας μια σχέση που τελικά τον ανέβασε στον θρόνο όπως αναφέρθηκε. Το 1948 οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι ζήτησαν άσυλο στην Κυρηναϊκή καθώς καταδιώκονταν στην Αίγυπτο και ο Εμίρης Ιντρίς τους το παρέιχε⁴⁶. Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι προσπάθησαν να ενταχθούν στην λιβυκή κοινωνία, αλλά δεν μπόρεσαν κερδίσει μεγάλη υποστήριξη, καθώς οι Λίβυοι αποστρεφόνταν τις ξένες ιδεολογίες⁴⁷. Η ανατροπή του Ιντρίς και η άνοδος του Μουαμάρ Καντάφι στην εξουσία έθεσε περιορισμούς στα ζαουίγια, διόρισε Επίτροπο για τον έλεγχο των ιδιοκτησιών των Σενούσι ενώ ένωσε το Ισλαμικό Πανεπιστήμιο που είχε ιδρύσει η Αδελφότητα με το Πανεπιστήμιο της Λιβύης, καταργώντας στην ουσία την λειτουργία της Αδελφότητας των Σενούσι. Στους Αδελφούς Μουσουλμάνους επιφύλασσε την ίδια, ίσως και χειρότερη, μεταχείριση λόγω του γεγονότος ότι είχαν ήδη προσπαθήσει να δημιουργήσουν αναταραχή στην Αίγυπτο και αποπειράθηκαν αν δολοφονήσουν τον Πρόεδρο Νάσερ. Συχνά δε, τους ανέφερε στις ομιλίες του δαιμονοποιώντας τους⁴⁸. Επίσης, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η ιδιότυπη σχέση της Τζαμαχίριγια με το Ισλάμ δεν άφηνε περιθώριο για εναλλακτικές αναγνώσεις της θρησκείας.

Από το 1980, όμως, και μετά και οι ας Σενούσι και οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι άρχισαν να επανεμφανίζονται στο προσκήνιο προσπαθώντας να προσεγγίσουν τους νέους σε Πανεπιστήμια και τζαμιά και σε αυτή την προσπάθεια οι πιο ακραίοι ισλαμιστές ήταν οι πιο επιτυχημένοι, αν και ο ασφυκτικός έλεγχος της κατάστασης από το καθεστώς είχε οδηγήσει πολλούς ισλαμιστές από διάφορες οργανώσεις στις λιβυκές φυλακές. Όταν ο Σάιφ αλ Ισλάμ γιος του Καντάφι ανακοίνωσε το πρόγραμμα Μεταρρύθμιση και Μεταμέλεια (Reform and Repent)⁴⁹ δηλαδή την απελευθέρωση από την φυλακή με την παράλληλη και διαρκή υπόσχεση της διακοπής των βίαιων πρακτικών οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι αναγκάστηκαν να το αποδεχθούν λόγω του μεγάλου αριθμού των υποστηρικτών τους που βρισκόταν φυλακισμένοι. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι κατά μία ειρωνεία της Ιστορίας, οι τελευταίοι ισλαμιστές κρατούμενοι αποφυλακίστηκαν λίγο πριν την έναρξη της εξέγερσης του 2011, δηλαδή στην ιδανική στιγμή για να στρατευθούν ξανά. Τελευταία, η αυξημένη επιρροή των Σενούσι στην χώρα έχει φανεί και από την πρόταση επιστροφής της μοναρχίας στην Λιβύη, υπό τον εγγονό του βασιλιά Ιντρίς.

---

⁴⁵ Evans-Pritchard, E. E. "The Sanusi of Cyrenaica." *Africa: Journal of the International African Institute* 15, no. 2 (1945): 61–79. <https://doi.org/10.2307/1156202>.

⁴⁶ Pargeter A., *Return to the Shadows: The Muslim Brotherhood and An-Nahda since the Arab Spring*. Saqi Books, London, 2016, σελ. 118.

⁴⁷ Ibid σελ 119-120

⁴⁸ <https://icsr.info/wp-content/uploads/2019/01/ICSR-Report-Ghosts-of-the-Past-The-Muslim-Brotherhood-and-its-Struggle-for-Legitimacy-in-post%E2%80%91Qaddafi-Libya.pdf> σελ 11

⁴⁹ Ibid σελ 11.

3. Η λιβυκή εξέγερση

Αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Λιβύης και το κατασταλτικό της καθεστώσ οδήγησαν, σε συνδυασμό με το επιτυχημένο παράδειγμα της εξέγερσης στην Τυνησία και την Αίγυπτο, στην εκδήλωση ενός κινήματος το οποίο διεκδικούσε την αλλαγή του. Η δυτική βοήθεια στους εξεγερμένους οδήγησε στην ανατροπή των εσωτερικών ισορροπιών και τελικά στην επικράτηση της εξέγερσης. Όμως, αυτό ήταν μόνο η αρχή ενός μεγάλου κύκλου βίας, καθώς χωρίς την καταπίεση του κανταφικού καθεστώτος οι αντιθέσεις της χώρας βγήκαν στην επιφάνεια, οδηγώντας στην μετατροπή της εξέγερσης σε εμφύλιο. Αυτό με την σειρά του οδήγησε στην διάλυση του λιβυκού κράτους καθιστώντας το ένα αποτυχημένο κράτος (failed state) δημιουργώντας μια ανθρωπιστική κρίση για τον λιβυκό λαό.

3.1 Τα αίτια της λιβυκής εξέγερσης και τα διακυβεύματα της

Σε αντίθεση με τις άλλες αραβικές χώρες τα αίτια της λιβυκής εξέγερσης δεν ήταν οικονομικά αλλά ήταν κυρίως πολιτικά, καθώς μέρος του λιβυκού λαού είχε κουραστεί από την μακροχρόνια καταπίεση του καθεστώτος. Η Λιβύη απολάμβανε του μεγαλύτερου ατομικού εισοδήματος στην Αφρική και κατά συνέπεια οι πολίτες της είχαν το υψηλότερο βιοτικό επίπεδο από όλους τους γείτονες τους χωρίς όμως πολιτικές ελευθερίες. Οι αραβικές εξεγέρσεις που ξεκίνησαν από την Τυνησία προκάλεσαν αναταράξεις σε ολόκληρο τον αραβικό κόσμο και η Λιβύη δεν ήταν η εξαίρεση. Η αρχή των διαδηλώσεων έγινε στην Βεγγάζη, στις 15 Φεβρουαρίου, δηλαδή στην περιοχή όπου η επιρροή του Καντάφι ήταν μικρότερη, καθώς, όπως ήδη αναφέρθηκε, στο πλαίσιο των επιβραβεύσεων και αποκλεισμών οι φυλές της Κυρηναϊκής δεν ανήκαν στις προνομιούχες.

Οι επακόλουθες συγκρούσεις με την αστυνομία,, η διασπορά των διαδηλώσεων σε ολόκληρη την Λιβύη και η κλιμάκωση των συγκρούσεων με την συμμετοχή των μισθοφόρων του Καντάφι κατά των διαδηλωτών οδήγησαν μόλις πέντε μέρες αργότερα στην δημόσια αποκήρυξη του καθεστώτος από την φυλή Warfallah⁵⁰, μια εκ των ισχυρότερων της Λιβύης. Σημαντικό είναι να σημειωθεί πως από την πρώτη στιγμή οι εξεγερμένοι χρησιμοποίησαν ως σύμβολο την σημαία της μοναρχικής Λιβύης ενώ παράλληλα επικαλούνταν την προσωπικότητα του Ομάρ αλ Μουχτάρ ως σύμβολο της εξέγερσης. Η αποπομπή της Λιβύης από τον Αραβικό Σύνδεσμο στις 22 Φεβρουαρίου με το παράλληλο αίτημα της στρατιωτικής παρέμβασης υπέρ των εξεγερμένων στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ήταν η αρχή μια χιονοστιβάδας εξελίξεων, το τέλος της οποίας ήταν η κατάληψη της Σύρτης, γενέτειρας του Καντάφι και η θανάτωση του ίδιου από το πλήθος. Η επιτυχία της εξέγερσης όμως έγινε δυνατή μόνο μετά την άμεση στήριξη και αναγνώριση του Εθνικού Μεταβατικού Συμβουλίου (National Transitional Council) ως της νόμιμης κυβέρνησης και φυσικά της στρατιωτικής παρέμβασης του NATO υπό την ηγεσία των ΗΠΑ.

Η επικράτηση της εξέγερσης έφερε στο προσκήνιο τις αντιθέσεις μεταξύ των Λίβων, η παρόξυνση των οποίων δεν άργησε να οδηγήσει σε κατάρρευση των εύθραυστων ισορροπιών και στην συνέχεια οδήγησε σε εμφύλιο πόλεμο, αφού τα συνιστώντα μέρη του Εθνικού Μεταβατικού Συμβουλίου είχαν διαφορετικούς στόχους και βλέψεις για το μέλλον της χώρας. Έτσι, όμως, αναδείχθηκαν και τα διακυβεύματα αυτής της σύγκρουσης, τα οποία δεν αφορούν μόνο την Λιβύη αλλά ολόκληρο το υποσύστημα της Βόρειας Αφρικής, της υποσαχάριας Αφρικής αλλά και την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το πρώτο διακύβευμα της σύγκρουσης αφορά την διατήρηση ή μη των υπαρχόντων συνόρων, δηλαδή το εάν η Λιβύη θα συνεχίσει να αποτελεί ενιαίο κράτος ή θα διαμελιστεί στις τρεις περιοχές από τις οποίες απαρτίζεται. Εάν η Λιβύη, πράγματι, διαμελισθεί τότε αυτό σημαίνει την παγίωση της αστάθειας, καθώς τα τρία νέα κράτη θα είναι οικονομικά άνισα και ακόμη πιο ευάλωτα σε εξωτερικές επιδράσεις. Επίσης μια τόσο μεγάλη αλλαγή συνόρων είναι σίγουρο πως θα προκαλέσει ένα

⁵⁰ Η οποία ήταν μια από τις κύριες φυλές στις οποίες στηριζόταν το καθεστώς.

φαινόμενο ντόμινο στην περιοχή δίνοντας την ευκαιρία σε μικρότερες ομάδες να διεκδικήσουν αυτονομία. Σε αυτή την κατεύθυνση είχε κινηθεί άλλωστε και η πρόωρη διακήρυξη αυτονομίας εκ μέρους ομάδων που έδρευαν στην Βεγγάζη⁵¹.

Το δεύτερο διακύβευμα είναι η σύγκρουση κοσμικών και ισλαμικών δυνάμεων για τον χαρακτήρα του πολιτικού καθεστώτος της Λιβύης. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως η Λιβύη επηρεάζει τα όμορα κράτη της οπότε μια κοσμική ή μία ισλαμική κυβέρνηση θα επηρεάσει αναλόγως τα γειτονικά κράτη. Δεν είναι τυχαίο ότι όλοι οι γείτονες της Λιβύης φοβούνται μια επικράτηση των ισλαμιστών και την επακόλουθη αποσταθεροποίηση των ίδιων.

Αυτό βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το τρίτο διακύβευμα το οποίο είναι να σταματήσει η Λιβύη να αποτελεί χώρο διάχυσης ασύμμετρων απειλών και οργανωμένου εγκλήματος. Το γεωφυσικό ανάγλυφο της Λιβύης καθιστά αυτόν τον στόχο δύσκολο να εφαρμοστεί, καθώς οι εκτεταμένες εκτάσεις ερήμου δημιουργούν το ιδανικό μέρος για κάθε εγκληματική και τρομοκρατική δραστηριότητα. Τα σύνορα είναι, εν τέλει, πλήρως διάτρητά, καθώς λόγω της έκτασης τους είναι αδύνατον να ελεγχθούν αποτελεσματικά. Πρέπει να σημειωθεί πως το μεγαλύτερο μέρος των εγκληματικών δραστηριοτήτων στην Λιβύη αφορά το εμπόριο ανθρώπων που τροφοδοτείται από τους χιλιάδες μετανάστες που φτάνουν στην χώρα με σκοπό να περάσουν στην Ευρώπη, η οποία αδυνατεί να το διαχειριστεί αποτελεσματικά⁵².

Τέλος, η ίδια η διαχείριση των ενεργειακών πόρων της Λιβύης αποτελεί ένα ζωτικής σημασίας διακύβευμα, διότι μια άνιση κατανομή των εσόδων θα διαιωνίσει τις συγκρούσεις μεταξύ των φυλών, θέτοντας εν αμφιβόλω την σταθερότητα της όποια κοσμικής εξουσίας. Εάν σε αυτό προστεθεί και το γεγονός ότι πλέον ο λιβυκός εμφύλιος έχει μετατραπεί σε πόλεμο δι' αντιπροσώπων, τότε αυτό σημαίνει πως αυτοί που στηρίζουν τις διάφορες εμπλεκόμενες πλευρές αναμένουν στρατηγικά ανταλλάγματα και, επομένως, συνεχίζουν να τις στηρίζουν μέχρι να επικρατήσουν.

3.2 Η «Αυγή της Οδύσσειας» και τα αποτελέσματα της

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως η Νατοϊκή επέμβαση στην Λιβύη ήταν καθοριστική για την επικράτηση των εξεγερμένων και κατέστη δυνατή μετά την έκκληση για βοήθεια στους εξεγερμένους από τον Αραβικό Σύνδεσμο, έκκληση η οποία μεταφράστηκε αρχικά σε εμπάργκο πώλησης όπλων και πάγωμα των ταμειακών διαθεσίμων της Λιβύης από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ⁵³. Στις αρχές Μαρτίου 2011, οι δυνάμεις του Καντάφι είχαν επικρατήσει και κινούνταν εναντίον της τελευταίας πόλης που βρισκόταν στα χέρια των εξεγερμένων, δηλαδή της Βεγγάζης. Εκείνη την περίοδο εκφράστηκαν φόβοι για επικείμενη σφαγή των κατοίκων της πόλης, κυρίως μέσα από τα ΜΜΕ του Κόλπου και της Δύσης. Αυτό οδήγησε στην ψήφιση της απόφασης 1970 του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 17 Μαρτίου 2011, η οποία εξουσιοδοτούσε το ΝΑΤΟ να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για να προστατέψει τους πολίτες. Στις 19 Μαρτίου, οι ΗΠΑ ηγούνται της επιχείρησης «Αυγή της Οδύσσειας» του ΝΑΤΟ και επιβάλλουν ζώνη απαγόρευσης πτήσεων πάνω από την Λιβύη, καταστρέφοντας τις αντιαεροπορικές δυνατότητες της χώρας αλλά και χτυπώντας στρατιωτικούς στόχους. Αυτή η στρατιωτική, εν τέλει, επέμβαση υπέρ των εξεγερμένων, ανέκοψε την προέλαση των κανταφικών δυνάμεων και έδωσε τον απαιτούμενο χώρο και χρόνο στο Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο να ανασυντάξει τις δυνάμεις του και να περάσει στην αντεπίθεση, οδηγώντας τελικά στην θανάτωση του Μουαμάρ Καντάφι στα χέρια του πλήθους, τον Οκτώβριο του 2011.

⁵¹ <https://www.france24.com/en/20120306-libya-bengazi-cyrenaica-autonomy-federalism> (ημ/νια προσπέλασης 26/8/2021).

⁵² El Zaidy Z., EU migration policy towards Libya. A policy of conflicting interests. *Friedrich Ebert Stiftung*, June 2019. <https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/59805765/FES - EU Migration Policy - Zakariya El Zaidy20190620-33164-1vfiqwz.pdf?response-content-> (ημ/νια προσπέλασης 26/8/2021).

⁵³ <https://www.un.org/securitycouncil/s/res/1970-%282011%29> (ημ/νια προσπέλασης 26/8/2021).

Αμέσως η επιχείρηση χαιρετίστηκε⁵⁴ από τον Ivo Daalder⁵⁵ και τον James Stavrides⁵⁶ ως μια άποψη παρέμβαση με μηδενικές συμμαχικές απώλειες και μικρό συγκριτικά κόστος, που είχε πετύχει να ανατρέψει μια μακροχρόνια δικτατορία και να σώσει ανθρώπινες ζωές. Σε αυτό συμφωνούσε και η πλειοψηφία των συμμετεχόντων κρατών, κυρίως λόγω του ότι είχαν αποφύγει μια μακροχρόνια εμπλοκή όπως στο Αφγανιστάν, αν και οι μετέπειτα εξελίξεις στην Λιβύη επέδρασαν αποσταθεροποιητικά στην σύγκρουση στην Συρία⁵⁷. Επίσης, για την ίδια την χώρα οι συνέπειες της ανατροπής του κανταφικού καθεστώτος δεν ήταν οι αναμενόμενες. Αντιθέτως, η Λιβύη μετατράπηκε σύντομα σε ένα αποτυχημένο κράτος, αφού οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είχαν επταπλασιαστεί, η χώρα είχε μετατρέψει σε ασφαλές χώρο ισλαμιστών και οι συγκρούσεις μεταξύ ένοπλων ομάδων και φυλών συνεχίζονταν. Παράλληλα, υπήρξαν μαζικές αντεκδικήσεις, όπως επίσης και η απέλαση τριάντα χιλιάδων ατόμων αφρικάνικης καταγωγής με την κατηγορία ότι ήταν μισθοφόροι του Καντάφι. Σύμφωνα με το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η βία στην Λιβύη είναι πλέον συστημική και τόσο ευρεία, ώστε εμπίπτει στα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.

Όσον αφορά τις πληροφορίες σχετικά με τις ανθρώπινες απώλειες το 2011, οι οποίες ανέφεραν χιλιάδες νεκρούς από πυρά καθεστωτικών δυνάμεων για την διάλυση των διαδηλώσεων, επιβεβαιώθηκαν μόνο από το Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο, σύμφωνα με το οποίο υπήρξαν τριάντα χιλιάδες νεκροί και πενήντα χιλιάδες τραυματίες. Μεταγενέστερα, το Υπουργείο των Μαρτύρων και των Αγνοούμενων υπολόγισε το συνολικό κόστος σε ζωές του πολέμου σε έντεκα χιλιάδες πεντακόσιους⁵⁸. Όμως, οι έρευνες που έγιναν μετά το τέλος των μαχών έδειξαν πως όταν ο Μουαμάρ Καντάφι βρέθηκε στις αρχές του Μαρτίου έξω από την Βεγγάζη, ο συνολικός αριθμός των νεκρών ήταν πάνω από χίλιοι⁵⁹. Εάν αυτό το πόρισμα αυτών των ερευνών ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, τότε οι κατηγορίες για βομβαρδισμούς πόλεων με πυροβολικό και αεροπορία από το καθεστώς Καντάφι δεν μπορεί να ευσταθούν, εφόσον σε τέτοια περίπτωση οι απώλειες θα ήταν τρομαχτικές⁶⁰.

Παρόλο που σκοπός της επέμβασης ήταν η προστασία των πολιτών, βάσει της «αρχής προστασίας των αμάχων», το NATO κινήθηκε εκτός αυτής της εντολής⁶¹ καταδιώκοντας ενεργά στόχους ακόμα και όταν αυτοί υποχωρούσαν⁶². Φαίνεται ότι οι ΗΠΑ επεδίωξαν⁶³ την αλλαγή του καθεστώτος της Λιβύης, παρόλο που δεν ήταν αυτή η εντολή του ΟΗΕ. Η μη εμπλοκή επίγειων δυνάμεων έδωσε την δυνατότητα στην Δύση να αρνηθεί κάθε ευθύνη για ό,τι συμβαίνει στην Λιβύη, ενώ ο πρώην πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα δήλωσε⁶⁴ ότι η επέμβαση ήταν επιτυχημένη καθώς έσωσε

⁵⁴ https://shape.nato.int/resources/site631/saceur/documents/daalder_stavridis_final.pdf (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021)

⁵⁵ Μόνιμο εκπρόσωπο των ΗΠΑ στο NATO εκείνη την χρονική περίοδο

⁵⁶ Ανώτατο Συμμαχικό Διοικητή του NATO εκείνη την χρονική περίοδο

⁵⁷ Kuperman A.J. “Obama’s Libya Debacle: How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure.” *Foreign Affairs* 94, no. 2 (2015): 66–77. <http://www.jstor.org/stable/24483483> (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021).

⁵⁸ Ibid σελ. 71 (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021)

⁵⁹ Ibid σελ. 70

⁶⁰ Kuperman A. J. - Crawford T., *Gambling on Humanitarian Intervention*. Routledge, 2006.

⁶¹ <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v33/n22/hugh-roberts/who-said-gaddafi-had-to-go> (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021)

⁶² Mezran K.,-Miller E., “Libya: From Intervention to Proxy War.” *Atlantic Council*, 2017. <http://www.jstor.org/stable/resrep03495>. (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021).

⁶³ <https://s3.documentcloud.org/documents/204680/united-states-activities-in-libya-6-15-11.pdf> US activities in Libya σελ 7.

⁶⁴ <https://www.nytimes.com/2014/08/09/opinion/president-obama-thomas-l-friedman-iraq-and-world-affairs.html> (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021).

ζωές και απεφεύχθη το χειρότερο σενάριο, αλλά πρόσθεσε ότι θα έπρεπε το ΝΑΤΟ να είχε επέμβει και με δυνάμεις εδάφους μετά την ανατροπή Καντάφι για να σταθεροποιήσει την χώρα.

3.3 Από την εξέγερση στον εμφύλιο

Με τον θάνατο του Καντάφι τελειώνει τυπικά η λιβυκή εξέγερση αν και, ουσιαστικά, είχε τελειώσει όταν οι εξεγερμένοι κατέλαβαν την πρωτεύουσα Τρίπολη. Το Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο προκήρυξε τις πρώτες εθνικές εκλογές για την ανάδειξη Κοινοβουλίου και τελικά στις 8 Αυγούστου 2012 το Συμβούλιο μεταβίβασε όλη του την εξουσία στο νεοπαγές Γενικό Εθνικό Κογκρέσο (General National Congress)⁶⁵. Το Κογκρέσο είχε την ευθύνη αφενός να εκλέξει κυβέρνηση και αφετέρου να συντάξει νέο Σύνταγμα, το οποίο και θα κατέθετε προς ψήφιση. Οι Λίβυοι είχαν ψηφίσει συντηρητικά και παρά τον μεγάλο αριθμό ανεξάρτητων βουλευτών η επιρροή των ισλαμικών παρατάξεων ήταν μεγάλη, ενώ το κόμμα των Αδελφών Μουσουλμάνων ήταν το πιο οργανωμένο. Ως πρώτος πρωθυπουργός της χώρας ορίστηκε ο Μουσταφά Αμπουσαγκούρ, ο οποίος όμως παραιτήθηκε μόλις ένα μήνα μετά, καθώς απέτυχε να κερδίσει την ψήφο εμπιστοσύνης του Κογκρέσου πράγμα που προοιωνίζε την αστάθεια των μελλοντικών κυβερνήσεων. Μέσα στα επόμενα δύο χρόνια, με δύο αλλαγές κυβερνήσεων και την ουσιαστική κατάλυση του κράτους, το Κογκρέσο απέτυχε να συντάξει Σύνταγμα προς ψήφιση⁶⁶.

Έτσι, η χώρα οδηγήθηκε σε εκλογές για την ανάδειξη της Βουλής των Αντιπροσώπων (House of Representatives) το 2014, καθώς το Κογκρέσο είχε ήδη ξεπεράσει την προβλεπόμενη διάρκεια της θητείας του, εκλογές οι οποίες διεξήχθησαν εν μέσω βίαιων επεισοδίων και με κάποια εκλογικά τμήματα κλειστά. Τελικά, αν και η συμμετοχή ήταν μικρή, η κάλπη ανέδειξε κατά συντριπτική πλειοψηφία κοσμικές δυνάμεις. Αυτό σήμαινε την απώλεια της πλειοψηφίας για τις ισλαμικές δυνάμεις και έτσι το Κογκρέσο αρνήθηκε να αναγνωρίσει το νεοπαγές Κοινοβούλιο. Παράλληλα κινητοποίησε τις δυνάμεις που του ήταν πιστές και με την επιχείρηση «Ανατολή της Λιβύης» (Libya Dawn)⁶⁷ κατέλαβε την Τρίπολη αναγκάζοντας τους νεοεκλεγέντες αντιπροσώπους του Κοινοβουλίου να καταφύγουν στην πόλη του Τομπρούκ στην Δυτική Λιβύη.

Αυτό οδήγησε στην ύπαρξη δύο κυβερνήσεων, οι οποίες υποστήριζαν και οι δύο ότι είναι ο νόμιμος εκπρόσωπος του λιβυκού κράτους κόντρα στην χώρα στα δύο. Την ίδια περίοδο το λιβυκό κράτος είχε μετατραπεί σε αποτυχημένο κράτος. Η πορεία διάλυσης του λιβυκού κράτους είχε βέβαια ξεκινήσει νωρίτερα, αφού το Κογκρέσο δεν είχε προχωρήσει στον αφοπλισμό των διάφορων πολιτοφυλακών που είχαν δημιουργηθεί κατά την εξέγερση. Αντιθέτως, ο αριθμός και η ισχύς αυτών των ομάδων αυξήθηκε, ειδικά των ισλαμικών. Η παρουσία ισλαμικών ομάδων έγινε φανερή από το 2012 με τις κατεδαφίσεις μνημείων του Σουφισμού και είχε ως αποκορύφωμα την επίθεση από την σαλαφιστική ομάδα Ανσαρ ας Σαρία στο Αμερικανικό Προξενείο στην Βεγγάζη, που προκάλεσε τον θάνατο του Αμερικανού Πρέσβη και τριών άλλων Αμερικάνων υπηκόων⁶⁸. Το εύρος της δράσης των διάφορων πολιτοφυλακών αναδεικνύεται και από το γεγονός της απαγωγής του Λίβυου πρωθυπουργού Άλι Ζειντάν τον Οκτώβριο του 2013.

⁶⁵ Schnelzer N., *Libya in the Arab Spring: The Constitutional Discourse since the Fall of Gaddafi*. Springer VS, Wiesbaden, 2015, σελ. 60-88.

⁶⁶ Έχει σημασία όμως να αναφερθεί πως ένας σημαντικός νόμος που ψηφίστηκε από το Κογκρέσο είναι η μη απόδοση δημόσιων αξιωμάτων σε άτομα που είχαν συνεργαστεί με το καθεστώς Καντάφι.

⁶⁷ Barr N. - Gartenstein-Ross D., “Dignity and Dawn: Libya’s Escalating Civil War”, *The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague* vol. 6, no. 1 (2015).

⁶⁸ Αυτή η επίθεση αποκάλυψε και την ύπαρξη ενός κέντρου επιχειρήσεων της CIA σε κοντινή απόσταση, ενώ δημοσιεύματα του τύπου ισχυρίστηκαν πως το συγκεκριμένο κέντρο έστειλε οπλισμό από την Λιβύη σε Σύριους αντικαθεστωτικούς, γεγονός που οι ΗΠΑ αρνήθηκαν.

Η διάσταση μεταξύ των δύο Κοινοβουλίων συμβόλιζε και στο τυπικό επίπεδο την εσωτερική κατάσταση που υπήρχε ήδη στην χώρα. Η διάλυση του κράτους έδωσε την ευκαιρία σε ισλαμιστικές ομάδες όπως ο ISIS και η αλ Κάιντα να καταλάβουν πλέον έδαφος απροκάλυπτα και να επεκτείνουν τα δίκτυα της επιρροής τους, όπως συνέβη με την κατάληψη της Ντέρνα και της Σύρτης στο όνομα του Ισλαμικού κράτους του Ιράκ και του Λεβάντε. Την ίδια περίοδο κοσμικές πολιτοφυλακές έκαναν την εμφάνιση τους, μια από αυτές ήταν ο Λιβυκός Εθνικός Στρατός (Libyan National Army) υπό τον Χαλίφα Χάφταρ⁶⁹ στρατιωτικού διοικητή των λιβυκών δυνάμεων. Ο Χαλίφα Χάφταρ, σε μια κίνηση που χαρακτηρίστηκε ως πραξικόπημα, με τηλεοπτικό διάγγελμα του ανακοίνωσε την διάλυση του Κογκρέσου καθώς είχε εξαντλήσει την θητεία του και ζήτησε την ανυπακοή του λαού σε αυτό. Αυτό έγινε πριν τις εκλογές του 2014 και δεν βρήκε απήχηση στο λαό, όμως μετά την ρήξη και την ταυτόχρονη ύπαρξη δύο κοινοβουλίων, ο Χαλίφα Χάφταρ έλαβε την στήριξη του Κοινοβουλίου των Αντιπροσώπων από το Τομπρούκ. Σε αυτή την απόφαση είχε συμβάλει ο διακηρυγμένος στόχος του Χάφταρ να εκδιώξει όλα τα ισλαμικά στοιχεία από την Δυτική Λιβύη με την Επιχείρηση «Αξιοπρέπεια» και, με αυτό ως σημαία, κατάφερε να συγκεντρώσει υποστήριξη από πολλές κοσμικές δυνάμεις. Στον αντίποδα, οι ισλαμιστικές ομάδες της Δυτικής Λιβύης είχαν ιδρύσει το Συμβούλιο της Σούρα των Επαναστατών της Βεγγάζης⁷⁰ για να συντονίσουν την αντίσταση τους κατά του Χάφταρ.

Η πλήρης βύθιση του κράτους σε ένα αιματηρό εμφύλιο ώθησε πολλές ξένες δυνάμεις να ασκήσουν πιέσεις για την έναρξη ενός εθνικού διάλογου. Έτσι τον Ιανουάριο του 2015 συνήφθη ανακωχή μεταξύ της «Επιχείρησης Αξιοπρέπεια» και της «Ανατολής της Λιβύης», η οποία οδήγησε σε διάλογο υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Στις 17 Δεκεμβρίου στο Σχισράτ του Μαρόκου^{71,72} υπογράφηκε συμφωνία ειρήνης μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών και δημιουργήθηκε το πλαίσιο για την μετάβαση της Λιβύης σε νέα εποχή. Με την συμφωνία ιδρύθηκε η δεκαεπταμελής Κυβέρνηση Εθνικού Συμφώνου (Government of National Accord) και το εννεαμελές Προεδρικό Συμβούλιο ως μεταβατική κυβέρνηση με εντολή δύο ετών. Το Κοινοβούλιο των αντιπροσώπων θα μετονομαζόταν σε Ανώτερο Συμβούλιο του Κράτους με την συμμετοχή αντιπροσώπων και από το Κογκρέσο. Το νέο αυτό μοντέλο αναγνωρίστηκε διεθνώς, καθιστώντας την Κυβέρνηση Εθνικού Συμφώνου υπό τον Φάγιεντ ας Σαρατζ ως την μόνη διεθνώς αναγνωρισμένη κυβέρνηση της Λιβύης.

Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί πως, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, κάποιοι οικονομικοί θεσμοί της Λιβύης ήταν ανεξάρτητοι. Η κατάρρευση του λιβυκού κράτους μπορεί να διέλυσε όλους τους πολιτικούς και διοικητικούς θεσμούς, όμως οι οικονομικοί έμειναν ως είχαν. Αυτό δημιούργησε μια παράδοξη κατάσταση, στα πλαίσια της οποίας η Κεντρική Τράπεζα της Λιβύης εισπράττει όλα τα έσοδα από τις νόμιμες πωλήσεις πετρελαίου και φυσικού αερίου και έπειτα διανέμει τα κέρδη σε μισθούς και εγγυητικές επιστολές⁷³. Έτσι ακόμα και ο Χαλίφα Χάφταρ λαμβάνει εμμέσως ένα μέρος των κερδών αυτών, ασχέτως εάν η Τράπεζα βρίσκεται στην Τρίπολη. Ακόμα, μετά την ανατροπή του καθεστώτος όλοι οι μαχητές οι οποίοι πολέμησαν εναντίον του Μουαμάρ Καντάφι μισθοδοτούνται από το κράτος⁷⁴ και, έτσι, ακόμη και ισλαμιστές λαμβάνουν χρήματα με τα οποία προσπαθούν να επιτύχουν τους στόχους τους.

Οι εσωτερικές αντιπαλοότητες, όμως μεταξύ κοσμικών και ισλαμικών δυνάμεων, δεν σταμάτησαν πάρα την Συμφωνία, και οι συζητήσεις μεταξύ των δυο κυβερνήσεων Τομπρούκ και Τριπολίτιδας στην Τυνησία το 2017 απέβησαν άκαρπες. Ο στρατάρχης Χάφταρ έχοντας παράλληλα

⁶⁹ Ο Χαλίφα Χάφταρ ήταν συνταγματάρχης του Καντάφι ό οποίος αιχμαλωτίστηκε μαζί με το σύνταγμα του στον πόλεμο με το Τσαντ. Του δόθηκε άσυλο στις ΗΠΑ όπου και έζησε ως το 2011 όταν και γύρισε στην Λιβύη για να στηρίξει την εξέγερση.

⁷⁰ مجلس شورى ثوار بنغازي στα αραβικά

⁷¹ Ονομάζεται είτε ως Συμφωνία του Σχισράτ είτε ως Λιβυκό Πολιτικό Σύμφωνο.

⁷² <https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libyan%20Political%20Agreement%20-%20ENG%20.pdf>

⁷³ <https://www.mei.edu/publications/how-libyas-economic-structures-enrich-militias> (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)

⁷⁴ <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1917.pdf> σελ 11 (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021)

επικρατήσει των Ισλαμιστών στην Βεγγάζη έστρεψε τις δυνάμεις του προς την Σύρτη και την Δυτική Λιβύη. Τελικά δέκα μέρες πριν την διεξαγωγή νέων εκλογών και καθώς ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ επισκεπτόταν την Τρίπολη ο Χαλίφα Χάφταρ έθεσε σε κίνηση το σχέδιο «Πλημμύρα Αξιοπρέπειας», το οποίο προέβλεπε την πλήρη κατάληψη της Δυτικής Λιβύης. Παρά την φαινομενική του υπεροπλία και τα πρώτες επιτυχίες η επίθεση του εναντίον της Τρίπολης αποκρούστηκε, καθώς, υπο τον φόβο της ανάδειξης του Στρατάρχη Χάφταρ ως απολύτου άρχοντα, οι διάφορες πολιτοφύλακες της δυτικής Λιβύης, παρά τις αντιθέσεις τους, ενώθηκαν στον αγώνα για την υπεράσπιση της Τρίπολης. Κομβική ήταν η υποστήριξη σε υλικό από την Τουρκία η οποία και ανέτρεψε πλήρως τα δεδομένα υπέρ του Κογκρέσου της Τρίπολης. Έτσι, η Κυβέρνηση Εθνικού Συμφώνου πέρασε στην αντεπίθεση απωθώντας τις δυνάμεις του Χάφταρ μέχρι την Σύρτη. Η ανατροπή των δεδομένων στο πεδίο ανάγκασε τον Χάφταρ να δεχθεί μια ανακωχή με την Κυβέρνηση Εθνικού Συμφώνου⁷⁵ πράξη που χαιρέτιστηκε από την ΕΕ⁷⁶ και τις ΗΠΑ. Όμως παρόλο που στην εκχειρία προβλεπόταν η εκκένωση της Σύρτης από όλες τις στρατιωτικές δυνάμεις ο Χαφταρ αρνήθηκε να την εγκαταλείψει, καθώς πρόκειται για πόλη στρατηγικής σημασίας. Με την εκχειρία ξεκίνησε μια νέα προσπάθεια για την διεξαγωγή εκλογών, οι εκλογές ορίστηκαν για τις 24 Δεκεμβρίου 2021, που όμως τελικά αναβλήθηκαν επ' αόριστόν, αφού οι αντιμαχόμενες πλευρές συνεχίζουν να μην εμπιστεύονται η μια την άλλη.

3.4 Οι επιπτώσεις του εμφυλίου στον λιβυκό πληθυσμό.

Ο λιβυκός πληθυσμός, όπως και σε κάθε πόλεμο, είναι ο αυτός που βρίσκεται στην πιο δεινή θέση. Η Λιβύη, που κάποτε είχε το υψηλότερο κατά κεφαλή εισόδημα στην Αφρική, σήμερα βρίσκεται στα επίπεδα των υποσαχάριων κρατών. Αυτό, σε συνδυασμό με την κατάρρευση του λιβυκού κράτους, δημιουργεί μια ζοφερή πραγματικότητα. Σύμφωνα με τον ΟΗΕ, οι Λίβυοι αντιμετωπίζουν πρόβλημα πρόσβασης σε βασικά αγαθά, όπως πόσιμο νερό, τροφή, στέγη, εκπαίδευση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη⁷⁷. Η κυβέρνηση δεν μπορεί να παρέχει βοήθεια καθώς οι υποδομές έχουν καταστραφεί είτε βρίσκονται υποστελεχομένες είτε δεν ελέγχονται από την ίδια. Επιπλέον, η μείωση των εσόδων από την πώληση πετρελαίου δεν της δίνει την δυνατότητα οικονομικής στήριξης.

Η έλλειψη ασφάλειας εκθέτει τα άτομα στην βία εγκληματικών, τρομοκρατικών η φυλετικών οργανώσεων. Το ζήτημα του οργανωμένου εγκλήματος αποτελεί την σημαντικότερη ίσως απειλή κατά της ανθρώπινης ασφάλειας στην Λιβύη, δεδομένων των συνθηκών διάλυσης και γενικευμένου πολέμου που επικρατούν, καθώς αφορούν όχι μόνον το άμαχο πληθυσμό της χώρας αλλά και τους πρόσφυγες από άλλες χώρες που συρρέουν στην Λιβύη, ελπίζοντας ότι θα μπορέσουν να περάσουν στον «πλούσιο μεσογειακό βορρά» και από εκεί στις ευρωπαϊκές μητροπόλεις. Το οργανωμένο έγκλημα, χρησιμοποιώντας τον θρησκευτικό η ιδεολογικό μανδύα, εκμεταλλεύεται την διάλυση του κράτους και εμπλέκεται στην εμπορία ανθρώπων από την υποσαχάριο Αφρική. Τα άτομα αυτά πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης, σεξουαλικής η εργασιακής, ενώ γίνονται ακόμη και θύματα εμπορίας οργάνων.⁷⁸

Ο πόλεμος δια αντιπροσώπων αναβαθμίζει την ένταση και την έκταση των συγκρούσεων μεταξύ των ενόπλων ομάδων, γεγονός που θέτει σε θανάσιμο κίνδυνο τους αμάχους. Επιπλέον η έκταση των συγκρούσεων δημιουργεί εκτοπισμένους, με τον ΟΗΕ να υπολογίζει τον αριθμό τους

⁷⁵ <https://www.reuters.com/article/us-libya-security/libyas-tripoli-based-government-declares-ceasefire-idUSKBN25H1BG>

⁷⁶ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news/declaration-high-representative-behalf-eu-announcement-ceasefire-agreement-libya-2020-10-25_e1?2nd-language=bg

⁷⁷ <https://www.unhcr.org/libya.html> (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)

⁷⁸ <https://www.parismatch.com/Actu/International/Migrants-les-esclaves-de-Libye-1073905> (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)

στις 217.000⁷⁹. Στους εκτοπισμούς συμβάλλουν και οι εθνικές ή φυλετικές αντιπαλότητες⁸⁰ με τις φυλές των Τέμπο, Τουαρέγκ και Αμαζιγκ να είναι οι πλέον ευάλωτες⁸¹. Τέλος μια διάσταση του πολέμου, η οποία τείνει να λησμονείται, είναι η βία κατά των γυναικών. Στην Λιβύη ο βιασμός χρησιμοποιείται ως όπλο για την επίτευξη φυλετικών ή άλλων στόχων⁸², ενώ ακόμα πιο ανησυχητική γίνεται η θέση των γυναικών μετά την πρόσφατη απαγωγή και εξαφάνιση της πολιτικού και ακτιβίστριας Σιχάμ Σεργκίουα⁸³.

4. Η λιβυκή κρίση ως παράγοντας περιφερειακής αποσταθεροποίησης

Όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως η διάλυση του Λιβυκού κράτους και η μετατροπή του σε ένα αποτυχημένο κράτος (failed state) το έχει μετατρέψει σε ένα χώρο διάχυσης ασύμμετρων απειλών, οι οποίες στρέφονται κατά κύριο λόγο εναντίον των όμορων κρατών. Παράλληλα, η εμφάνιση της λιβυκής κρίσης εντείνει τις αποσταθεροποιητικές τάσεις σε πολλαπλά υποσυστήματα δημιουργώντας την ανάγκη για τα κράτη να εμπλακούν στην ίδια την κρίση για να προστατέψουν πρωτίστως την ίδια την σταθερότητα τους και δευτερευόντως τα συμφέροντα τους.

4.1 Η επίδραση της λιβυκής κρίσης στην Αίγυπτο

Όταν ξεκίνησε η εξέγερση στην Λιβύη, στην Αίγυπτο βρισκόταν σε ανοδική πολιτική πορεία ο Μοχάμεντ Μόρσι⁸⁴ ο οποίος ανήκε στους Αδερφούς Μουσουλμάνους και τελικά εξελέγη Πρόεδρος της χώρας. Αυτό σήμαινε πως ο Μοχάμεντ Μόρσι, σε αντίθεση με τον προκάτοχο του, έβλεπε θετικά την εξέγερση αλλά και την μαζική επανεμφάνιση των Αδελφών Μουσουλμάνων στην Λιβύη. Η ανατροπή του Μόρσι από τον στρατηγό Αμπντέλ Φατάχ ας Σίσι, στις 3 Ιουνίου 2013, άλλαξε αυτή την σχέση καθώς ο νέος Πρόεδρος υιοθέτησε μια εκ διαμέτρου αντίθετη πολιτική. Ο πρόεδρος Σίσι έβλεπε με καχυποψία το κίνημα των Αδελφών Μουσουλμάνων, καθώς ο ίδιος προερχόταν από τις τάξεις του αιγυπτιακού στρατού, και είχε τον ρόλο του εγγυητή της κοσμικότητας του καθεστώτος στην χώρα. Αλώστε με την δικαιολογία της αποφυγής της διολίσθησης της Αιγύπτου στον ισλαμισμό ανέτρεψε την κυβέρνηση Μόρσι.

Η ανατροπή του Μόρσι δεν σήμανε το τέλος της επιρροής ή της δράσης των Αδελφών Μουσουλμάνων στο εσωτερικό της Αιγύπτου. Το νέο καθεστώς κατεδίωξε αμέσως όσους είχαν γνωστοποιήσει την σχέση τους με του Αδελφούς Μουσουλμάνους αναγκάζοντας την οργάνωση για ακόμα μια φορά να κρυφτεί. Υπό μια έννοια η κατάσταση είχε ανατραπεί, καθώς, ενώ η αδελφότητα βρισκόταν υπό διωγμό στην Αίγυπτο, στην Λιβύη απολάμβανε της πλειοψηφίας στο λιβυκό Κογκρέσο. Με τα κοινά σύνορα Λιβύης-Αιγύπτου να είναι χίλια εκατό χιλιόμετρα, κυρίως ερημικού

⁷⁹ <https://www.unhcr.org/libya.html> (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)

⁸⁰ https://www.who.int/hac/crises/lby/libya_phra_may2015.pdf σελ 6 (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)

⁸¹ https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/assessments/insecurity_and_insecurity_in_libya_final.pdf (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)

⁸² Kolmasova S., - Krulisova K., “Legitimizing Military Action through ‘Rape-as-a-Weapon’ Discourse in Libya: Critical Feminist Analysis.” *Politics & Gender* 15, no. 1 (2019): 130–50. doi:10.1017/S1743923X18000326. (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021).

⁸³ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/07/libya-abducted-politicians-fate-remains-unknown-a-year-on-amid-ongoing-disappearances/> (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)

⁸⁴ Ο Μοχάμεντ Μόρσι ήταν βουλευτής και κεντρικό στέλεχος στην Μουσουλμανική Αδελφότητα και έγινε Πρόεδρος του κόμματος Ελευθερίας και Δικαιοσύνης. Στις εθνικές εκλογές του Ιουνίου 2012, μετά την ανατροπή Μουμπάρακ, ο Μοχάμεντ Μόρσι αναδείχθηκε ως ο πρώτος δημοκρατικά εκλεγμένος Πρόεδρος της Αιγύπτου. Η πολιτική του θεωρήθηκε από πολλούς ως ισλαμιστική και τελικά ανατράπηκε από τον στρατό το 2013, με την κατηγορία της προδοσίας, και παραπέμφθηκε σε δίκη.

εδάφους, η Αίγυπτος αντιμετωπίζει μια διπλή απειλή ασφάλειας: αφενός την ενίσχυση των Αδελφών Μουσουλμάνων στην περίπτωση που οι ίδιοι, ή δυνάμεις φιλικές προς αυτούς καταλάβουν την εξουσία και αφετέρου τα δίκτυα ισλαμικής τρομοκρατίας, τα οποία δημιουργούνται στην Λιβύη και διαχέονται στο έδαφος της⁸⁵. Η ισλαμική τρομοκρατία⁸⁶ δεν είναι άγνωστη στο Κάιρο καθώς για πάνω από μια δεκαετία μάχεται ισλαμικές ομάδες στην χερσόνησο του Σινά σχεδόν σε καθημερινή βάση⁸⁷.

Παρόλο που το πρωτεύον είναι η ασφάλεια πρέπει να αναφερθούν και οι οικονομικές παράμετροι, οι οποίες συνυπολογίζονται από το Κάιρο: το 2011 υπήρχαν ενάμιση εκατομμύριο Αιγύπτιοι εργαζόμενοι στην Λιβύη οι οποίοι συνεισέφεραν, μέσω των εμβασμάτων, περίπου 33 εκατομμύρια δολάρια, ενώ πλέον υπάρχουν λιγότεροι από εφτακόσιες πενήντα χιλιάδες⁸⁸. Εσχάτως το Κάιρο έχει καταστεί και ένας από τους μεγάλους εισαγωγείς ενέργειας στην προσπάθεια του να αναπτυχθεί οικονομικά, έτσι προσβλέπει στα κοιτάσματα μιας σταθεροποιημένης Λιβύης για την διαφοροποίηση των ενεργειακών του πηγών⁸⁹, τουλάχιστον μέχρι να αρχίσει η εκμετάλλευση των αιγυπτιακών υποθαλάσσιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου.

Από το 2015 και μετά, οι επιθέσεις σε συνοριακά αιγυπτιακά φυλάκια αυξήθηκαν, ενώ εκτελέστηκαν είκοσι ένας Αιγύπτιοι Κόπτες στην Σύρτη, όταν η περιοχή ήταν υπό τον έλεγχο του Ισλαμικού Κράτους. Η Αίγυπτος προέβη σε αντίποινα βομβαρδίζοντας την περιοχή. Η ανάγκη για εξασφάλιση των δυτικών συνόρων της Αιγύπτου, οδήγησε τον Πρόεδρο Σίσι στην συνεργασία με τον Στρατάρχη Χάφταρ, με τον οποίο μοιράζονται μια κοινή αντί ισλαμική ατζέντα, αλλά έχουν και κοινή στάση στο ζήτημα των Αδελφών Μουσουλμάνων. Έτσι, περίπου από την έναρξη της «Επιχείρησης Αξιοπρέπεια» η Αίγυπτος στηρίζει υλικότεχνικά⁹⁰ τον «Εθνικό Λιβυκό Στρατό». Η επιλογή αυτή του Καΐρου ταυτίζεται με τις επιδιώξεις και άλλων χωρών, όπως η Σαουδική Αραβία γεγονός που θα αναλυθεί παρακάτω.

4.2 Η επίδραση της λιβυκής κρίσης στις χώρες του Μάγκρεμπ και την υποσαχάριο Αφρική

Η κατάρρευση του λιβυκού κράτους δημιούργησε ένα χώρο διάχυσης ασύμμετρων απειλών για τα όμορα κράτη. Η Αλγερία, η οποία το 2010 είχε επικοινωνήσει με την Ουάσιγκτον το Παρίσι και το Λονδίνο⁹¹ προειδοποιώντας πως μια επέμβαση θα αποσταθεροποιούσε ολόκληρη την περιοχή, αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει το χειρότερο σενάριο⁹². Η στάση της Αλγερίας είναι αυτή της μη εμπλοκής αλλά διατηρεί δίκτυα επαφών με διάφορες δυνάμεις στο εσωτερικό της Λιβύης, όπως για παράδειγμα με την πολιτοφυλακή της πόλης Ζιντάν. Με την επικράτηση των εξεγερμένων, το Αλγέρι έχει δει την ενίσχυση της εχθρικής Αλ Κάιντα του Μάγκρεμπ στην Λιβύη, καθώς και την αύξηση της δραστηριότητας ισλαμικών τρομοκρατικών ομάδων να αυξάνεται λόγω της πληθώρας οπλισμού που έχει προκύψει από την διάλυση του λιβυκού κράτους. Η Αλγερία καλείται να αντιμετωπίσει πρωτοφανείς απειλές, όπως η επίθεση στην εγκατάσταση παραγωγής φυσικού αερίου

⁸⁵ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698062/EPRS_BRI\(2021\)698062_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698062/EPRS_BRI(2021)698062_EN.pdf) σελ 2 (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)

⁸⁶ Ακόμη, αποτελεί γεγονός η δολοφονία του Προέδρου Ανουάρ Σαντάτ από την οργάνωση «Αιγυπτιακή Ισλαμική Τζιχάντ» αλλά και πιο πρόσφατα η συμμετοχή Αιγύπτιας στις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου.

⁸⁷ <https://carnegieendowment.org/sada/82218> (ημ/νια προσπέλασης 22/11/2021)

⁸⁸ <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/egypt-security-and-haftar-al-sisis-strategy-libya-16284> (ημ/νια προσπέλασης 22/11/2021)

⁸⁹ <https://timep.org/commentary/analysis/understanding-egyptian-policy-toward-libya/> (ημ/νια προσπέλασης 22/11/2021)

⁹⁰ https://www.iai.it/sites/default/files/inegypt_08.pdf (ημ/νια προσπέλασης 22/11/2021)

⁹¹ https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionales_cidob/n1_227/how_libya_i mpacts_north_africa (ημ/νια προσπέλασης 23/11/2021)

⁹² Πρέπει να αναφερθεί πως η Αλγερία δεν είχε αγαστές σχέσεις με το καθεστώς Καντάφι, και η προειδοποίηση της προδίδει τους βαθύτερους φόβους της για την δημιουργία ενός αποτυχημένου κράτους στα σύνορα της.

Αμέσως το 2013 αλλά και την αύξηση της ισλαμιστικής δραστηριότητας στο εσωτερικό της. Αυτό είναι εμφανές από τις ποσότητες οπλισμού που έχουν διακινηθεί και βρίσκονται κυρίως στο νότο της χώρας, με τις αλγερινές δυνάμεις ασφαλείας να βρίσκονται σε επιφυλακή και να αναζητούν κρυμμένα οπλοστάσια⁹³ στο πλαίσιο βέβαια μια ευρύτερης σύγκρουσης⁹⁴ με την αλ Κάιντα του Ισλαμικού Μάγκρεμπ. Τέλος το Αλγέρι αντιμετωπίζει την λιβυκή κρίση με βάση την συνεργασία με τον ΟΗΕ και τις άλλες δυνάμεις με στόχο μια πολιτική λύση⁹⁵. Για αυτό τον σκοπό και με στόχο να μειώσει την πίεση στα σύνορα της, η Αλγερία εμπλέκεται τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερο στην λιβυκή κρίση αν και μόνο με διπλωματικά μέσα⁹⁶.

Το 1988 η Τυνησία άνοιξε τα σύνορα της με την Λιβύη επιτρέποντας το διακομετακομιστικό εμπόριο. Τα επόμενα χρόνια αυτό την κατέστησε μια από τους κύριους εμπορικούς εταίρους της Λιβύης. Πρέπει να σημειωθεί πως η εμπορική σχέση Τυνησίας -Λιβύης είχε μια διπλή όψη⁹⁷ αφενός την νόμιμη με κύριο αντικείμενο τα αγροτικά προϊόντα και τις κατασκευές και αφετέρου την παράνομη με δίκτυα λαθρεμπορίας καυσίμων, καπνού, νομισμάτων και άλλων. Η κατάρρευση του λιβυκού κράτους προκάλεσε την αύξηση του αμυντικού προϋπολογισμού της Τυνησίας, την εισροή Λίβυων προσφύγων και την εκτόξευση του λαθρεμπορίου⁹⁸. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα η λιβυκή κρίση ευθύνεται για την πτώση κατά 24% της τυνησιακής ανάπτυξης κατά το διάστημα 2011-2015⁹⁹. Η Τυνησία αντιμετώπιζε τον κίνδυνο ισλαμιστικών ομάδων ήδη από το 2002 με το τέλος δηλαδή του αλγερινού εμφυλίου, ο κίνδυνος όμως αυτός έγινε ακόμα μεγαλύτερος μετά το 2011, οπότε η ανατροπή του καθεστώτος Μπεν Άλι αποσάθρωσε¹⁰⁰ τις δυνάμεις εσωτερικής ασφαλείας και τα δίκτυα των πληροφοριοδοτών τους. Ο κίνδυνος της ισλαμικής τρομοκρατίας έγινε ακόμα μεγαλύτερος για την Τυνησία, αλλά και άλλες γειτονικές χώρες, με το ξέσπασμα της λιβυκής κρίσης, η οποία ευνόησε την εδραίωση των ισλαμιστικών ομάδων και τους έδωσε την ευκαιρία να αποκτήσουν όπλα από αυτά που λεηλατήθηκαν από την κρατικές αποθήκες της Λιβύης. Αυτά τα δύο γεγονότα οδήγησαν στην αυξημένη παρουσία και δράση ισλαμιστικών ομάδων¹⁰¹ κυρίως στα βουνά Τσάαμπι (Chaambi) στα σύνορα με την Αλγερία. Οι αυξημένες δυνατότητες των ισλαμιστών φαίνονται και από το γεγονός ότι το 2016 συγκρούστηκαν με τον τυνησιακό στρατό όταν προσπάθησαν να καταλάβουν μια πόλη στα σύνορα με την Λιβύη. Έκτοτε, η κατάσταση έχει μετατραπεί σε έναν πόλεμο χαμηλής έντασης για την αντιμετώπιση του οποίου οι τυνησιακές δυνάμεις ασφαλείας λαμβάνουν τεχνική υποστήριξη¹⁰² από το Ηνωμένο Βασίλειο¹⁰³.

Ένα παράδοξο της περιφερειακής κατάστασης είναι η σχέση Τσαντ-Λιβύης, καθώς παρά το γεγονός ότι η Τρίπολη απετέλεσε αρχικά αποσταθεροποιητικό παράγοντα¹⁰⁴ τα τελευταία χρόνια

---

⁹³ Η ανακάλυψη κρυμμένων οπλοστασίων με όπλα που προέρχονται από την Λιβύη είχε αυξηθεί απότομα με την ανατροπή του Καντάφι και έκτοτε μειούται χωρίς όμως να σταματάει εντελώς. Harchaoui J., “Too close for confort: How Algeria Faces the Libyan Conflict.” *Small Arms Survey*, 2018. <http://www.jstor.org/stable/resrep20045>. (ημ/νια προσπέλασης 22/11/2021).

⁹⁴ <https://www.reuters.com/article/us-algeria-security-idUSKBN2A217A> (ημ/νια προσπέλασης 22/11/2021)

⁹⁵ Ibid σελ 18

⁹⁶ <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/why-algeria-is-suddenly-more-interested-in-libya/> (ημ/νια προσπέλασης 23/11/2021)

⁹⁷ https://carnegieendowment.org/files/Meddeb_TunisiaLibya.pdf σελ 9 (ημ/νια προσπέλασης 25/11/2021)

⁹⁸ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/517981490766125612/pdf/ACS16340-WP-P158090-PUBLIC-Impact-of-Libya-Crisis-on-the-Tunisian-Economy-Long-Version.pdf> σελ 7 (ημ/νια προσπέλασης 10/12/2021)

⁹⁹ Ibid

¹⁰⁰ <https://carnegieendowment.org/2018/06/28/insurgency-in-tunisia-s-western-borderlands-pub-76712> (ημ/νια προσπέλασης 10/12/2021)

¹⁰¹ Η αλ Κάιντα του Ισλαμικού Μάγκρεμπ και η Άνσας ας Σαρία

¹⁰² <https://carnegieendowment.org/2018/06/28/insurgency-in-tunisia-s-western-borderlands-pub-76712> (ημ/νια προσπέλασης 10/12/2021)

¹⁰³ <https://www.gov.uk/government/news/uk-support-for-tunisia-2016-2017> (ημ/νια προσπέλασης 10/12/2021)

¹⁰⁴ Στον πόλεμο Λιβύης-Τσάντ για το Αούζου.

ήταν ένας από τους μεγαλύτερους συμμάχους και υποστηρικτές της Ντζαμένα (N'Djamena). Το καθεστώς Καντάφι αποτελούσε τον μεγαλύτερο ξένο επενδυτή στο Τσαντ, ενώ παράλληλα είχε καταλυτικό ρόλο στην ειρήνευση μεταξύ Ντζαμένα και των φυλών Τέμπου¹⁰⁵ στο Τιμπέστι. Αυτό είχε ως σκοπό την επέκταση της λιβυκής επιρροής στο Τσαντ και, μέσω της ειρήνευσης, την σταθεροποίηση της περιοχής και, κατά συνέπεια, την διασφάλιση του λιβυκών νότιων συνόρων.

Μετά την πτώση του λιβυκού καθεστώτος, η Ντζαμένα κατηγορήθηκε από τους εξεγερμένους ότι στήριξε στρατιωτικά¹⁰⁶ τον Καντάφι επηρεάζοντας αρνητικά τις σχέσεις του Τσάντ με τη νέα κυβέρνηση της Λιβύης. Στην πραγματικότητα, δεκάδες μαχητές από το Τσάντ πολέμησαν στην Λιβύη και με τις δύο πλευρές, χωρίς όμως να είχαν αναγκαστικά την έγκριση του Προέδρου Ντέμπυ. Η διάχυση οπλισμού που προέκυψε από την κατάρρευση του λιβυκού κράτους δημιούργησε πολλαπλά ζητήματα ασφάλειας για το Τσαντ. Επίσης, υπήρχαν φόβοι πως η λιβυκή κρίση θα οδηγούσε σε μια μετακίνηση των Τέμπου κοινοτήτων από την Λιβύη στην βόρεια επαρχία Τιμπέστι. Η Ντζαμένα θεωρούσε πως κάτι τέτοιο θα είχε ως αποτέλεσμα την ανάφλεξη της περιοχής στην οποία, ούτως ή άλλως, η ειρήνη είναι εύθραυστη. Η διάχυση οπλισμού είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της Μπόκο Χαράμ, η οποία από το 2015 επέκτεινε τις δραστηριότητες της και στο Τσάντ και με τις επιθέσεις της έχει εκτοπίσει χιλιάδες ανθρώπους στην περιοχή γύρω από την λίμνη Τσάντ¹⁰⁷ ενώ επιτίθεται συστηματικά σε στρατιωτικά φυλάκια.

Η μεγαλύτερη απειλή όμως για το καθεστώς Ντέμπυ προέκυψε στις 11 Απριλίου του 2019 όταν μια μηχανοκίνητη ομάδα Τσαντιανών πρώην μισθοφόρων¹⁰⁸ που πρόσκεινται στην αντιπολίτευση¹⁰⁹ μπήκαν από την Λιβύη στο Τσαντ με κατεύθυνση την πρωτεύουσα. Αυτό έγινε σε απάντηση των εθνικών εκλογών που είχαν προκηρυχθεί αλλά είχαν μπουκοταρίσει από την αντιπολίτευση¹¹⁰. Η προέλαση των ανταρτών σταμάτησε περίπου τριακόσια χιλιόμετρα έξω από την πρωτεύουσα. Μάλλον τυχαία, όμως, οι αντάρτες κατάφεραν να τραυματίσουν τον νεοεκλεγέντα Πρόεδρο Ντέμπυ, ο οποίος και υπέκυψε στα τραύματά του. Οι αντάρτες δεν θα μπορούσαν να είχαν πραγματοποιήσει αυτήν την επίθεση χωρίς την εκπαίδευση και τον βαρύ οπλισμό που έλαβαν πολεμώντας στην Λιβύη¹¹¹.

Τέλος ο Νίγηρας έχει να αντιμετωπίσει την ίδια απειλή ασφάλειας¹¹²¹¹³ όπως και τα γειτονικά αφρικανικά κράτη. Ισλαμικές ομάδες οι οποίες έχουν την έδρα τους σε άλλες χώρες, όπως το Μάλι η

---

¹⁰⁵ International Crisis Group. “Qaddafi and Chad: The Quest for Political Influence.” *Africa without Qaddafi: The Case of Chad*. International Crisis Group, 2011. <http://www.jstor.org/stable/resrep36905.4>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

¹⁰⁶ International Crisis Group. “Chad and the Libyan Crisis: Government Priorities, Realpolitik.” *Africa without Qaddafi: The Case of Chad*. International Crisis Group, 2011. <http://www.jstor.org/stable/resrep36905.5>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021),

¹⁰⁷ <https://www.un.org/counterterrorism/zh/node/13829> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)

¹⁰⁸ Οι οποίοι πολεμούσαν για τον Χάφταρ και είχαν εξοπλιστεί από αυτόν και τους συμμάχους του. Ibid, p. 109

¹⁰⁹ Συγκεκριμένα είναι μέρος Του Μετώπου για την Αλλαγή και την Ομόνοια [Front for Change and Concord in Chad (FACT)] βάση των οποίων είναι η Μισράτα της Λιβύης. <https://www.aljazeera.com/news/2021/4/21/who-are-chads-fact-rebels-and-what-are-their-goals> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)

¹¹⁰ Περισσότερα για την εσωτερική κατάσταση στο Τσάντ και την τρομοκρατία : International Crisis Group. “An Illusory Stability.” *Chad: Between Ambition and Fragility*. International Crisis Group, 2016. <http://www.jstor.org/stable/resrep31726.6>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021) και <https://www.ispionline.it/it/publicazione/crucial-moment-chads-transition-32646> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)

¹¹¹ <https://www.nytimes.com/2021/04/22/world/africa/chad-rebels.html> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)

¹¹² International Crisis Group. “Niger at War.” *Niger and Boko Haram: Beyond Counter-Insurgency*. International Crisis Group, 2017. <http://www.jstor.org/stable/resrep31753.7>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)

την Νιγηρία επέκτειναν την ακτίνα των δράσεώς τους μετά την ενίσχυση τους με οπλισμό ο οποίος προήλθε από την Λιβύη. Ένα παράδειγμα μιας τέτοιας περίπτωσης ήταν οπλισμένοι Τουαρέγκ που αποτελούσαν μέρος του στρατού του Καντάφι και οι οποίοι, μετά τον θάνατο του, αποχώρησαν με τον οπλισμό τους και κατευθύνθηκαν προς το Μάλι¹¹⁴. Σύντομα, μια συμμαχία διαμορφώθηκε ανάμεσα στην Ανσάρ Ντιν και την αλ Κάιντα του Ισλαμικού Μάγκρεμπ, η οποία οδήγησε στην κατάκτηση του Βόρειου Μάλι. Μόνο με την γαλλική παρέμβαση απέφυγε το Μάλι το να πέσει εντελώς στα χέρια των Ισλαμιστών. Το παράδειγμα του Μάλι, δείχνει την αυξανόμενη απειλή της ισλαμικής τρομοκρατίας, που αντιμετωπίζουν κράτη σαν τον Νίγηρα στην υποσαχάριο Αφρική μετά την κατάρρευση του λιβυκού κράτους.

4.3 Το πρόβλημα της ισλαμικής τρομοκρατίας

Η κατάλυση της κεντρικής εξουσίας στην Λιβύη και η διάσπαση της με βάση φυλετικές η πολιτειακές γραμμές, αποτελούσε το ιδανικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της δράσης ισλαμιστικών ομάδων. Πέραν των Σενούσι και των Αδελφών Μουσουλμάνων, που υπήρχαν ήδη στην Λιβύη, η νίκη των εξεγερμένων έδωσε την ευκαιρία και σε άλλες ισλαμιστικές τρομοκρατικές ομάδες να διεκδικήσουν χώρο. Η αλ Κάιντα του Ισλαμικού Μάγκρεμπ ήταν μάλλον η πρώτη η οποία, ήδη από το 2011, επεδίωξε την δημιουργία δικτύου στην χώρα. Η αλ Κάιντα¹¹⁵ αναζητούσε την δημιουργία μιας συμμαχίας τζιχαντιστών¹¹⁶ και έτσι προσέγγιζε άλλες σαλαφιστικές οργανώσεις για αυτόν τον σκοπό. Στον αντίποδα το πρώην παρακλάδι της αλ Κάιντα στο Ιράκ, δηλαδή το μετέπειτα λεγόμενο Ισλαμικό Κράτος, είχε φτάσει να κυριαρχεί σε περιοχές του Ιράκ και της Συρίας καθιστώντας έτσι τον εαυτό του ως την πλέον επιτυχημένη σαλαφιστική-τζιχαντιστική οργάνωση. Παρά τις διάφορες μεταξύ τους το ΙΚ κατάφερε να προσεγγίσει και να απορροφήσει τα όποια δίκτυα και μαχητές της αλ Κάιντα στην Λιβύη¹¹⁷. Αποκορύφωμα της δράσης του ΙΚ είναι η κατάληψη της Σύρτης και άλλων πόλεων στην Ανατολική Λιβύη, χωρίς όμως να καταφέρει να καταλάβει πετρελαιοπηγές. Το ΙΚ αντιλαμβανόταν την γεωστρατηγική αξία της Λιβύης όχι μόνο ως μια ακόμα επαρχία του Χαλιφάτου αλλά και ως βάση για την επέκταση των επιχειρήσεων του στην Δυτική Αφρική και το Μαγκρεμπ¹¹⁸, πράγμα που διευκολυνόταν από την πρόσβαση στις τεράστιες ποσότητες οπλισμού που διατηρούσε το καθεστώς Καντάφι, γεγονός που του έδινε στρατηγικό πλεονέκτημα.

Η παρουσία του ΙΚ στην Λιβύη δέχθηκε μεγάλο πλήγμα από τις επιχειρήσεις πολιτοφυλακών και δυνάμεων του Χαλίφα Χάφταρ με την αεροπορική υποστήριξη του NATO οι οποίες και οδήγησαν τελικά τις δυνάμεις του ΙΚ στην απώλεια ελέγχου της Σύρτης. Πριν συμβεί, όμως, αυτό το ΙΚ είχε προλάβει να μεταφέρει όπλα¹¹⁹ και πόρους στην χερσόνησο του Σινά ενισχύοντας την δράση του εκεί, ενώ διατηρεί ακόμα παρουσία στο Φεζάν στα σύνορα Νίγηρα-Τσαντ-Λιβύης. Παράλληλα, η αλ Κάιντα εδραίωσε την παρουσία της στα βουνά της Τυνησίας και συμμετείχε στον πόλεμο του

¹¹³ <https://www.france24.com/en/africa/20210825-niger-army-repels-boko-haram-attack-says-16-soldiers-killed> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)

¹¹⁴ <https://www.cfr.org/blog/collateral-damage-how-libyan-weapons-fueled-malis-violence> (ημ/νια προσπέλασης 13/12/2021)

¹¹⁵ Στην Λιβύη η Ανσάρ ας Σαρία ήταν οργάνωση της αλ Κάιντα. Είναι και η οργάνωση που επιτέθηκε στην Πρεσβεία των ΗΠΑ στην Βεγγάζη σκοτώνοντας τον Πρέσβη.

¹¹⁶ Σε αντιδιαστολή με το Ισλαμικό κράτος η αλ Κάιντα προτάσσει ως πρώτιστο στόχο της Τζιχάντ τις δυτικές δυνάμεις ενώ το ΙΚ θέωρουσε πρώτο στόχο τα διεφθαρμένα καθεστώτα της Μέσης Ανατολής. Περισσότερα για την διάσταση μεταξύ ΙΚ και αλ Κάιντα <https://www.brookings.edu/articles/isis-vs-al-qaeda-jihadisms-global-civil-war/> (ημ/νια προσπέλασης 13/12/2021)

¹¹⁷ Ibrahim, Azeem. "Rise and Fall?: The Rise and Fall of ISIS in Libya." Strategic Studies Institute, US Army War College, 2020. <http://www.jstor.org/stable/resrep26531>. (ημ/νια προσπέλασης 15/12/2021)

¹¹⁸ <https://www.ibs-ops.com/fileadmin/files/downloads/libya-the-strategic-gateway-for-the-is.pdf> (ημ/νια προσπέλασης 15/12/2021)

¹¹⁹ Strazzari F., - Tholens S., 'Tesco for terrorists' reconsidered: arms and conflict dynamics in Libya and in the Sahara-Sahel region, *European journal on criminal policy and research*, 2014, Vol. 20, No. 3, pp. 343-360.

Μάλι. Πρέπει να σημειωθεί πως η ήττα δεν σημαίνει και την εξαφάνιση των ισλαμιστών, καθώς οι μαχητές που επιβιώνουν εντάσσονται σε άλλες ομάδες ή επιστρέφουν στην χώρα καταγωγής τους και δημιουργούν δικές τους.

Αυτό δίνει μια εικόνα του τρόπου με τον οποίο έδρασαν οι συγκεκριμένες ομάδες στην Λιβύη, αναδεικνύοντας το μέγεθος της ασύμμετρης απειλής που αντιπροσωπεύουν, όπως επίσης και την προσαρμοστικότητά τους που αποδεικνύεται, για μία ακόμα φορά, από το γεγονός πως όταν βρίσκουν τα μέσα έχουν την δυνατότητα να πετύχουν σημαντικές νίκες όπως στο Μάλι. Επίσης πρέπει να σημειωθεί ο διεθνής ρόλος τους και η δυνατότητα τους να διαπερνούν σύνορα και εθνικές ομάδες. Όμως, αυτό δεν σημαίνει πως δεν υπάρχουν εσωτερικές έριδες και διαφωνίες οι οποίες οδηγούν σε σύγκρουση. Τέτοιου τύπου συγκρούσεις είναι συνήθεις στην Λιβύη, με τους ριζοσπαστικούς ισλαμιστές να μάχονται εναντίον των μετριοπαθών¹²⁰ αλλά και μεταξύ τους. Τέλος στόχος των τζιχαντιστικών ομάδων είναι πάντοτε η αποδυνάμωση των κρατικών θεσμών, ώστε να επιφέρουν την κατάρρευση του κράτους, για αυτό και η σύνδεση τους με εγκληματικές δραστηριότητες η οργανώσεις δεν είναι τυχαία.

Η λιβυκή κρίση ενίσχυσε την δράση των ισλαμιστικών ομάδων σε ολόκληρη την Βόρεια Αφρική το Σαχέλ και την Δυτική Αφρική. Όμως, έφερε στο προσκήνιο και άλλες ισλαμικές ομάδες περισσότερο η λιγότερο μετριοπαθείς ή, τουλάχιστον, όχι τζιχαντιστικές. Η άνοδος των υπερ-συντηρητικών σαλαφιστών, στην Λιβύη, οι οποίοι σήμερα αποτελούν τις πλέον πειθαρχημένες ομάδες, σημαίνει πως το πολιτικό Ισλάμ παραμένει μια πιθανή επιλογή για το μέλλον. Οι Σαλαφιστές μάχονται και με τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, με τον ίδιο στόχο όμως, που δεν είναι άλλος από την επιβολή της Σαρία στον λιβυκό πληθυσμό. Μάλιστα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι ακόμη και ο Χάφταρ, ο οποίος δηλώνει υπέρμαχος του κοσμικού κράτους, επιλέγει να συνεργάζεται¹²¹ με τους Μαντχάλι σαλαφιστές¹²² στους οποίους έχει παραχωρήσει και την ελευθερία να επιβάλλουν τους όρους τους¹²³ στον τοπικό πληθυσμό. Οι Σαλαφιστές που πρόσκεινται στην κυβέρνηση της Τρίπολης έχουν θέσει ως στόχο¹²⁴ τον έλεγχο των βακούφ¹²⁵ (أوقاف) της Λιβύης προσπαθώντας να ελέγξουν το αρμόδιο υπουργείο. Αυτό δεν σημαίνει πως είναι οι μόνοι που διεκδικούν τον έλεγχο των βακούφ, καθώς τα βακούφια είναι ένας θεσμός με ιστορικές ρίζες, ιδιαίτερο ηθικό βάρος, ενώ έχουν και ιδιοκτησία γης, άρα και εσόδων. Επομένως, δεν είναι παράξενο που αποτελούν αντικείμενο της διαμάχης μεταξύ των ισλαμιστών που διεκδικούν την εξουσία.

Η άνοδος των σαλαφιστών ενισχύει τον κίνδυνο της διάχυσης της ισλαμικής τρομοκρατίας καθώς έχουν τις ίδια βασικές αξίες με το τζιχαντιστές. Επίσης ο κεντρικός ρόλος που φαίνεται να ασκούν στην Τρίπολη δημιουργεί ερωτήματα σχετικά με το κατά πόσον ένα κοσμικό δημοκρατικό κράτος είναι εφικτό για την Λιβύη, τουλάχιστον στις παρούσες συνθήκες. Εξάιρεση αποτελούν οι Μαντχάλι μαχητές, οι οποίοι, όπως απέδειξαν στις μάχες εναντίον του Ισλαμικού Κράτους, δεν ασπάζονται τζιχαντιστικές ιδέες. Όμως, η εμμονή τους στην αυστηρή επιβολή της δικής τους

¹²⁰ <https://www.wilsoncenter.org/article/libyas-islamists-who-they-are-and-what-they-want> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)

¹²¹ <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/libya/add>

¹²² Το κίνημα των Μαντάχαλι, εκ του ονόματος του Σαουδάραβα κληρικού που το δημιούργησε Ραμπί αλ Μαντχάλι, είναι ένα ρεύμα του Σαλαφιστικού Ισλάμ. Δημιουργήθηκε σε αντιπαράθεση με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους και υποστηρίζει πως οι κυβερνήσεις ακόμα και οι απολυταρχικές είναι αποτέλεσμα θεϊκής επιλογής. Για αυτό τον λόγο υποστηρίζονται από την Σαουδική Αραβία και εσχάτως και από την Αίγυπτο.

¹²³ <https://www.wilsoncenter.org/article/libya-2021-islamists-salafis-jihadis> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)

¹²⁴ Περισσότερα για το συγκεκριμένο ζήτημα βλ: <https://carnegieendowment.org/2021/06/07/libya-s-factional-struggle-for-authority-of-islamic-endowments-pub-84653> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)

¹²⁵ (أوقاف) οι φιλανθρωπικές δωρεές συνήθως γη η ακίνητα, η χρήση τους ορίζεται από διάφορα χαντιθ

ερμηνείας του Ισλάμ, όπως φάνηκε και στην καταστροφή των ιερών τοποθεσιών των Σούφι¹²⁶, δημιουργεί έναν ακόμα παράγοντα αστάθειας στην χώρα.

Καταληκτικά, είναι εμφανές πως η Λιβύη θα συνεχίσει να αποτελεί πηγή ισλαμικών ασύμμετρων απειλών για ολόκληρο το υποσύστημα, καθώς το Ισλαμικό Κράτος παρά την ήττα του δεν έχει διαλυθεί και συνεχίζει την δράση στο Φεζάν, ενώ οι διάφορες σαλαφιστικές ομάδες, ακόμα και εάν πολέμησαν εναντίον του ΙΚ, αποτελούν αποσταθεροποιητικό παράγοντα, αφού η πολιτική στην Λιβύη καθορίζεται από τις ισορροπίες ισχύος μεταξύ των ένοπλων ομάδων και τα τοπικά συμφέροντα. Επίσης, ο πλούτος της χώρας και η ύπαρξη μεγάλων ποσοτήτων οπλισμού, είτε από τις αποθήκες του Καντάφι είτε από τον πόλεμο δι' αντιπροσώπων, δημιουργεί ένα εξαιρετικά ευνοϊκό πλαίσιο για οιαδήποτε ομάδα επιθυμεί να ενισχύσει την θέση της.

4.4 Το ζήτημα των προσφυγικών ροών προς την Ευρώπη

Η Λιβύη αποτελούσε εδώ και χρόνια μια χώρα αποδέκτη μεταναστευτικών ροών από την υποσαχάρια Αφρική και από αλλού. Η οικονομία επιδομάτων είχε ως αποτέλεσμα, όπως και στις χώρες του Κόλπου, την ανάγκη κάλυψης των χειρωνακτικών εργασιών, τις οποίες δεν επιθυμούσαν να κάνουν οι Λίβυοι. Σε συνδυασμό με την παναφρικανική διακήρυξη του Καντάφι και την επακόλουθη χαλάρωση στις προϋποθέσεις εισόδου στην χώρα, η Λιβύη με το υψηλό βιοτικό της επίπεδο ήταν πόλος έλξης. Όμως, η Λιβύη είναι η γέφυρα μεταξύ Ευρώπης και υποσάχαριας Αφρικής και η κοντινή απόσταση των ακτών της από την Ευρώπη την καθιστούσε και ιδανική χώρα διέλευσης παράτυπων μεταναστών. Ο Μουαμάρ Καντάφι γνώριζε και είχε εργαλειοποιήσει το μεταναστευτικό έναντι των Ευρωπαίων, με το μεταναστευτικό να είναι ούτως η άλλως ένας από τους κύριους λόγους που οδήγησαν τελικά την Ιταλία στην σύναψη σχέσεων με το καθεστώς. Με την συμφωνία συνεργασίας μεταξύ Λιβύης- Ιταλίας¹²⁷ και την επακόλουθη Συνθήκη φιλίας του 2008, η Ρώμη μπορούσε να επαναπροωθεί μετανάστες πίσω στις λιβυκές ακτές. Η κατάρρευση, όμως, του λιβυκού κράτους σήμανε ουσιαστικά και την λήξη της όποιας Συμφωνίας υπήρχε.

Δίκτυα εμπορίας και διακίνησης ανθρώπων υπήρχαν και επί καθεστώτος Καντάφι, όμως η παρουσία τους ήταν πολύ μικρότερη από ότι μετά το 2011. Τότε επρόκειτο για μερικές εγκληματικές ομάδες, οι οποίες εμπλεκόταν γενικότερα στο λαθρεμπόριο. Πλέον, η διακίνηση μεταναστών έχει γίνει τόσο προσοδοφόρα, που σχεδόν όλες οι τοπικές κοινότητες και οι διάφορες πολιτοφυλακές μετέχουν αυτής της εγκληματικής δραστηριότητας¹²⁸ χωρίς να εξαιρούνται οι ισλαμιστικές ομάδες. Ο ρόλος των φυλών είναι κομβικός, για άλλη μια φορά, καθώς διασφαλίζουν την μετακίνηση, φιλοξενία και προστασία των μεταναστών¹²⁹ με το ανάλογο αντίτιμο, ενώ κάποιες φυλές έχουν δίκτυα που φθάνουν μέχρι την Κεντρική Αφρική¹³⁰. Η πλήρης κατάρρευση του λιβυκού κράτους το 2014 έγινε αισθητή με τον τριπλασιασμό¹³¹ των μεταναστών¹³² που ταξίδεψαν για τις ευρωπαϊκές ακτές. Αυτή η απότομη αύξηση του αριθμού των μεταναστών προκάλεσε μια μεγάλη ανθρωπιστική καταστροφή καθώς πολλοί πνίγηκαν¹³³ κατά τον διάπλου της Μεσογείου, ενώ η ΕΕ δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί

¹²⁶ Βλ. <https://www.libyaobserver.ly/inbrief/pro-haftar-salafist-group-destroys-sufi-shrine-sirte>

¹²⁷ Βλ. <https://file.asgi.it/accordo.italia.libia.2000.pdf> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)

¹²⁸ Για μια ενδελεχή ανάλυση των δικτύων αυτών Shaw M., - Mangan F., Illicit Trafficking and Libya's Transition Profits and Losses. <https://www.usip.org/sites/default/files/PW96-Illicit-Trafficking-and-Libyas-Transition.pdf> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

¹²⁹ Βλ. <https://sahelresearch.africa.ufl.edu/files/ISS-Niger-Libya-migrant-corridor.pdf> σελ 10 (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

¹³⁰ Βλ. Χάρτη 3

¹³¹ Βλ. <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

¹³² Η συντριπτική πλειοψηφία των όποιων δεν ήταν Λίβυοι αλλά ανήκαν σε άλλες εθνότητες.

¹³³ Με κορύφωση το 2016 όπου 4578 άτομα πνίγηκαν στην Μεσόγειο. <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

άμεσα και αποτελεσματικά σε αυτήν την κρίση. Αυτό, σε συνδυασμό με την πρωτοφανή είσοδο μεταναστών από τα ελληνοτουρκικά σύνορα το 2015, είχε επέδρασε καταλυτικά στην πολιτική συζήτηση στο εσωτερικό της Ευρώπης, ευνοώντας την ενίσχυση δημαγωγικών και ευρώσκεπτικιστικών κομμάτων.

Πρέπει, όμως, να αναδειχθεί και μια άλλη διάσταση στο ζήτημα της διακίνησης παράτυπων μεταναστών. Διακινήτες δεν είναι μόνο οι εγκληματικές οργανώσεις και οι πολιτοφυλακές. Η οικονομική δυσπραγία της ευρύτερης περιοχής σε συνδυασμό με την γενικότερη αστάθεια αλλά και την κατά τόπους ερημοποίηση¹³⁴ συμβάλλει στην ανάδειξη της διακίνησης ως επιχειρηματικής επιλογής. Ειδικά στην μεταναστευτική οδό Νίγηρα- Λιβύης η πόλη Αγκαντέζ στον Νίγηρα έχει ένα κομβικό ρόλο στην διακίνηση ατόμων προς την Ευρώπη, καθώς εκεί συγκλίνουν πολλά διαφορετικά ρεύματα, ενώ η ίδια η πόλη ωφελείται οικονομικά από αυτή την κίνηση και μεγάλο μέρος των πολιτών της εργαζόταν στην διακίνηση ατόμων. Ενδεικτικό του πόσο εξαρτημένες είναι οι τοπικές κοινωνίες από αυτή την απασχόληση είναι το ότι όταν η κυβέρνηση του Νίγηρα μετά από πίεση της ΕΕ ψήφισε νόμο που ποινικοποιούσε την μεταφορά ανθρώπων το 2016, αντί να αντιμετωπιστεί δραστικά το ζήτημα ουσιαστικά συνέβαλε στο να περάσει ολόκληρη την διακίνηση στα χέρια του οργανωμένου εγκλήματος, μειώνοντας δραστικά τα εισοδήματα στις τοπικές οικονομίες¹³⁵. Αυτό αναδεικνύει ότι για την ουσιαστική διακοπή των δικτύων μεταφοράς μεταναστών δεν επαρκεί η ποινικοποίηση αλλά θα πρέπει να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας, και σε αυτό η ΕΕ θα μπορούσε να διαδραματίσει έναν σημαντικό ρόλο.

5. Η μετατροπή της λιβυκής κρίσης σε πόλεμο δια αντιπροσώπων.

Μπορεί το μεγαλύτερο μέρος της λιβυκής κρίσης να οφείλεται στις εσωτερικές ιδιαιτερότητες της ίδιας της χώρας, όμως η συνέχιση της είναι το αποτέλεσμα της εμπλοκής ξένων δυνάμεων, οι οποίες συντηρούν την σύγκρουση. Οι γεωπολιτικές και γεωοικονομικές προεκτάσεις της λιβυκής σύγκρουσης δημιουργεί ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος για τις εμπλεκόμενες δυνάμεις, διαγωνίζοντας έτσι την κρίση. Οι εμπλεκόμενοι θα μπορούσαν να διαχωριστούν σε δύο πλευρές, το Κατάρ με την Τουρκία και την Ιταλία στο πλευρό της κυβέρνησης της Τρίπολης και την Αίγυπτο με την Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ, την Ρωσία και την Γαλλία στο πλευρό του Κοινοβουλίου του Τομπρούκ και κατά συνέπεια του Στρατάρχη Χάφαρ.

5.1 Η πολιτική της Τουρκίας

Το 2019 τα στρατεύματα του στρατάρχη Χάφαρ φάνηκε ότι θα κατακτούσαν την πρωτεύουσα Τρίπολη. Η δεινή θέση της Κυβέρνησης Εθνικού Συμφώνου ανάγκασε τον πρωθυπουργό Φάγιεζ ας Σάρατς να αναζητήσει εξωτερική υποστήριξη την οποία και βρήκε στην Τουρκία. Στις 2 Ιανουαρίου 2020 το τουρκικό Κοινοβούλιο αποφάσισε ομόφωνα την παροχή στρατιωτικής υποστήριξης, διάρκειας ενός έτους, στην αναγνωρισμένη από τον ΟΗΕ κυβέρνηση¹³⁶ της Λιβύης. Παρά, όμως, τις διακηρύξεις περί προστασίας της νόμιμης κυβέρνησης, η Άγκυρα έχει εμπλακεί στην Λιβύη για να προωθήσει τα συμφέροντα της Μεσόγειο και πιο συγκεκριμένα για την οικονομική και γεωστρατηγική της ενίσχυση. Μια στρατηγική η οποία συνδέεται¹³⁷ με τις νέο οθωμανικές επιδιώξεις της κυβέρνησης Ερντογάν και την «Γαλάζια Πατρίδα» στα πλαίσια ενός ευρύτερου ανταγωνισμού με

---

¹³⁴ Βλ. Χάρτη 4

¹³⁵ <https://openmigration.org/en/analyses/the-monday-that-changed-migration-in-niger/> (ημ/να προσπέλασης 15/12/2021).

¹³⁶ Αναγνωρισμένη από την Συμφωνία του Σχισράτ το 2015.

¹³⁷ International Crisis Group. "The View from Ankara: Why Turkey Intervened in Libya." *Turkey Wades into Libya's Troubled Waters*. International Crisis Group, 2020. <http://www.jstor.org/stable/resrep31331.5>. (ημ/να προσπέλασης 11/12/2021).

την Ελλάδα και την Κύπρο¹³⁸. Ενδεικτικό αυτής της στρατηγικής¹³⁹ είναι και το γεγονός ότι η τουρκική στήριξη στην κυβέρνηση Σάρατζ ήρθε μόνο μετά την σύναψη του Τούρκο-Λιβυκού Μνημονίου¹⁴⁰ για τον καθορισμό Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών για την εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων πόρων. Η Τουρκία είχε εμπλακεί οικονομικά στην Λιβύη ήδη από την περίοδο Καντάφι αλλά είχε ενισχύσει την παρουσία της εκεί έως την κατάρρευση του λιβυκού κράτους το 2014. Μάλιστα, σύμφωνα με κάποιες πηγές η Άγκυρα έχει εκκρεμή συνολικά έσοδα¹⁴¹ περίπου δεκαπέντε δις δολάρια. Με την παρουσία της στην Λιβύη η Τουρκία προσδοκά την συμμετοχή της στην μελλοντική ανοικοδόμηση της χώρας¹⁴² αλλά και πρόσβαση στα πλούσια ενεργειακά της κοιτάσματα. Όμως, πέρα από αυτά η στρατηγική της Άγκυρας στην Λιβύη έχει επηρεαστεί από την ιδεολογική συγγένεια της Κυβέρνησης Ερντογάν και των Αδελφών Μουσουλμάνων και την ανάγκη για την στήριξη της Αδελφότητας μετά την ανατροπή του Μοχάμεντ Μόρσι στην Αίγυπτο. Έτσι, η Άγκυρα εμπλέκεται στον ενδο-αραβικό ανταγωνισμό μεταξύ Κατάρ από την μία πλευρά και Αιγύπτου- Σαουδικής Αραβίας -ΗΑΕ από την άλλη με το μέρος του πρώτου¹⁴³.

Η Άγκυρα αμέσως μετά την έγκριση της τουρκικής Βουλής για παροχή στρατιωτικής βοήθειας στην Τρίπολη, απέστειλε στρατιωτικό εξοπλισμό συμπεριλαμβανομένων βαρέων όπλων, όπως πυροβολικό και αντιαεροπορικά συστήματα παράλληλα με μη επανδρωμένα αεροσκάφη¹⁴⁴ (drone). Επίσης, συνέδραμε με το αναγκαίο προσωπικό για τον χειρισμό τους, καθώς και με Σύριους μαχητές¹⁴⁵ για να καλύψουν τον ρόλο του πεζικού. Ειδικά για το ζήτημα των Σύριων μαχητών έχουν εκφραστεί¹⁴⁶ ανησυχίες αναφορικά με τις σχέσεις τους με ισλαμιστικές τρομοκρατικές ομάδες, ενώ προσφάτως οι ΗΠΑ ενέταξαν την Τουρκία στις χώρες οι οποίες χρησιμοποιούν παιδιά-στρατιώτες¹⁴⁷ ως μισθοφόρους. Η στήριξη της στην Κυβέρνηση Εθνικού Συμφώνου προκάλεσε την αντίδραση πολλών κρατών καθώς παραβιάζει κατάφωρα το εμπάργκο όπλων που έχει επιβληθεί από τον ΟΗΕ, ενώ δημιουργήθηκαν έντονες τριβές μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας, επειδή η Άγκυρα έσπασε το ναυτικό αποκλεισμό της Λιβύης (Επιχείρηση Ειρήνη). Μπορεί η στήριξη της Άγκυρας να ήταν κομβικής σημασίας αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι έχει εξασφαλίσει την θέση της. Ο πόλεμος δι' αντιπροσώπων

---

¹³⁸ International Crisis Group. “The View from Ankara: Why Turkey Intervened in Libya.” *Turkey Wades into Libya’s Troubled Waters*. International Crisis Group, 2020. <http://www.jstor.org/stable/resrep31331.5>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

¹³⁹ Ibid, σ. 136

¹⁴⁰ Το εν λόγω Μνημόνιο καταγγέλθηκε από την Ελλάδα αλλά και από την ΕΕ καθώς «παραβιάζει τα κυριαρχικά δικαιώματα τρίτων κρατών, δεν συμμορφώνεται με το Δίκαιο της θάλασσας και δεν μπορεί να έχει νομικές συνέπειες για τρίτα κράτη». Βλ. <https://www.reuters.com/article/us-eu-summit-greece-turkey-idUSKBN1YF228>

¹⁴¹ Arab Center for Research & Policy Studies. “The Increasing Turkish Role in Libya.” *Turkey’s Growing Role in Libya: Motives, Background and Responses*. Arab Center for Research & Policy Studies, 2020. <http://www.jstor.org/stable/resrep24490.3>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

¹⁴² El-Gamaty G., “Turkey’s Role in the Reconstruction of Libya.” *Insight Turkey* 22, no. 4 (2020): 73–86. <https://www.jstor.org/stable/26981717>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

¹⁴³ Zoubir Y., “The Protracted Civil War in Libya: The Role of Outside Powers.” *Insight Turkey* 22, no. 4 (2020): 11–28. <https://www.jstor.org/stable/26981713>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

¹⁴⁴ Τα οποία και θεωρούνται ως το όπλο που επέφερε την ήττα των στρατευμάτων του Χάφταρ.

¹⁴⁵ Οι οποίοι χρησιμοποιούνται ευρέως από την Τουρκία ως μισθοφόροι σε διάφορα θέατρα επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα για την Λιβύη Βλ. https://www.washingtonpost.com/world/middle-east/us-turkey-sent-syrian-fighters-generate-backlash-in-libya/2020/09/02/db9a148e-ed58-11ea-bd08-1b10132b458f_story.html (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

¹⁴⁶ Βλ. <https://www.dw.com/en/libya-are-turkeys-syrian-mercenaries-a-new-threat/a-52329943> (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021)

¹⁴⁷ Βλ. <https://www.reuters.com/world/middle-east/us-adds-turkey-list-countries-implicated-use-child-soldiers-2021-07-01/> (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021)

συνεχίζεται παρά την εκεχειρία με παρασκηνιακές πιέσεις, ενώ δεν είναι τυχαία η δήλωση της Υπουργού Εξωτερικών της μεταβατικής Λιβυκής Κυβέρνησης για απόσυρση των μισθοφόρων της Τουρκίας¹⁴⁸.

5.2 Η πολιτική της Ομοσπονδίας της Ρωσίας

Η Μόσχα, παρά τις αρχικές της αντιρρήσεις, είχε συναινέσει στην επέμβαση στην Λιβύη, καθώς ήταν αίτημα του Αραβικού Συνδέσμου και δεν ήθελε να δυσαρεστήσει τα αραβικά κράτη, αλλά και διότι οι δυτικές δυνάμεις ήταν αποφασισμένες να προχωρήσουν. Δεν περίμενε, όμως, την ανατροπή του καθεστώτος και την επακόλουθη κρίση. Παρ'όλα αυτά, η κατάρρευση του λιβυκού καθεστώτος και η συνεπακόλουθη κρίση δημιούργησαν για την Ρωσία μια ευκαιρία για να εμπλακεί στον χώρο της Βόρειας Αφρικής.

Στην συνέχεια, και όσο η κρίση συνεχιζόταν, η πιθανότητα ρωσικής εμπλοκής στην Λιβύη γινόταν όλο και περισσότερο ελκυστική, δεδομένων των στρατηγικών πλεονεκτημάτων που θα μπορούσε να αποκτήσει η Μόσχα. Έτσι, η ανάμειξη στην λιβυκή κρίση εντάχθηκε στην γενικότερη στρατηγική της Ρωσίας για αύξηση της επιρροής της στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και Βόρειο Αφρική. Δηλωμένος στόχος της Μόσχας είναι οι αντιτρομοκρατικές επιχειρήσεις, όμως, επί της ουσίας επιδιώκει έναν ρόλο μεσολαβητή στην Λιβύη ανάλογο με αυτόν της Δύσης ενώ, παράλληλα, στοχεύει σε οικονομικά και γεωστρατηγικά οφέλη.

Συγκεκριμένα η Μόσχα παρέχει στον Στρατάρχη Χάφταρ υλικοτεχνική υποστήριξη, οικονομική βοήθεια¹⁴⁹ ενώ επί του πεδίου δρουν μισθοφόροι όπως αυτοί της ομάδας Wagner. Η στήριξη αυτή έχει επιτρέψει στην Ρωσία την προνομιακή παρουσία της στην ανατολική Λιβύη, την πλέον πλούσια σε υδρογονάνθρακες περιοχή, και την έχει καταστήσει ντε φάκτο μέρος της όποιας συζήτησης για την επόμενη μέρα της χώρας. Την ίδια στιγμή η Μόσχα διατηρεί διαύλους επικοινωνίας με την κυβέρνηση της Τρίπολης και άλλους δρώντες της Λιβύης και δεν διστάζει να συναλλαγεί, διεκδικώντας συμβόλαια στους τομείς της ενέργειας¹⁵⁰ και της γενικότερης ανοικοδόμησης της χώρας, αποδεικνύοντας την πραγματιστική στρατηγική της. Αυτοί οι δίαυλοι χρησιμοποιήθηκαν για να οργανωθεί στην Μόσχα και η συνάντηση για την ειρήνευση της Λιβύης, από όπου ο Χάφταρ αποχώρησε¹⁵¹. Έτσι, η Μόσχα εμφανίζεται ως μια ισχυρή δύναμη, η οποία διαμεσολαβεί μεταξύ όλων των μερών¹⁵² ενώ, παράλληλα, σε τακτικό επίπεδο έχει εξασφαλίσει την παρουσία της στην Λιβύη μέσα από την στήριξη που παρέχει στον Χαλίφα Χάφταρ.

Αρχικά η Μόσχα ανέμενε την στρατιωτική λύση της κρίσης από τον Χαφταρ, αλλά όταν αυτό δεν συνέβη αύξησε την στήριξη της¹⁵³ ώστε να είναι τόση όσο χρειάζεται για να διατηρεί την μαχητική του ικανότητα και επακόλουθα να παραμένει μια από τις κεντρικές δυνάμεις της Λιβύης χωρίς όμως να αποκτά πλεονέκτημα. Μια τέτοια κίνηση εξισορρόπησης έγινε μετά την αποτυχία κατάληψης της Τρίπολης από τον Εθνικό Λιβυκό Στρατό, οπότε η Ρωσία έστειλε μαχητικά αεροσκάφη¹⁵⁴ για να αποτρέψει την περαιτέρω προέλαση των δυνάμεων που υποστηρίζονται από την

¹⁴⁸ <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/3/libyas-top-diplomat-calls-on-turkey-to-withdraw-foreign-fighters> (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021)

¹⁴⁹ <https://www.themoscowtimes.com/2019/10/29/supplies-of-banknotes-from-russia-to-east-libya-accelerated-this-year-a67960> (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021)

¹⁵⁰ Barah M., "From Syria to Libya: The Limits of Russia's Quest for Its Past 'Grandeur.'" Berger C., - Salloum C., (eds) *Russia in NATO's South: Expansionist Strategy or Defensive Posture?* NATO Defense College, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep29561.9>. (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021).

¹⁵¹ <https://www.bbc.com/news/world-africa-51104846> (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021)

¹⁵² <https://carnegieendowment.org/sada/78940> (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021)

¹⁵³ <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russias-strategy-libya> (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021)

¹⁵⁴ <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/us-military-says-russia-flew-14-mig-29s-and-su-24s-to-libya/> (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021)

Τουρκία. Έτσι η Λιβυκή κρίση μετατρέπεται σε μια παγωμένη σύγκρουση¹⁵⁵ (frozen conflict) η όποια εγγυάται την συνεχιζόμενη παρουσία της Μόσχας στην χώρα. Η απόκτηση σταθερής επιρροής στην μεταπολεμική Λιβύη θα είχε μεγάλα οικονομικά πλεονεκτήματα για την Μόσχα, ενώ θα της προσέφερε και στρατηγικά πλεονεκτήματα, όπως πρόσβαση στα βαθιά νερά των λιμένων της Ντέρνα και του Τομπρούκ¹⁵⁶. Εξ ίσδου σημαντικός παράγοντας όμως είναι και η δυνατότητα που μπορεί να έχει η Ρωσία στην εκμετάλλευση και διάθεση των ενεργειακών κοιτασμάτων της Λιβύης, πράγμα που θα επέτρεπε στην Μόσχα να ασκήσει περαιτέρω πιέσεις στην ΕΕ όσον αφορά την ενεργειακή της ασφάλεια, αναγκάζοντάς την, ενδεχομένως, να άρει κάποιες κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας ή να υιοθετήσει μία πιο μετριοπαθή στάση σε ορισμένα ζητήματα.

5.3 Η πολιτική των χωρών του Κόλπου

Οι αραβικές εξεγέρσεις άλλαξαν το πρόσωπο του αραβικού κόσμου, φέρνοντας στην επιφάνεια, μια ακόμα φορά, τον ενδοαραβικό ανταγωνισμό και το δίπολο κοσμικών- ισλαμιστικών δυνάμεων. Συγκεκριμένα η λιβυκή κρίση και τα διακυβεύματα της απασχολούν ιδιαίτερος τα αραβικά κράτη του Κόλπου, όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως.

Το Κατάρ στήριξε εξ αρχής τους εξεγερμένους στην Λιβύη πολιτικά, οικονομικά αλλά και με οπλισμό. Όμως, μετά την επικράτηση τους δεν προσπάθησε να δημιουργήσει σχέσεις με το Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο, αλλά προσέγγισε τις ισλαμικές οργανώσεις. Σε αυτό συνέβαλλαν οι σχέσεις της ίδιας της δυναστείας με την Λιβύη¹⁵⁷ και η παραδοσιακά στενή σχέση με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους¹⁵⁸. Όταν το 2014 η χώρα μπήκε σε ένα νέο εμφύλιο πόλεμο, το Κατάρ στήριξε την κυβέρνηση της Τρίπολης και ενεργοποίησε τα κανάλια επικοινωνίας που είχε με παλαιούς μαχητές του Λιβυκής Ισλαμικής Πολεμικής Ομάδας¹⁵⁹ (LIFG) με σκοπό την αποστολή οπλισμού. Το Κατάρ θεωρείται πως συνεχίζει την υποστήριξη του κυρίως σε ισλαμικές ομάδες με έμμεσο τρόπο, καθώς η πολιτική του το έχει φέρει αντιμέτωπο με τα όμορα κράτη του Κόλπου πλην του Ιράν¹⁶⁰, παρά το γεγονός ότι πλέον οι σχέσεις της Ντόχα με τα υπόλοιπα κράτη – μέλη του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου φέρεται να έχουν αποκατασταθεί. Η οικονομική στήριξη του Κατάρ σε ριζοσπαστικές ομάδες δεν αποτελεί βέβαια έκπληξη¹⁶¹ καθώς αποτελεί εν πολλοίς μια καλά αποτυπωμένη πολιτική επιλογή.

---

¹⁵⁵ Institute for Defence Analyses. “Russia’s Double Game in Libya.” *INSIGHTS on Africa*. Institute for Defence Analyses, 2020. <http://www.jstor.org/stable/resrep29559.5>. (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021).

¹⁵⁶ Hamilton J., - Wilde R., - Wimberly J., “A Friend to All Is a Friend to None: Analysis of Russian Strategy in the Middle East.” *PRISM* 9, no. 2 (2021): 98–111. <https://www.jstor.org/stable/27008978>. (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021).

¹⁵⁷ <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/qatar-crisis-mediterraneans-shores> (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021).

¹⁵⁸ <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/will-qatars-relationship-muslim-brotherhood-change-after-gulf-reconciliation> (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021).

¹⁵⁹ Η οποία και έχει αναγνωριστεί ως παρακλάδι της Αλ Καΐντα και συμπεριλαμβάνεται στις τρομοκρατικές οργανώσεις. Όπως είχε αναφερθεί ισλαμιστές μαχητές είχαν αποφυλακιστεί από τις λιβυκές φυλακές πριν την λιβυκή εξέγερση. Μαχητές του ΛΙΠΟ βρέθηκαν αν κατέχουν υψηλόβαθμες θέσεις στην κυβέρνηση της Τρίπολης στην αρχή του λιβυκού εμφυλίου.

¹⁶⁰ Παρόλο που μέρος της βιβλιογραφίας παρουσιάζει το Κατάρ ως σύμμαχο της Τεχεράνης, δεν υφίσταται τέτοια σχέση: η εξωτερική πολιτική του Κατάρ έχει κοινά σημεία με αυτά του Ιράν, αλλά η σχέση μεταξύ τους είναι κυρίως ευκαιριακή. Το Κατάρ, αλώστε, στήριξε και στηρίζει και ομάδες, οι οποίες εναντιώνονται στα συμφέροντα της Τεχεράνης, όπως πχ στην Υεμένη, την Συρία και αλλού.

¹⁶¹ Lerman E., “The ‘Game of Camps’ Revisited: Why Qatar? Why Now?” Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2017. <http://www.jstor.org/stable/resrep04600>. (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021).

Η πολιτική του Κατάρ το φέρνει σε ευθεία αντιπαράθεση¹⁶² με τον κύριο υποστηρικτή του στάτους κβο στον αραβικό κόσμο, την Σαουδική Αραβία. Παρόλο που το καθεστώς του Ριάντ είναι ισλαμικό, ωστόσο φοβάται την επιρροή των ισλαμικών κινημάτων, ειδικά μετά την επιτυχημένη ισλαμική επανάσταση στο Ιράν. Η κριτική που αντιμετωπίζει δε από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους και Σαλαφιστικές οργανώσεις για τις σχέσεις του με τις ΗΠΑ και την εξωτερική της πολιτική ενισχύει τους φόβους του σαουδαραβικού βασιλείου. Η αντίθεση του Χαλίφα Χάφταρ προς τους Αδελφούς Μουσουλμάνους του έφερε και την υποστήριξη του Ριάντ, ενώ δείγμα αυτής της στήριξης είναι και η παρουσία των Μαντχάλι στο πλευρό του στρατάρχη Χάφταρ.

Τέλος τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ακολουθούν την πολιτική του Ριάντ αναφορικά με την Λιβύη. Το Αμπου Ντάμπι στηρίζει έμπρακτά τις δυνάμεις του Στρατάρχη Χάφταρ καθώς έχει συνεισφέρει σημαντικά στον εξοπλισμό του. Τα περισσότερα αεροπορικά μέσα που διαθέτει ο Λιβυκός Εθνικός Στρατός έχουν προέλθει από τα ΗΑΕ¹⁶³, ενώ το Αμπου Ντάμπι έχει βοηθήσει και με την κατασκευή βάσης στην τοποθεσία αλ Χαντίμ. Μετά την Αίγυπτο, το Αμπου Ντάμπι είναι ο μεγαλύτερος έμπρακτος υποστηρικτής του Χαλίφα Χάφταρ.

5.4 Η πολιτική των ΗΠΑ και της ΕΕ

Η επέμβαση του NATO υπό τις ΗΠΑ ήταν ομολογουμένως αποτυχημένη, όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως και, σύμφωνα με ορισμένους, ήταν και παράνομη¹⁶⁴. Η Ουάσιγκτον δεν είχε κάποιο σχέδιο για την επόμενη μέρα της Λιβύης και η μόνη της επιθυμία ήταν να μην εμπλακεί σε μια ακόμα μακροχρόνια σύγκρουση όπως στο Ιράκ και το Αφγανιστάν. Οι ΗΠΑ ενεπλάκησαν ενεργά στην καταπολέμηση του ισλαμιστικού κινδύνου στην Λιβύη, ενώ ξόδεψαν πολιτικό και διπλωματικό κεφάλαιο για να στηρίξουν την νομίμως αναγνωρισμένη κυβέρνηση της Τρίπολης. Όμως, αυτό έγινε χωρίς κάποιο συγκεκριμένο στόχο, με αποτέλεσμα οι περιφερειακοί δρώντες να έχουν μεγαλύτερη επιρροή στο θέατρο των επιχειρήσεων και, εν τέλει, να διαμορφώνουν τα δεδομένα. Η Ουάσιγκτον φαίνεται να πιστεύει πως διαμέσου της οργάνωσης των οικονομικών σχέσεων σε δημοκρατική βάση θα υπερβεί τα θεμελιώδη προβλήματα της Λιβύης υπερασπίζοντας ταυτόχρονα τα συμφέροντα της¹⁶⁵. Η έλλειψη σταθερής εξωτερικής πολιτικής φάνηκε και όταν επί προεδρίας Τραμπ οι ΗΠΑ αναγνώρισαν εμμέσως τον Χαλίφα Χάφταρ ως συνομιλητή, ενώ παράλληλα υποστήριζαν την κυβέρνηση Σάρατζ. Η προεδρία Μπαϊντεν μέχρι στιγμής δεν έχει ξεκάθαρη στάση στο ζήτημα της Λιβύης, ψήφισε όμως στις 29 Σεπτεμβρίου την υιοθέτηση κυρώσεων έναντι ξένων υπηκόων, οι οποίοι αποδεδειγμένα υποστηρίζουν στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Λιβύη, ενώ παράλληλα καλεί για δημοκρατική και οικονομική ανάπτυξη¹⁶⁶. Η Λιβύη είναι το τελευταίο παράδειγμα αποτυχίας της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής μετά το Αφγανιστάν και το Ιράκ, όπου ενώ απέφυγε το κόστος της εμπλοκής δημιούργησε μια κατάσταση εκτός ελέγχου, ενώ φαίνεται να μην αξιολογεί σωστά τα διακυβεύματα της κρίσης.

---

¹⁶² Και αποτέλεσμα αυτού είναι και η πολιτική κρίση του 2017 με την απομόνωση του Κατάρ, όπου παρά την συμφιλίωση τίποτα δεν άλλαξε. BILGIN, ABDUL REZAK. “Relations Between Qatar and Saudi Arabia After the Arab Spring.” *Contemporary Arab Affairs* 11, no. 3 (2018): 113–34. <https://www.jstor.org/stable/48599596>. (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021)

¹⁶³ Βλ. <https://www.reuters.com/article/uk-libya-security-idUKKBN1902JQ> (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021)

¹⁶⁴ Terry P. “The Libya Intervention (2011): Neither Lawful, nor Successful.” *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa* 48, no. 2 (2015): 162–82. <http://www.jstor.org/stable/24585876>. (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021).

¹⁶⁵ Βλ. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/where-is-the-united-states-military-basing-and-energy-are-the-real-prizes-in-libya/> (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021)

¹⁶⁶ Βλ. <https://www.libya-analysis.com/blogs/stabilisation> (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να διαχειριστεί τα αποτελέσματα της λιβυκής κρίσης, κυρίως το μεταναστευτικό, το οποίο και δημιούργησε μεγάλη πολιτική αναταραχή στο εσωτερικό της. Η διαχείριση της λιβυκής κρίσης ανέδειξε για άλλη μια φορά την αδυναμία της ΕΕ να συγκεράσει τα αντιθετικά συμφέροντα των μελών της και να δημιουργήσει κοινές αποτελεσματικές στρατηγικές. Η εξωτερική πολιτική της ΕΕ αναφορικά με την λιβυκή κρίση έχει δύο πτυχές: αφενός την επιχείρηση Σοφία (EUNAVFOR MED) και αφετέρου την οικονομική στήριξη για την δημιουργία υποδομών.

Η επιχείρηση Σοφία ήταν μια επιχείρηση εναντίον του διακίνησης μεταναστών και είχε ως σκοπό την διάσωση των ανθρώπων που προσπαθούσαν να περάσουν την Μεσόγειο. Η επιχείρηση παρόλο που διέσωσε αρκετούς ανθρώπους δέχθηκε κριτική ειδικά από το τότε κράτος - μέλος της ΕΕ το Ηνωμένο Βασίλειο¹⁶⁷ που υποστήριζε ότι η Επιχείρηση αυτή δρούσε ως μαγνήτης για τους διακινητές. Η Επιχείρηση Σοφία αντικαταστάθηκε από την επιχείρηση Ειρήνη¹⁶⁸ η οποία όμως έχει ως σκοπό την επιβολή εμπάργκο διακίνησης όπλων στην Λιβύη, καθιστώντας με αυτόν τον τρόπο σαφή την σημασία που έχει αποκτήσει το ζήτημα της ασφάλειας στην ευρωπαϊκή πολιτική. Παράλληλα, η ΕΕ επενδύει στην δημιουργία υποδομών με την προοπτική της σταδιακής βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των πολιτών, ώστε η Λιβύη να αρχίσει να απορροφά τους μετανάστες που βρίσκονται στο έδαφος της¹⁶⁹. Τέλος έχει ιδρυθεί και λειτουργεί στην Λιβύη η Ευρωπαϊκή συνοριακή βοηθητική αποστολή¹⁷⁰ με στόχο την εκπαίδευση και τον συντονισμό των λιβυκών δυνάμεων στον καλύτερο έλεγχο των συνόρων. Οι ευρωπαϊκές αυτές πολιτικές αντιμετώπισαν μικρή έως μηδενική επιτυχία, γεγονός που δεν προκαλεί έκπληξη αν αναλογιστεί κανείς τις ιδιαιτερότητες της Λιβύης αλλά και τις συνθήκες που έχει δημιουργήσει ο πόλεμος διά αντιπροσώπων που εκτυλίσσεται στην χώρα.

Πρέπει να αναφερθεί ότι κάποια κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν αναπτύξει την δική τους πολιτική με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία. Το Βερολίνο, κεντρικός χρηματοδότης των προγραμμάτων για την Λιβύη, πρωτοστάτησε στην ειρηνευτική διαδικασία, με το Συνέδριο του Βερολίνου τον Ιανουάριο το 2020 υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Η Ιταλία απογοητευμένη από την αποτυχία των ευρωπαϊκών προγραμμάτων για την αντιμετώπιση της μετανάστευσης, κατέληξε σε άτυπες συμφωνίες με τις διάφορες πολιτοφυλακές, οι οποίες παίρνουν μέρος στην διακίνηση μεταναστών, ώστε αυτοί να κρατούν του μετανάστες στην Λιβύη έναντι αμοιβής¹⁷¹. Όμως, έτσι δημιουργήθηκε μια τεράστια ανθρωπιστική καταστροφή με εκατοντάδες μετανάστες να στοιβάζονται σε κέντρα κράτησης σε απάνθρωπες συνθήκες, ενώ θα μπορούσε να ειπωθεί πως αυτό το μέτρο δεν αποτελεί παρά μια βραχυπρόθεσμη λύση, η οποία μακροπρόθεσμα οξύνει το πρόβλημα. Η Γαλλία, μετά το 2014 και έπειτα από τις επιθέσεις στην γαλλική πρωτεύουσα, έστρεψε την προσοχή της στην Λιβύη στον τομέα των αντί-τρομοκρατικών επιχειρήσεων. Αντί, όμως, να επιλέξει την ενίσχυση της κυβέρνησης της Τρίπολης, επέλεξε την ενίσχυση του Στρατάρχη Χάφταρ¹⁷².

---

¹⁶⁷ Βλ. <https://publications.parliament.uk/pa/ld201516/ldselect/ldcom/144/14403.htm> (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021).

¹⁶⁸ Βλ. <https://www.operationirini.eu/about-us/> (ημ/νια προσπέλασης 20/12/2021).

¹⁶⁹ Megerisi T., “EU Policy towards Libya.” *Insight Turkey* 22, no. 4 (2020): 29–40. <https://www.jstor.org/stable/26981714>. (ημ/νια προσπέλασης 20/12/2021).

¹⁷⁰ Βλ. https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eubam-libya/3859/about-eu-border-assistance-mission-libya-eubam_en (ημ/νια προσπέλασης 27/12/2021).

¹⁷¹ Βλ. <https://www.nytimes.com/2017/09/17/world/europe/italy-libya-migrant-crisis.html> (ημ/νια προσπέλασης 27/12/2021).

¹⁷² Βλ. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/france-must-recognize-its-role-in-libyas- plight/> (ημ/νια προσπέλασης 27/12/2021).

5.5 Η στάση του ΟΗΕ

Αναμφίβολα η δράση του ΟΗΕ στην Λιβύη ξεκινά με την υιοθέτηση του ψηφίσματος 1973 για την δημιουργία ζώνης απαγόρευσης πτήσεων. Ο ΟΗΕ απέτυχε να φροντίσει για την τήρηση των ορίων της εντολής αφήνοντας το ΝΑΤΟ να μετατρέψει την προστασία των πολιτών της Βεγγάζης σε επιχείρηση ανατροπής του Καντάφι. Αμέσως μετά την επικράτηση των εξεγερμένων ιδρύθηκε η αποστολή των Ηνωμένων Εθνών στην Λιβύη (UNSMIL) με στόχους την υποστήριξη των λιβυκών αρχών στην μεταβατική περίοδο προς την δημοκρατία¹⁷³. Η περιορισμένη εγκατάσταση κυανόκρανων στην χώρα είχε ως αποτέλεσμα, τελικά, ο ρόλος τους να είναι άνευ σημασίας και να μην μωρέσουν να βοηθήσουν στον αφοπλισμό των πολιτοφυλακών. Ο ρόλος του ΟΗΕ ήταν κομβικός το 2015 στην θέσπιση της Κυβέρνησης Εθνικού Συμφώνου και στην συμφωνία του Σχιράτ. Η μεγαλύτερη επιτυχία, όμως, της αποστολής του ΟΗΕ στην Λιβύη ήταν η δημιουργία του Φόρουμ Λιβυκού Πολιτικού Διαλόγου¹⁷⁴ (Libyan Political Dialogue Forum) μια δράση η οποία στοχεύει στην ενίσχυση του ενδο-λιβυκού διαλόγου, με σκοπό μια κοινή συμφωνία για το πολιτικό πλαίσιο της χώρας και την διεξαγωγή εκλογών. Αυτή η δράση είναι και η πλέον παραγωγική με τη θέσπιση παν-λιβυκής εκεχειρίας και, παράλληλα, ενίσχυση του εμπάργκο όπλων που είχε αποφασιστεί στο Συνέδριο του Βερολίνου.

Η αποστολή του ΟΗΕ στην Λιβύη έχει ένα κεντρικό πολιτικό ρόλο, καθώς είναι αυτή η οποία δημιουργεί την διεθνή νομιμοποίηση, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν έχει τα όρια της σε μια χώρα όπου οι θεσμοί απουσιάζουν και οι έριδες μεταξύ των διάφορων αντιμαχόμενων πλευρών έχει δημιουργήσει μια χαοτική κατάσταση.

6. Συμπέρασμα

Η ανατροπή του καθεστώτος Καντάφι άνοιξε τον ασκό του Αίολου φέρνοντας στην επιφάνεια τις εσωτερικές αντιπαλότητες και αντιθέσεις της χώρας, οι οποίες επί δεκαετίες καταστέλλονταν και, πλέον, μπορούσαν να εκφραστούν. Επομένως, οι αντιπαλότητες αυτές οδήγησαν στην εμφύλια σύγκρουση στη Λιβύη, όπου συγκρούονται οι κοσμικές δυνάμεις με τις ισλαμικές. Στην πραγματικότητα όμως, η σύγκρουση αυτή δεν είναι θρησκευτική αλλά εκφράζει έναν αντιθετικό ζεύγος: από την μία πλευρά η ισχυρή επίδραση του «κοινώς ανήκειν» στην φυλή καταγωγής και από την άλλη σε ένα εθνικό σύνολο. Η σύγκρουση αυτή παραπέμπει ευθέως στην αποτυχία εμπέδωσης των θεσμών και της νοοτροπίας ενός αστικού κράτους δυτικού τύπου και, τελικά, στην διαίωνιση μιας πολιτικής κουλτούρας που στηρίζεται στην, σχετική έστω, αυτονομία των φυλών, και την έλλειψη εσωτερικευμένης εθνικής συνείδησης. Έτσι, η κυρίαρχη πολιτική κουλτούρα καταλήγει να είναι αυτή του «μη κράτους», στα πλαίσια της οποίας η βασική αιτία σύγκρουσης δεν είναι ο θρησκευτικός ή ο κοσμικός χαρακτήρας του πολιτικού συστήματος, ανεξαρτήτως διακηρύξεων, αλλά η κατάκτηση και νομή της εξουσίας από την κεντρική κυβέρνηση ή τις φυλές. Η σύγκρουση αυτή δύσκολα θα σταματήσει, όχι μόνον διότι έχει μετατραπεί σε «πόλεμο διά αντιπροσώπων», αλλά και διότι οι ιδιαιτερότητες του οικονομικού συστήματος της χώρας, όπως διαμορφώθηκαν μετά την ανατροπή του κανταφικού καθεστώτος δίνουν την δυνατότητα στους εμπολέμους μιάς μακράς ανατροφοδότησης της σύγκρουσης.

Ωστόσο, η σύγκρουση στην Λιβύη διαιωνίζεται και εξ αιτίας των διεθνών και περιφερειακών ανακατατάξεων, που έδωσαν την ευκαιρία σε μικρές και μεσαίες δυνάμεις να εκμεταλλευτούν αυτές

¹⁷³ Βλ. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2018/06/1806_From-the-Ground-Up.pdf (ημ/νια προσπέλασης 27/12/2021)

¹⁷⁴ Βλ. <https://unsmil.unmissions.org/unsmil-statement-resumption-intra-libyan-political-and-military-talks> (ημ/νια προσπέλασης 27/12/2021)

τις εσωτερικές αντιθέσεις της Λιβύης και να εμπλακούν στον εμφύλιο, μετατρέποντας τον σε ένα πόλεμο δια αντιπροσώπων, όπως ήδη αναφέρθηκε. Γαλλία, Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και Αίγυπτος στηρίζουν τον Στρατάρχη Χαλίφα Χάφταρ, ο οποίος τάχθηκε επί κεφαλής των κοσμικών δυνάμεων. Αντίπαλοί τους είναι το Κατάρ, η Τουρκία και η Ιταλία, που στηρίζουν την διεθνώς αναγνωρισμένη κυβέρνηση Εθνικού Συμφώνου της Τρίπολης (GNA), στην οποία συμμετέχουν και οι λεγόμενοι μετριοπαθείς ισλαμιστές. Όλες αυτές οι δυνάμεις έχουν εμπλακεί σε ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος, από το οποίο δεν μπορούν να αποχωρήσουν καθώς τα διακυβεύματα μιας ήττας όχι μόνο θα έχουν πολύ σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις αλλά και θα πλήξουν τα σχέδια και τους στόχους τους για την απόκτηση περιφερειακής ισχύος και επιρροής, ενώ θα επιδράσουν δυσμενώς και στην έμμεση πάλη που διεξάγουν μεταξύ τους στο έδαφος της Λιβύης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο πόλεμος στην Λιβύη δεν πρόκειται να σταματήσει, όσο οι εμπόλεμες ομάδες της χώρας συνεχίζουν να δέχονται ενίσχυση από τους εξωτερικούς τους συμμάχους.

Αυτή η συνεχιζόμενη σύγκρουση έχει δημιουργήσει μία τεράστια ανθρωπιστική κρίση στην Λιβύη, και, παράλληλα, ευνοεί την άνθιση του οργανωμένου εγκλήματος είτε πρόκειται για εμπορία ανθρώπων είτε πρόκειται για λαθρεμπόριο όπλων, ναρκωτικών, διακίνηση ανθρώπων κ.α. Η κατάσταση αυτή ενισχύει τους λεγόμενους «Άρχοντες του πολέμου», δηλαδή τους αρχηγούς συμμοριών και, βεβαίως, αποτελεί ιδανικό έδαφος για την ανάπτυξη τρομοκρατικών ομάδων. Πολύ περισσότερο που στην Λιβύη δρουν τζιχαντιστές, πρώην μέλη του λεγόμενου Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ και της Συρίας, ως μισθοφόροι. Επίσης, όπως ήδη αναφέρθηκε, η ήττα του λεγόμενου Ισλαμικού Κράτους της Λιβύης δεν σημαίνει και την εξάλειψη του ίδιου ή του τζιχαντιστικού Ισλάμ στην χώρα. Σε κάθε περίπτωση η παρουσία και η δράση ισλαμικών τρομοκρατικών ομάδων στην Λιβύη συνεπάγεται ότι αποτελούν έναν ανεξέλεγκτο παράγοντα, για όσο τουλάχιστον συνεχίζει να βρίσκεται μέσα και στήριξη, και άρα αποτελεί μια υπαρκτή, ασύμμετρη απειλή για ολόκληρο το υποσύστημα. Κατά συνέπεια, όταν και όποτε σταματήσει η σύγκρουση στην Λιβύη η αποκατάσταση της νομιμότητας αποτελεί ένα μείζον διακύβευμα, που δεν αφορά μόνον την ίδια την χώρα αλλά και τις γειτονικές, ακόμα και αυτές του ευρωπαϊκού νότου, καθώς η αλληλεπίδραση ανάμεσα στις δύο ακτές της Μεσογείου είναι όχι μόνον υπαρκτή αλλά και πολύ έντονη. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο ατέρμονος πόλεμος στην Λιβύη δημιουργεί στις χώρες της βόρειας Μεσογείου, πέραν των ασύμμετρων απειλών που δημιουργεί η αστάθεια και η ισλαμική τρομοκρατία, σοβαρά προβλήματα εξ αιτίας των προσφυγικών ροών, οι οποίες δεν μπορούν να σταματήσουν ούτε και να ανακοπούν.

Προς το παρόν, πάντως, η διαρκής εμπόλεμη κατάσταση που επικρατεί στην Λιβύη δημιουργεί έναν φαύλο κύκλο, μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία, καθώς κανείς από τους εμπλεκόμενους δεν είναι διατεθειμένος να υποχωρήσει. Ο πόλεμος συνεχίζεται, και το λιβυκό κράτος είναι πλέον ένα «αποτυχημένο κράτος» (failed state) το οποίο αποτελεί παράγοντα αστάθειας για όλα τα γειτονικά του κράτη, ενώ παράλληλα έχει καταστεί ιδανικός χώρος εγκληματικών και τρομοκρατικών δραστηριοτήτων. Έτσι η αποτυχία του κράτους, σε όλες τις εκφάνσεις, παροξύνει τις ήδη υπάρχουσες αντιθέσεις ενισχύει τις τοπικές ή/ και φυλετικές ταυτότητες, βαθαινοντας το ρήγμα μεταξύ των κοινωνικών ομάδων της Λιβύης δυσχεραίνοντας την όποια πιθανή συμφιλίωση. Δεδομένου όμως, ότι η αντιπαλότητα κοσμικών και ισλαμιστικών δυνάμεων βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τον πόλεμο δια αντιπροσώπων, ο πόλεμος θα σταματήσει όταν οι εμπλεκόμενες ξένες δυνάμεις θεωρήσουν ότι έχουν αρκετά πλεονεκτήματα και αρκετά ισχυρές συμμαχίες ώστε να αρχίσουν τις διαπραγματεύσεις για την ειρήνη. Όσο για το μελλοντικό καθεστώς της χώρας, αυτό μάλλον θα καθοριστεί από τους συσχετισμούς ισχύος μεταξύ των χωρών που αναμείχθηκαν εμμέσως στον πόλεμο της Λιβύης παρά από τον ίδιο τον λαό της χώρας.

Στο μεταξύ, οι δυτικές δυνάμεις, όπως αναφέρθηκε, εάν δεν βρίσκονται σε αντίπαλες πλευρές, π.χ. Γαλλία-Ιταλία, τηρούν στάση παρατηρητή και δεν επιδεικνύουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο να διαμορφώσουν μια κοινή στρατηγική αντιμετώπισης της λιβυκής κρίσης και των απειλών που απορρέουν από αυτήν. Σίγουρα, είναι και αυτό ένα σύμπτωμα της αποσάθρωσης των περιφερειακών

ισορροπιών μετά τις εξεγέρσεις του 2011, που εκτός από απειλές δημιουργεί και ευκαιρίες για την αναδιάταξη της ιεραρχίας ισχύος στην περιοχή. Παράλληλα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλες οι δυτικές δυνάμεις δεν επηρεάζονται το ίδιο από την λιβυκή κρίση, γεγονός που είναι ιδιαίτερα εμφανές στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρ'όλα αυτά, η λιβυκή κρίση αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση, διότι σε μια περίοδο όξυνσης των σχέσεων ΕΕ – Ρωσίας, η Λιβύη θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ακόμα σταθερό ενεργειακό πάροχο ενισχύοντας έτσι την διαπραγματευτική θέση των Βρυξελλών. Τέλος, εάν η λιβυκή κρίση δεν είχε αφεθεί να εξελιχθεί σε κρίση, δεν θα υπήρχε η ίδια προσφυγική πίεση στην Ευρώπη μειώνοντας, ίσως, και τους κλυδωνισμούς στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα εξ αιτίας αυτού του ακανθώδους ζητήματος.

Όπως προκύπτει, το τέλος της λιβυκής κρίσης δεν διακρίνεται στο ορατό μέλλον. Αντιθέτως, φαίνεται ότι θα συνεχιστεί και, μάλιστα, θυμίζει όλο και περισσότερο, τηρουμένων των αναλογιών, τον πόλεμο του Λιβάνου, που διήρκεσε δεκαπέντε χρόνια, ο οποίος έληξε μόνο όταν άλλαξαν οι διεθνείς και περιφερειακοί συσχετισμοί ισχύος. Ακόμη, είναι εμφανής η αδυναμία των αντιμαχόμενων πλευρών να πετύχουν μια αποφασιστική νίκη έναντι του αντιπάλου, όπως αναφέρθηκε και στην αποτυχημένη απόπειρα κατάληψης της Τρίπολης του στρατάρχη Χάφταρ. Ο συνασπισμός που σχηματίστηκε εναντίον του Στρατάρχη θυμίζει το ρητό των Βέρβερων : «εγώ και ο αδερφός μου εναντίον του ξαδέρφου μου, αλλά εγώ και ο αδερφός μου και ο ξάδερφος εναντίον του ξένου»¹⁷⁵ το οποίο περιγράφει ίσως με τον καλύτερο τρόπο την λογική πίσω από τις ασταθείς συμμαχίες και συμπράξεις μεταξύ των διάφορων πολιτοφυλακών.

Τέλος, δεν πρέπει να λησμονείται πως η στρατιωτική λύση του λιβυκού ζητήματος δεν θα αποτελέσει λύση, αλλά, αντιθέτως, παρακαταθήκη για μια νέα σύγκρουση στο μέλλον, πράγμα που σχετίζεται με ένα από τα μείζονα διακυβεύματα της λιβυκής κρίσης, δηλαδή την διατήρηση της Λιβύης στα σημερινά της σύνορα ή την διάσπασή της στα εξ'ών συνετέθη, δηλαδή στην Τριπολίτιδα, την Κυρηναϊκή και το Φεζάν. Αυτό φάνηκε και στις αντεκδικήσεις μεταξύ φυλών από το 2011 και μετά. Πρόκειται για ένα ενδεχόμενο, το οποίο αποτελεί έναν σοβαρό κίνδυνο όχι μόνο για την ευημερία της ίδιας της Λιβύης αλλά και για τη περιφερειακή σταθερότητα, καθώς η δημιουργία τριών νέων κρατών με άνισα κατανομημένους φυσικούς πόρους και τεράστιες ανάγκες ανοικοδόμησης, εξοπλισμών, συμμαχιών κλπ θα αποτελέσει θρυαλλίδα για νέες περιφερειακές αναστατώσεις.

Ο μόνος δρόμος για να λήξει η σύγκρουση στην Λιβύη παραμένει μια παρέμβαση που θα στηρίξει αποφασιστικά τον εσωτερικό διάλογο και την εθνική συμφιλίωση, όμως σε αυτή την χρονική συγκυρία φαίνεται μάλλον απίθανο. Από την μία πλευρά διότι το διεθνές σύστημα βρίσκεται σε μετάβαση και από την άλλη πλευρά διότι οι συσσωρευμένες περιφερειακές κρίσεις έχουν διαταράξει βαθύτατα τις περιφερειακές ισορροπίες. Με αυτούς τους όρους, η μετατροπή του λιβυκού εμφύλιου σε πόλεμο διά αντιπροσώπων σημαίνει ότι όσο οι ξένοι δρώντες θα συνεχίσουν να στηρίζουν πολιτοφυλακές για την επίτευξη των στόχων τους, η ειρήνευση μοιάζει αδύνατη. Επομένως, η κρίση θα συνεχίσει να καταστρέφει την χώρα και να απειλεί την περιφερειακή σταθερότητα.

---

¹⁷⁵ أنا و أخويا على ابن عمى و انا و ابن عمى على الغريب

7. Βιβλιογραφία

Βιβλία

- Κεφαλά Β., *Βόρεια Αφρική. Εσωτερική πολιτική/ περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015.
- Σακκάς Γ., *Οι Άραβες στην Νεότερη και Σύγχρονη Εποχή*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2011.
- Barah M., “From Syria to Libya: The Limits of Russia’s Quest for Its Past ‘Grandeur.’” Berger C., - Salloum C., (eds) *Russia in NATO’s South: Expansionist Strategy or Defensive Posture?* NATO Defense College, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep29561.9>. (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021).
- Chapin Metz H. (ed) *Libya: a country study*. Library of Congress, Washington, 1989.
- Davis J., *Libyan Politics. Tribe and Revolution*. I.B. Tauris, London, 1987.
- Entelis J., Libya and Its North African Policy. Στο: Vandewalle D., (ed.) *Libya since 1969: Qadhafi’s Revolution Revisited*. Palgrave Macmillan, N.Y. 2012.
- Healey D., *The time of my life*. Methuen publishing ltd, 1989.
- Kelly S., *Cold War in the Desert. Britain, the United States and the Italian Colonies, 1945–52*. Palgrave Macmillan, London, 2000.
- Kuperman A. J., - Crawford T., *Gambling on Humanitarian Intervention*. Routledge, London, 2006.
- Mattes H., Formal and Informal Authority in Libya since 1969. Στο: Vandewalle D., (ed.) *Libya since 1969: Qadhafi’s Revolution Revisited*. Palgrave Macmillan, N.Y. 2012.
- Oyenyi B. A., *The history of Libya*. Abc CLIO 2019.
- Pargeter A., *Return to the Shadows: The Muslim Brotherhood and An-Nahda since the Arab Spring*. Saqi Books, London, 2016.
- Simons G., *Libya: The Struggle for Survival*, St. Martin's Press, New York, 1996, 2nd ed. Healey D., *The time of my life*. Methuen publishing ltd 1989.
- Schnelzer N., *Libya in the Arab Spring: The Constitutional Discourse since the Fall of Gaddafi*. Springer VS, Wiesbaden, 2015.
- St. John R. B., *Libya: From Colony to Revolution*. Oxford, Oneworld Publications, 2011.
- Wright J., *A History of Libya*. Hurst Publishers, 2012.
- Vandewalle D., *A History of Modern Libya*. 2nd ed. Cambridge, Cambridge University Press, 2012.
-

Άρθρα

- Al-Hamzeh Al-Shadeedi - Ezzeddine N., Libyan tribes in the shadows of war and peace. Clingendael, *Netherlands Institute of International Relations*, February 2019 https://www.clingendael.org/sites/default/files/2019-02/PB_Tribalism.pdf (ημ/νια προσπέλασης 22/9/2021).
- Arab Center for Research & Policy Studies. “The Increasing Turkish Role in Libya.” Turkey’s Growing Role in Libya: Motives, Background and Responses. *Arab Center for Research & Policy Studies*, 2020. <http://www.jstor.org/stable/resrep24490.3>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).
- Barah M., “From Syria to Libya: The Limits of Russia’s Quest for Its Past ‘Grandeur.’” Berger C., - Salloum C., (eds) *Russia in NATO’s South: Expansionist Strategy or Defensive*

- Posture?* NATO Defense College, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep29561.9>. (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021).
- Barr N. - Gartenstein-Ross D., “Dignity and Dawn: Libya’s Escalating Civil War”, *The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague* vol . 6, no. 1 (2015).
  - Ben Lama M., “The Tribal Structure in Libya: Factor for Fragmentation or Cohesion?” *Fondation pour la Recherche Strategique*, September 2017. <https://www.frstrategie.org/web/documents/programmes/observatoire-du-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/publications/en/14.pd> (ημ/νια προσπέλασης 25/8/2021).
  - Bilgin A. R., “Relations Between Qatar and Saudi Arabia After the Arab Spring.” *Contemporary Arab Affairs*, Vol. 11, no. 3 (2018): 113–34. <https://www.jstor.org/stable/48599596>. (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021).
  - Boutaleb M. N., “The Political Aspects of the Tribal Phenomenon in Arab Societies: A Sociological Approach to the Tunisian and Libyan Revolutions.” *Arab Center for Research & Policy Studies*, 2012. <http://www.jstor.org/stable/resrep12686>. (ημ/νια προσπέλασης 23/8/2021).
  - Central Bank of Libya : <https://cbl.gov.ly/en/history> (ημ/νια προσπέλασης 20/7/2021).
  - Colafrancesco, V., “A Case of Paradiplomacy?: Italian-Libyan Diplomatic Relations from the Rise to Power of Gaddafi till the Beginning of the ‘Arab Spring.’” *Studia Diplomatica* vol.65, no. 3 (2012): 93–118. <https://www.jstor.org/stable/26531545>. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=590> (ημ/νια προσπέλασης 11/7/2021).
  - El Zaidy Z., EU migration policy towards Libya. A policy of conflicting interests. *Friedrich Ebert Stiftung*, June 2019. https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/59805765/FES_-_EU_Migration_Policy_-_Zakariya_El_Zaidy20190620-33164-1vfiqwz.pdf?response-content- (ημ/νια προσπέλασης 26/8/2021).
  - El-Gamaty G., “Turkey’s Role in the Reconstruction of Libya.” *Insight Turkey* 22, no. 4 (2020): 73–86. <https://www.jstor.org/stable/26981717>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).
  - Evans-Pritchard, E. E. “The Sanusi of Cyrenaica.” *Africa: Journal of the International African Institute* 15, no. 2 (1945): 61–79. <https://doi.org/10.2307/1156202>. (ημ/νια προσπέλασης 25/8/2021).
  - Golino, Frank Ralph. “Patterns of Libyan National Identity.” *Middle East Journal* 24, no. 3 (1970): 338–52. <http://www.jstor.org/stable/4324616>. (ημ/νια προσπέλασης 20/8/2021).
  - Hamilton J., - Wilde R., - Wimberly J., “A Friend to All Is a Friend to None: Analysis of Russian Strategy in the Middle East.” *PRISM* 9, no. 2 (2021): 98–111. <https://www.jstor.org/stable/27008978>. (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021).
  - Harchaoui J., “Too close for confort: How Algeria Faces the Libyan Conflict.” *Small Arms Survey*, 2018. <http://www.jstor.org/stable/resrep20045>. (ημ/νια προσπέλασης 22/11/2021).
  - Hirsch Ph. “The Cold War, the Arab World and West Germany's Mediterranean moment 1967-1973” *Cold War History*, Volume 20, 2020 - Issue 2, 2019, pp. 161-178.
  - Kolmasova S. - Krulisova K., “Legitimizing Military Action through ‘Rape-as-a-Weapon’ Discourse in Libya: Critical Feminist Analysis.” *Politics & Gender* 15, no. 1 (2019): 130–50. doi:10.1017/S1743923X18000326. (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021).
  - International Crisis Group. “Qaddafi and Chad: The Quest for Political Influence.” *Africa without Qaddafi: The Case of Chad*. *International Crisis Group*, 2011. <http://www.jstor.org/stable/resrep36905.4>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).
  - International Crisis Group. “Chad and the Libyan Crisis: Government Priorities, Realpolitik.” *Africa without Qaddafi: The Case of Chad*. *International Crisis Group*, 2011. <http://www.jstor.org/stable/resrep36905.5>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

- International Crisis Group. “An Illusory Stability.” Chad: Between Ambition and Fragility”. *International Crisis Group*, 2016. <http://www.jstor.org/stable/resrep31726.6>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).
- International Crisis Group. “Niger at War.” Niger and Boko Haram: Beyond Counter-Insurgency. *International Crisis Group*, 2017. <http://www.jstor.org/stable/resrep31753.7>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).
- International Crisis Group. “The View from Ankara: Why Turkey Intervened in Libya.” Turkey Wades into Libya’s Troubled Waters. *International Crisis Group*, 2020. <http://www.jstor.org/stable/resrep31331.5>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).
- International Crisis Group. “The View from Ankara: Why Turkey Intervened in Libya.” Turkey Wades into Libya’s Troubled Waters. *International Crisis Group*, 2020. <http://www.jstor.org/stable/resrep31331.5>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).
- Institute for Defense Analyses. “Russia’s Double Game in Libya.” INSIGHTS on Africa. *Institute for Defence Analyses*, 2020. <http://www.jstor.org/stable/resrep29559.5>. (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021).
- Kolmasova S., - Krulisova K., “Legitimizing Military Action through ‘Rape-as-a-Weapon’ Discourse in Libya: Critical Feminist Analysis.” *Politics & Gender* 15, no. 1 (2019): 130–50. doi:10.1017/S1743923X18000326. (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021).
- Kuperman A. J., “Obama’s Libya Debacle: How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure.” *Foreign Affairs*, Vol. 94, No. 2, 2015, pp. 66–77. <http://www.jstor.org/stable/24483483>. (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021).
- Lerman E., “The ‘Game of Camps’ Revisited: Why Qatar? Why Now?” *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*, 2017. <http://www.jstor.org/stable/resrep04600>. (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021).
- Megerisi T., “EU Policy towards Libya.” *Insight Turkey* 22, no. 4 (2020): 29–40. <https://www.jstor.org/stable/26981714>. (ημ/νια προσπέλασης 20/12/2021).
- Mezran K.,-Miller E., “Libya: From Intervention to Proxy War.” *Atlantic Council*, 2017. <http://www.jstor.org/stable/resrep03495>. (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021).
- National Oil Corporation <https://noc.ly/index.php/en/about-us-2> (ημ/νια προσπέλασης 20/7/2021).
- Pargeter A., Anglo—Libyan relations and the Suez crisis. *The Journal of North African Studies*. no 5. (2000): 41-58.
- Roberts H., Who said Gaddafi had to go? Vol. 33, No. 22, · *London Review of Books*, 17 November 2011. <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v33/n22/hugh-roberts/who-said-gaddafi-had-to-go> (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021).
- Ronen Y., “Libya’s Qadhafi and the Israeli-Palestinian Conflict, 1969-2002.” *Middle Eastern Studies* 40, no. 1 (2004): 85–98. <http://www.jstor.org/stable/4289888>. (ημ/νια προσπέλασης 22/7/2021).
- Sammut D., “Libya and the Islamic Challenge.” *The World Today* 50, no. 10 (1994): 198–200. <http://www.jstor.org/stable/40396547>. (ημ/νια προσπέλασης 12/7/2021).
- Shaw M., - Mangan F., Illicit Trafficking and Libya’s Transition Profits and Loses. <https://www.usip.org/sites/default/files/PW96-Illicit-Trafficking-and-Libyas-Transition.pdf> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).
- Strazzari F., - Tholens S., 'Tesco for terrorists' reconsidered: arms and conflict dynamics in Libya and in the Sahara-Sahel region, *European journal on criminal policy and research*, 2014, Vol. 20, No. 3, pp. 343-360.

- Terry P. “The Libya Intervention (2011): Neither Lawful, nor Successful.” *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa* 48, no. 2 (2015): 162–82. <http://www.jstor.org/stable/24585876>. (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021).
- Zoubir Y., “The Protracted Civil War in Libya: The Role of Outside Powers.” *Insight Turkey* , 22, no. 4 (2020): 11–28. <https://www.jstor.org/stable/26981713>. (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).

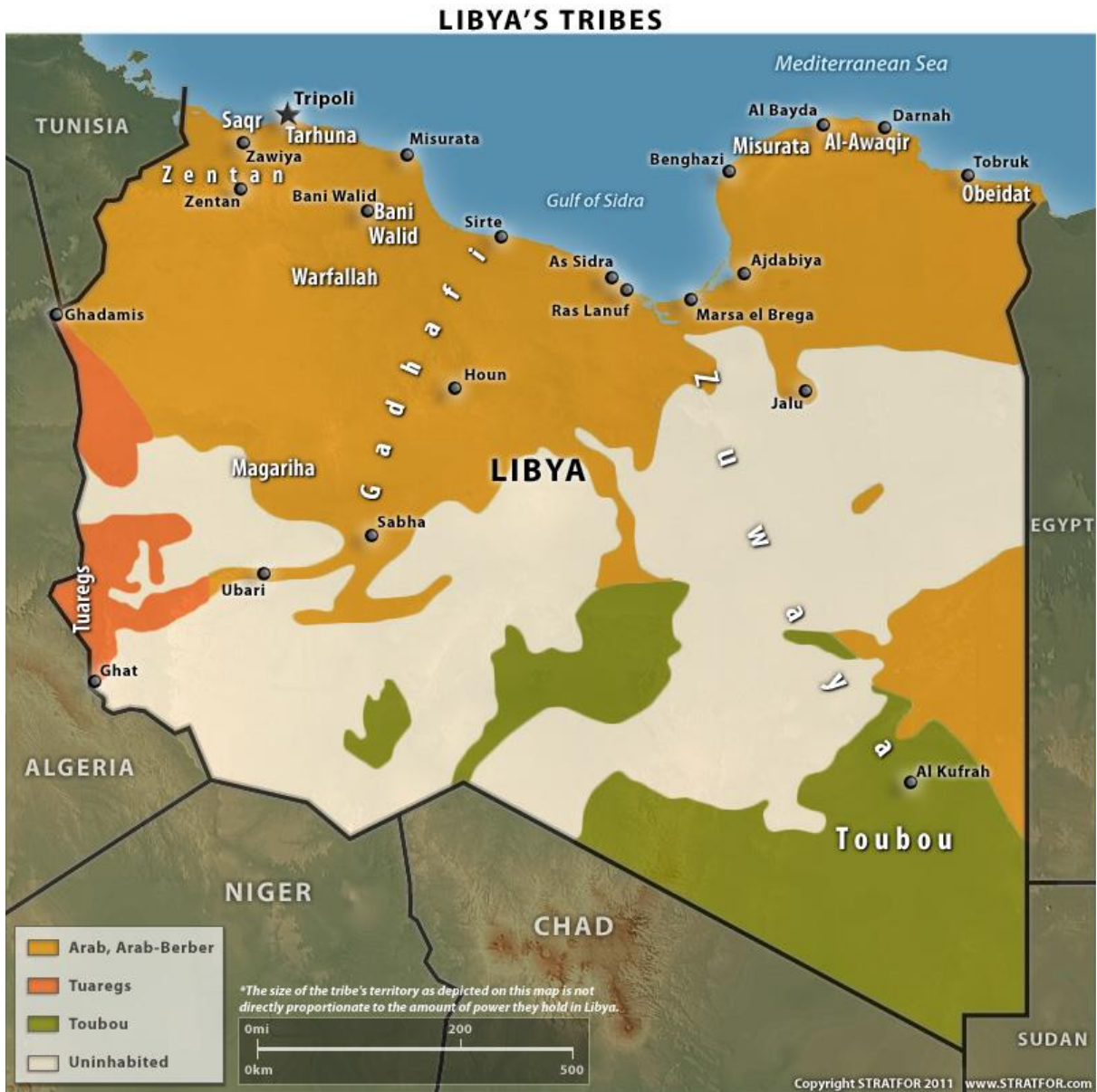
-

Πηγές από το διαδίκτυο

- <https://icsr.info/wp-content/uploads/2019/01/ICSR-Report-Ghosts-of-the-Past-The-Muslim-Brotherhood-and-its-Struggle-for-Legitimacy-in-post%E2%80%91Qaddafi-Libya.pdf>
- <https://www.un.org/securitycouncil/s/res/1970-%282011%29> (ημ/νια προσπέλασης 26/8/2021).
- https://shape.nato.int/resources/site631/saceur/documents/daalder_stavridis_final.pdf (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021)
- US activities in Libya <https://s3.documentcloud.org/documents/204680/united-states-activities-in-libya-6-15-11.pdf>
- N.Y. Times <https://www.nytimes.com/2014/08/09/opinion/president-obama-thomas-l-friedman-iraq-and-world-affairs.html> (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021)
- <https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libyan%20Political%20Agreement%20-%20ENG%20.pdf>
- <https://www.mei.edu/publications/how-libyas-economic-structures-enrich-militias> (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)
- <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1917.pdf> σελ 11 (ημ/νια προσπέλασης 20/9/2021)
- <https://www.reuters.com/article/us-libya-security/libyas-tripoli-based-government-declares-ceasefire-idUSKBN25H1BG>
- https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news/declaration-high-representative-behalf-eu-announcement-ceasefire-agreement-libya-2020-10-25_el?2nd-language=bg
- <https://www.parismatch.com/Actu/International/Migrants-les-esclaves-de-Libye-1073905> (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)
- https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/assessments/instability_and_insecurity_in_libya_final.pdf (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)
- <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/07/libya-abducted-politicians-fate-remains-unknown-a-year-on-amid-ongoing-disappearances/> (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)
- [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698062/EPRS_BRI\(2021\)69806_2_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698062/EPRS_BRI(2021)69806_2_EN.pdf) σελ 2 (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)
- <https://carnegieendowment.org/sada/82218> (ημ/νια προσπέλασης 22/11/2021)
- <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/egypts-security-and-haftar-al-sisis-strategy-libya-16284> (ημ/νια προσπέλασης 22/11/2021)
- <https://timep.org/commentary/analysis/understanding-egyptian-policy-toward-libya/> (ημ/νια προσπέλασης 22/11/2021)
- https://www.iai.it/sites/default/files/inegypt_08.pdf (ημ/νια προσπέλασης 22/11/2021)
- https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionales_cidob/n1_227/how_libya_impacts_north_africa (ημ/νια προσπέλασης 23/11/2021)
- <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/why-algeria-is-suddenly-more-interested-in-libya/> (ημ/νια προσπέλασης 23/11/2021)
- https://carnegieendowment.org/files/Meddeb_TunisiaLibya.pdf σελ 9 (ημ/νια προσπέλασης 25/11/2021)

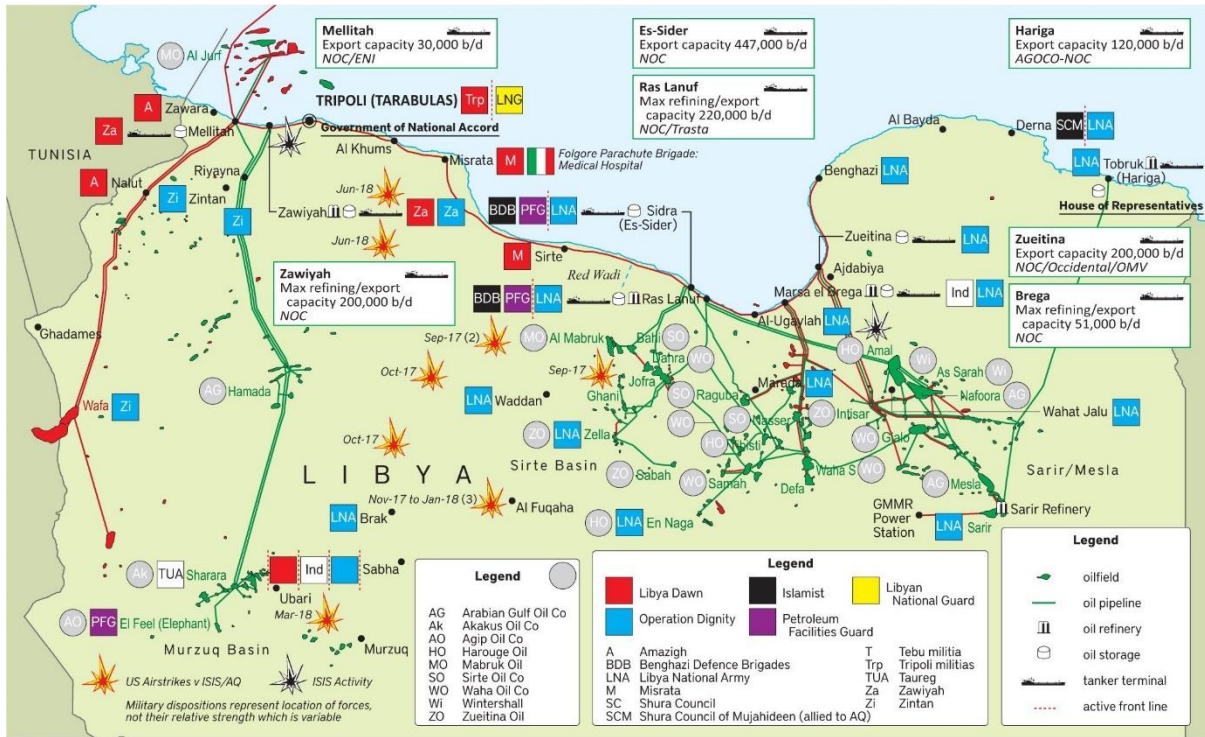
- <https://documents1.worldbank.org/curated/en/517981490766125612/pdf/ACS16340-WP-P158090-PUBLIC-Impact-of-Libya-Crisis-on-the-Tunisian-Economy-Long-Version.pdf> σελ 7 (ημ/νια προσπέλασης 10/12/2021)
- <https://www.cfr.org/blog/collateral-damage-how-libyan-weapons-fueled-malis-violence> (ημ/νια προσπέλασης 13/12/2021)
- <https://file.asgi.it/accordo.italia.libia.2000.pdf> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)
- <https://www.usip.org/sites/default/files/PW96-Illicit-Trafficking-and-Libyas-Transition.pdf> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)
- <https://sahelresearch.africa.ufl.edu/files/ISS-Niger-Libya-migrant-corridor.pdf> σελ 10 (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)
- <https://carnegieendowment.org/sada/78940> (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021)
- <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russias-strategy-libya> (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021)
- <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/us-military-says-russia-flew-14-mig-29s-and-su-24s-to-libya/> (ημ/νια προσπέλασης 14/12/2021)
- <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/qatar-crisis-mediterraneans-shores> (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021)
- <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/will-qatars-relationship-muslim-brotherhood-change-after-gulf-reconciliation> (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021)
- <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/where-is-the-united-states-military-basing-and-energy-are-the-real-prizes-in-libya/> (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021)
- <https://www.libya-analysis.com/blogs/stabilisation> (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021)
- <https://publications.parliament.uk/pa/ld201516/ldselect/ldecom/144/14403.htm> (ημ/νια προσπέλασης 18/12/2021)
- <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/france-must-recognize-its-role-in-libyas-plight/> (ημ/νια προσπέλασης 27/12/2021)
- https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2018/06/1806_From-the-Ground-Up.pdf (ημ/νια προσπέλασης 27/12/2021)
- <https://unsmil.unmissions.org/unsmil-statement-resumption-intra-libyan-political-and-military-talks> (ημ/νια προσπέλασης 27/12/2021).
- <https://www.operationirini.eu/about-us/> (ημ/νια προσπέλασης 20/12/2021)
- https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eubam-libya/3859/about-eu-border-assistance-mission-libya-eubam_en (ημ/νια προσπέλασης 27/12/2021)
- <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)
- <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)
- <https://openmigration.org/en/analyses/the-monday-that-changed-migration-in-niger/> (ημ/νια προσπέλασης 15/12/2021)
- <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=590>
- <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/crucial-moment-chads-transition-32646> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021).
- OPEC https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/166.htm
- <https://www.un.org/counterterrorism/zh/node/13829> (ημ/νια προσπέλασης 11/12/2021)
- <https://www.unhcr.org/libya.html> (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)
- <https://www.unhcr.org/libya.html> (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021)
- https://www.who.int/hac/crises/lby/libya_phra_may2015.pdf σελ 6 (ημ/νια προσπέλασης 20/11/2021).

8. Παράρτημα Χαρτών

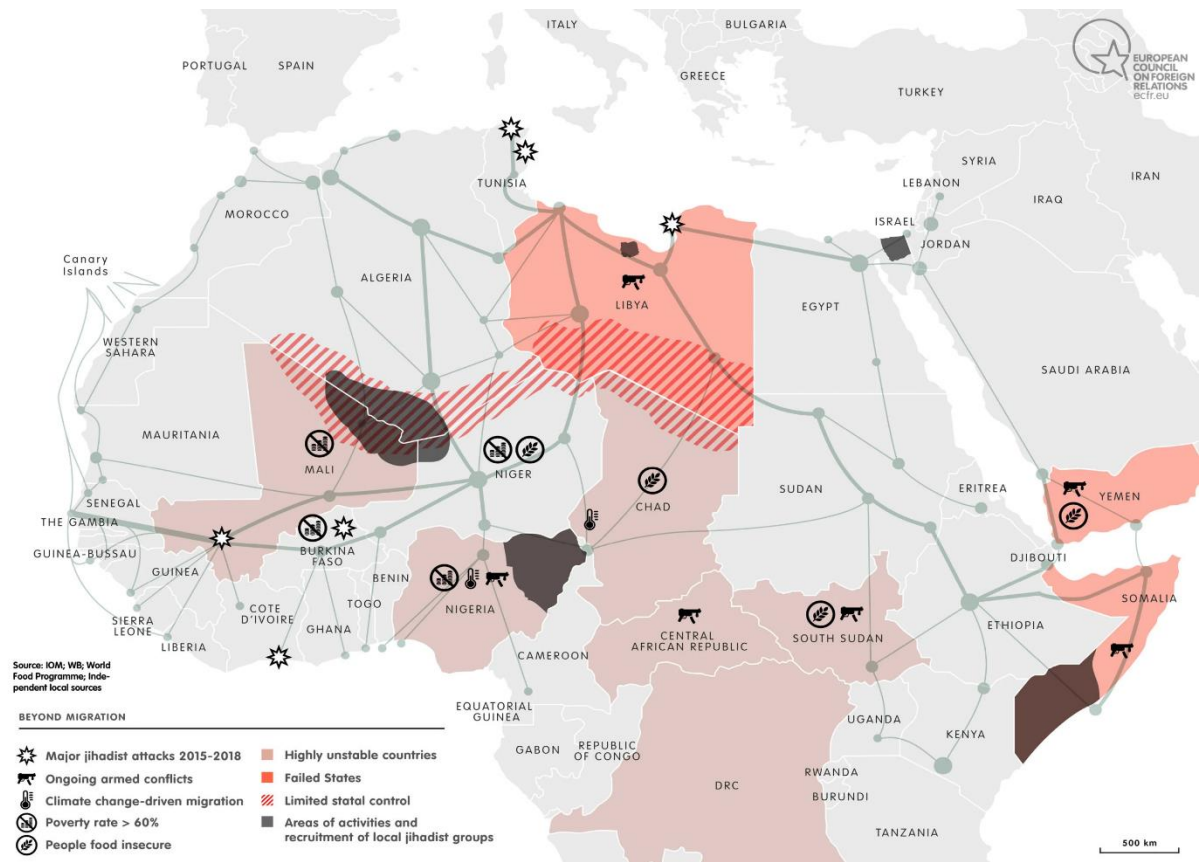
Χάρτης 2

<https://ecfr.eu>

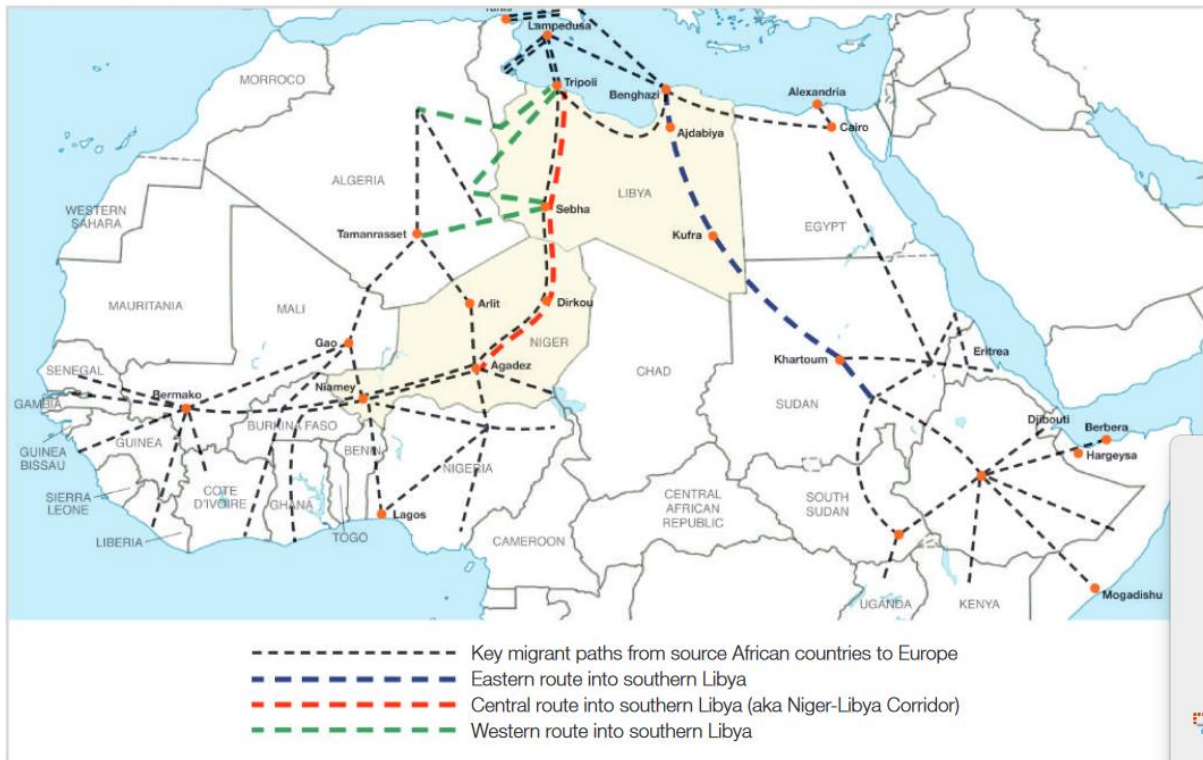
Χάρτης 3

https://ecfr.eu/special/mapping_migration/

Χάρτης 4

Figure 1: Map of key routes to Europe

<https://store.petroleum-economist.com/Map-Energy-Map-of-Libya-p/mpem251.htm>